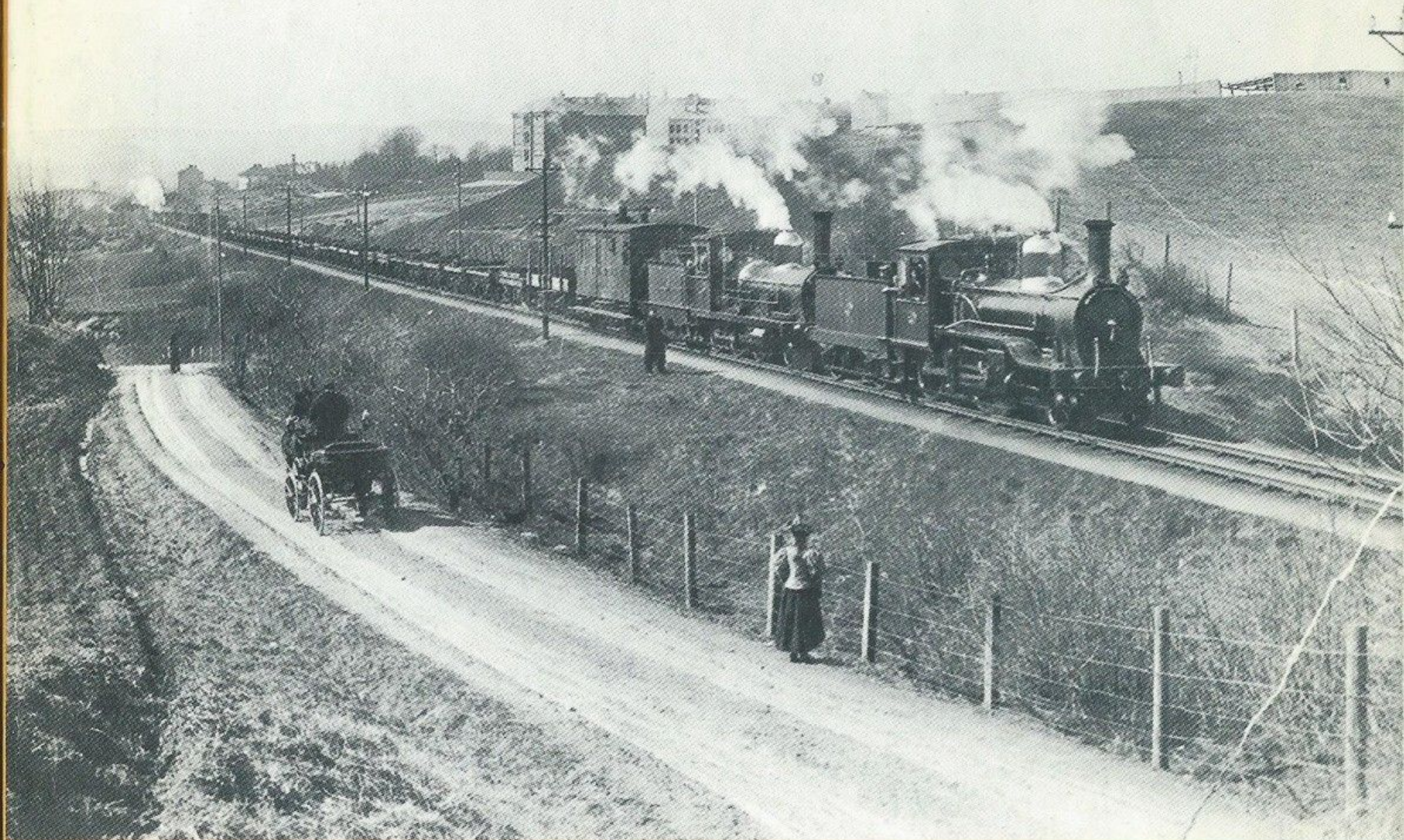


GRORUDDALEN | HISTORIELAG

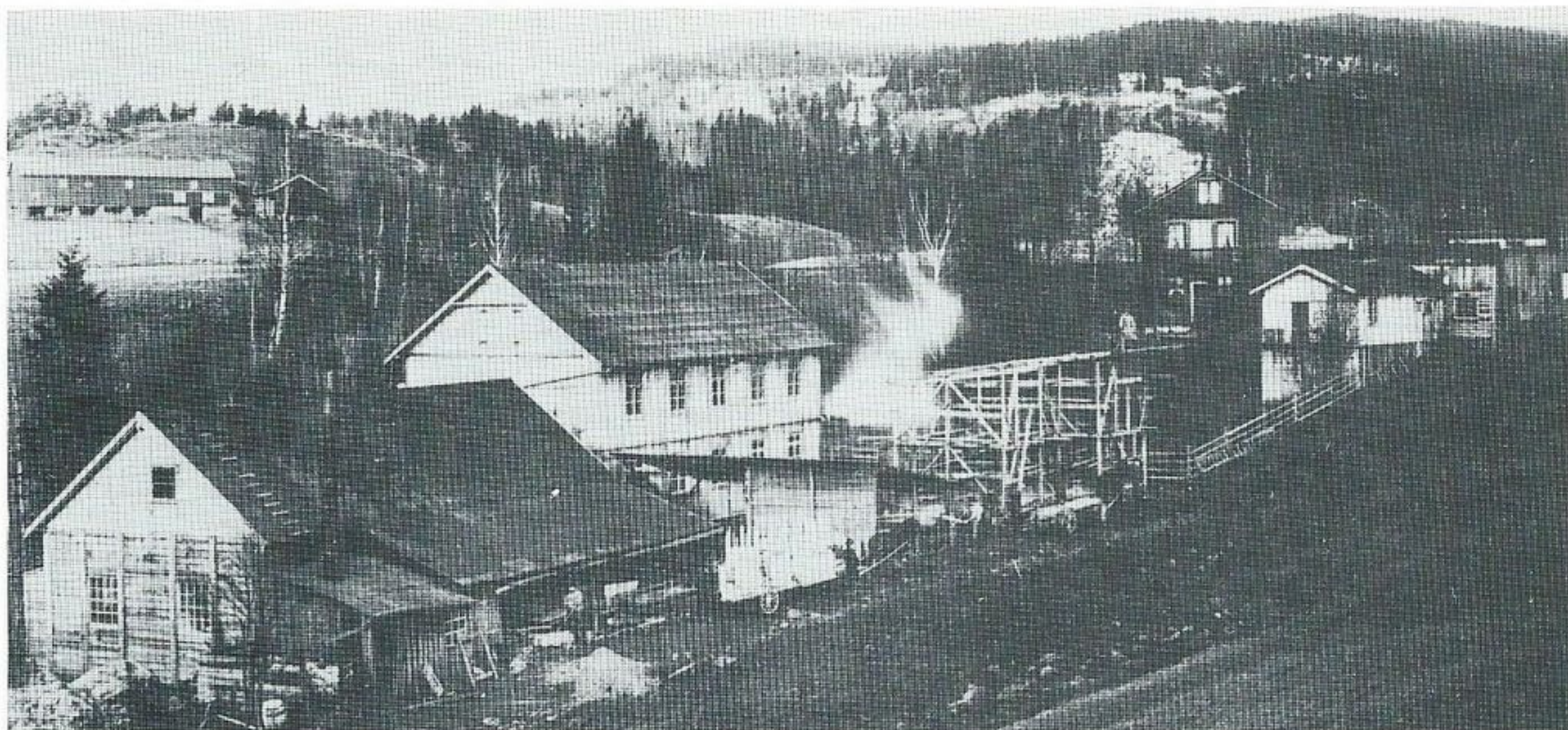


ÅRBOOK 1987

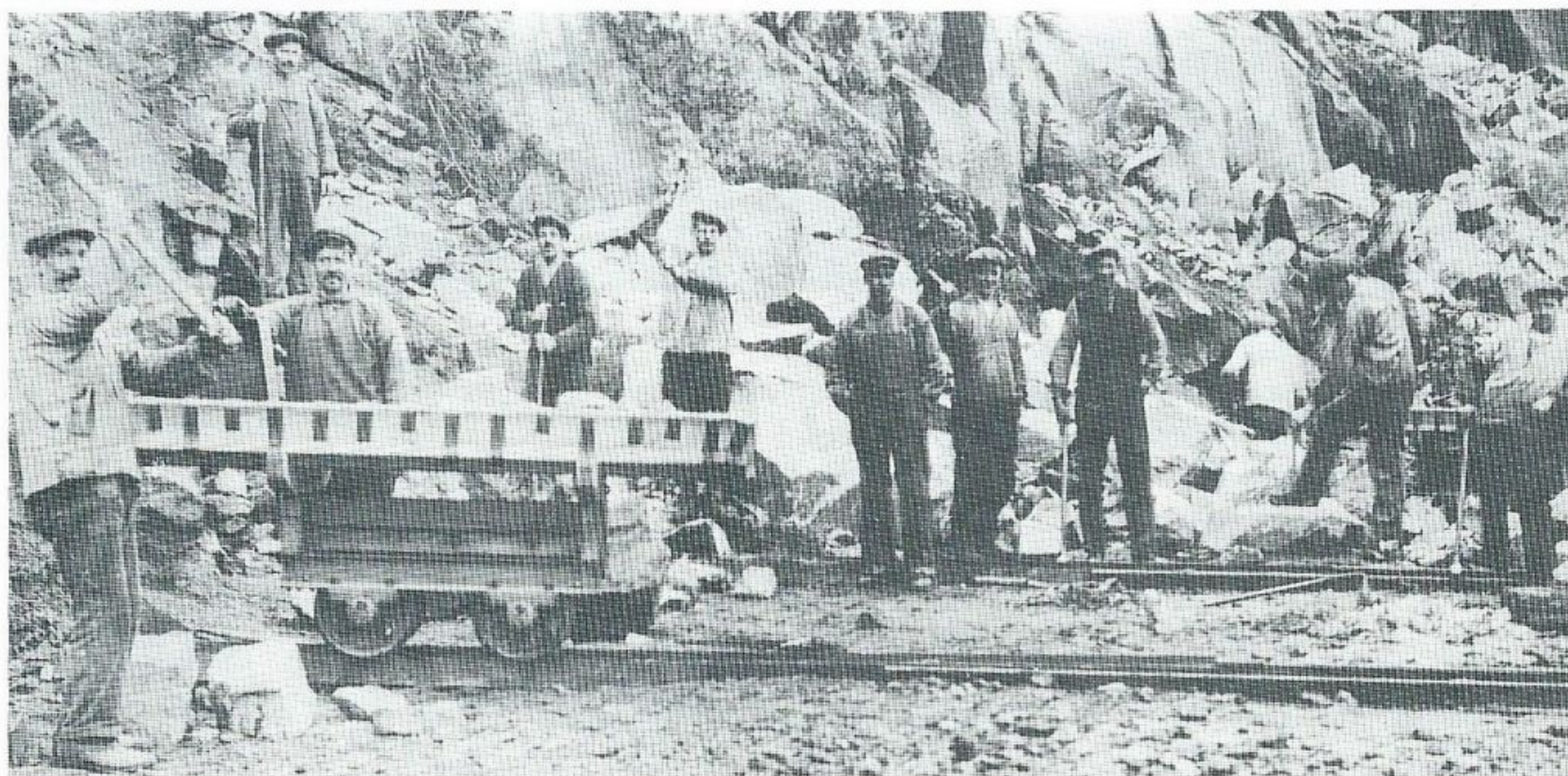


Dette bildet er tatt ca. 1930. Gården på høyre side er Nedre Stovner, som nå er revet. Gården til venstre er Smedstua, der det nå er barnehage. Oldtidsveien gikk også her. De to karene, som er brødre fra Haugenstua gård, er i full gang med skuronna.

ÅRBOK 1987



På det øverste bildet Jernbanefjellet på Bekkensten. Under arbeidere i det samme steinbruddet. Mannen som står bak t.v. er Anders Sigvartsen.



GRORUDDALEN | HISTORIELAG



ÅRBOOK 1987

REDAKSJON:

GRO HODDEVIK - AUD SYLTE

FINN ARNESEN - JAN ARNE TANGERUD

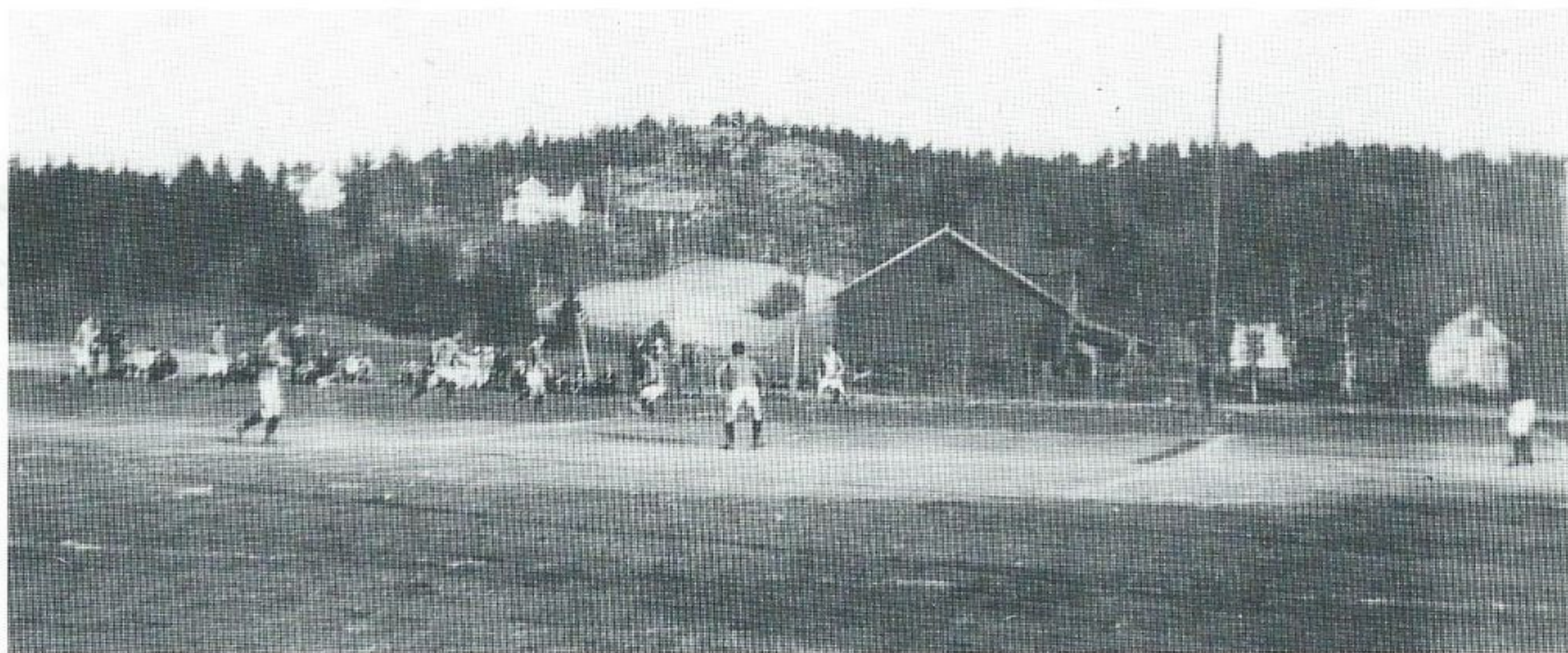
GRORUDDALEN HISTORIELAG

OSLO 1987



Økernbråten gård ca. 1950, med Enga foran (i dag Økernveien 245).

Fotballkamp i begynnelsen av 1920-årene på Furuset IFs første bane, foran Øvre Furuset gård. Bildet viser Sportsforeningen Greis aller første kretskamp, der laget tapte 0-7 for Grønvold.



GRORUDDALEN HISTORIELAG

Av formann Erik Aurbakken

SIDEN JERNBANEN kom i 1850-årene har ikke utviklingen stått mye stille i Groruddalen. Folk har strømmet hit fra alle kanter, først for å skaffe seg arbeid, senere for å få et sted å bo. I løpet av de siste 150 årene har folketallet i dalen fordoblet seg rundt regnet 5 ganger, eller omtrent hvert 30. år. Folketellingen for år 1900 viser at de fleste voksne i Groruddalen den gangen var født andre steder. Slik er det også i dag.

Er det mulig å arbeide med lokalhistorie et slikt sted? Jeg tror det, og jeg synes det er spennende. Det finnes kilder å gå til, og det er interesse for det stoffet vi kan bringe fram. Medlemstallet i historielaget vokser. Vi har nå nesten 150 medlemmer.

Hvorfor trenger vi lokalhistorien? Som innflytter vil jeg si at kjennskap til lokalhistorien bidrar til at jeg føler meg mer heime her. Dersom den også kan gi barn og ungdom et bidrag til en slik følelse, tror jeg vi har begrunnelse god nok for vårt arbeid. Dessuten tror jeg de fleste mennesker med en alminnelig interesse for det samfunnet de bor i har noe tid og lyst til å vite mer om hvordan også lokalsamfunnet har utviklet seg.

Groruddalen Historielag ser det som en av sine viktige oppgaver å bygge opp et arkiv med lokalhistorisk stoff. Dette arbeidet er i gang. Det er filialen til Deichmanske Bibliotek på Årvoll som står for oppbevaring og utlån.

Det er mye vi mangler i dette arkivet. Vi setter derfor pris på din hjelp med å skaffe nytt stoff. Dersom du har gamle bilder, kan de komme til nytte ved en utstilling eller i en årbok. Kanskje er det på tide å skrive ned eller ta opp på lydbånd det du selv eller dine foreldre kan fortelle. Jubileumsskrifter til foreninger og bedrifter har vi en del av, men mangler nok de fleste. Hvor blir det av protokoller til foreninger som legger ned sin virksomhet? Historielaget kan ha god nytte av dem, selvfølgelig også om foreningen er i live. Legg merke til at vi ikke er ute etter originaler. Originale dokumenter hører heime andre steder. Vi skal ikke konkurrere med den private eier, med bibliotekene, museene, eller det offentlige arkivverket. Vår oppgave er å samle, systematisere og gjøre tilgjengelig det de andre ikke makter å ta seg av. Vi bruker kopier i vårt arbeid, og vi er villige til å bekoste kopiering når det er noe vi kan bruke.

I tillegg til det vi selv samler inn, vil vi også sitte med en del kopier fra sentrale arkiver. Dette gjøre det lettere for den som vil arbeide med lokalhistorien. Vi har f.eks. kopier av folketellingene i 1801 og 1900.

En årbok som denne mener jeg er en god måte å spre vårt lokalhistoriske materiale på. En liten gruppe av våre medlemmer har lagt ned et omfattende arbeid i denne boka. Vi takker dem for innsatsen, leser boka og tar godt vare på den.

BARNDOMSMINNER FRA ALFASET

Av Brynjulf Bull

FOR NOEN ÅR SIDEN fikk jeg besøk på kontoret av en mann som spurte om jeg kjente ham igjen. Jeg så det var noe kjent ved ham, men jeg var ikke i stand til å fastslå hvem det var.

Men det var da heller ikke så rart. Det var over 50 år siden vi hadde sett hverandre.

Nå kom han fra et møte om regionale problemer, et møte som også jeg hadde deltatt i.

Da jeg måtte innrømme at jeg ikke kunne fastslå hvem han var på tross av at det utvilsomt var noe kjent ved ham, sa han sitt navn: Kjell Reistad, bror av den sagnomsuste flyver og idrettsmann, Ole Reistad.

Han var noen år eldre enn meg, så vi var ikke egentlig daglige lekekamerater. Men vi var naboer og hadde meget nær kontakt da vi begge bodde i Østre Aker, midt i det distrikt som denne artikkel skal handle om.

Kjell bodde på Nedre Stubberud gård og var den yngste av fire søsken. Faren var forretningsmann og reiste daglig til byen, mens moren drev gartneri på gården, som andre hadde ansvaret for driften av.

Fru Reistad var en sentral skikkelse i bygda. Ikke bare på grunn av den kontakt som hennes gartneri skapte, men kanskje særlig på grunn av hennes personlighet som førte mange mennesker i hennes vei. Mennesker som hos henne kunne få hjelp og gode råd. Hennes mann, Kristen Reistad, var også bror av

overlærer Reistad på Furuset skole, noe som også bragte fru Reistad i god kontakt med den oppvoksende slekt.

Jeg nevnte at den yngste sønnen, Kjell, var noe eldre enn meg. Av de eldre søsken, var det bare Karen som var så noenlunde på alder med oss. Hun gikk i hvert fall på skolen samtidig med oss. De eldre brødrene, Kristen og Ole var så meget eldre at det ikke var noen daglig omgang. Men vi visste godt hvem de var. Og en gang arrangerte Reistad-guttene skirenn i bakkene opp mot Trosterud. Kristen, Ole og Kjell utgjorde eldste klasse, mens min bror Trygve og jeg var yngste klasse. Jeg husker ikke hvorledes premiene ble fordelt, men jeg er sikker på at jeg oppnådde 2. premie i yngste klasse og ble overrakt en liten foldekniv ved premieutdelingen. Det er den eneste premie jeg har oppnådd i skirenn.

Jeg nevnte at vi var naboer. Vi bodde på Alfaset, en av de større gårder i soknet, vi hørte at det bare var Linderud som var større. Jeg vet ikke om det er riktig, men Linderud lå der i hvert fall svært synlig på den andre siden av dalføret. Det skulle være 100 værelser på den gården, hørte vi.

Alfaset lå på skrå over veien i forhold til Nedre Stubberud. Mens begge Stubberud-gårdene nå er borte (effektiviseringen av veisystemet har ført til dette resultat), ligger Alfaset der nøyaktig som den lå da vi bodde der. Det vakre våningshus i sveitserstil fra



forrige århundre, den store låven med stall og fjøs, den lange redskapsbodbygning med tre-seters do, drenge-stuen og ikke minst det dominerende stabbur omkranset det vakre gårdstun. Dette var vår lekeplass, vår tumleplass, og svært mange minner fra vår barndomstid er knyttet til denne gårdsplassen og uthusene. Vi gutter led ikke noe særlig av mangel på sanitæranlegg. Vi var ikke vant til annet. Men mor syntes nok av og til at veien kunne bli svært lang i kulde og mørke.

*Alfaset gård, sett fra jordet på Trosterud i 1898.
(Foto: Oslo Bymuseum)*

Mine foreldre var ikke aktive gårdbrukere. Tvertimot var vi alminnelige leieboere i annen etasje. Opprinnelig for sommeren 1911, men vi kom til å bo der til høsten 1914. Jeg var $4\frac{1}{2}$ år da vi kom og 8 år da vi reiste. Min bror Trygve var 14 måneder eldre. Min yngre bror, Reidar, var 2 år da vi kom og $5\frac{1}{2}$ da vi reiste.



Trygve (t.v.) og Brynjulf, fotografert før flyttingen til Alfaset.

DET SOM BRAGTE Kjell Reistad til å oppsøke meg, var følgende: Som det fremgår av ovenstående, var Stubberud gjenstand for stedmoderlig behandling i forbindelse med veianlegg. Både Djupdalsveien og Ytre Ringvei går over eiendommen. Hele gårdsanlegget måtte raseres og boligtomter som familien hadde utsett seg, måtte oppgis.

Kjell som nå var gårdbruker på Hedemarken, hadde oppgitt å protestere mot ekspropriasjonen, men

han irriterte seg sterkt over de argumenter som ble nyttet fra kommunens side, for å holde erstatningsbeløpet nede.

Under prosedyren for skjønnsretten ble det etter hans oppfatning gjort gjeldende at det her dreiet seg om et distrikt som var helt ødelagt av skjemmende industri og derfor lite verdifullt som boligområde. «Du kan da umulig være enig i dette,» sa han. «Du som har bodd der og kjenner forholdene, må da vite at vakrere område finnes ikke i mils omkrets.»

Jeg hadde ingen vanskeligheter med å gi ham rett i dette. Østre Aker var i de årene jeg bodde der og i de mange år som gikk frem til byggevirkksomheten for alvor tok til, en særlig vakker jordbruksbygd. Og hva mere er: Den bevarte denne karakter like til flere år etter siste verdenskrig.

Det var industri på Bryn og det var industri på Grorud, men i den delen av bygda vi her snakker om, var det svært lite av den.

Det var teglverk på Breivold (nabogården til Stubberud) og det var torvmyr på Øvre Stubberud, men den svært lite dominerende bebyggelse hadde ingen dårlig innflytelse på områdets karakter i sin alminnelighet. Tvertimot betød disse aktiviteter en positiv forandring av det ellers eksisterende landskap.

Vi hadde et svineslakteri ved stasjonen og de to fargefabrikker (Bjercke og Jacobsen) på Alnagårdene. De var diskret plassert og sjenerte ingen. Heller ikke den begynnende industrireising på Fjellhus. Og absolutt ikke Grønvold fyrstikkfabrikk som lå langt utenfor vårt område. Da hadde det vært mere naturlig å nevne Bryns fyrstikkfabrikk.

Den del av Østre Aker som jeg lærte å kjenne, kanskje først og fremst gjennom skoleveien, dreiet seg om 5 km langs Strømsveien.

Da vi barn etterhvert hadde nådd den alder at vi

skulle begynne på skolen, var vi svært spente på hvilken skole vi skulle begynne på.

Alfaset lå omtrent midtveis mellom to skoler. Bryn skole lå på høyde med 5 km-støtten på Strømsveien ved Østre Akers (Ulven) kirke, mens Furuset skole lå ved 10 km-støtten.

Skoleveien ville bli omtrent like lang i begge alternativer. Veien til Bryn skole ville føre innover mot mere bebyggete og trafikkerte strøk, mens veien til Furuset hele tiden gikk i utpreget landlige omgivelser.

Det ble Furuset og alle våre venner i de nære omgivelser gikk også på Furuset.

Når jeg i dag ser tilbake, må jeg si at jeg er meget glad for at det ble Furuset. Den daglige skolegang gjennom det vakre jordbruksland med de store gårder har medvirket til min nære kontakt med dette strøk og alt det det representerte for oss, en kontakt jeg har bevart like til det meste ble totalt omformet fra land til by.

For mine foreldre måtte det bety adskillig ulempe å bo på Alnabru, særlig om vinteren. Far hadde sin daglige gjerning i byen og måtte derfor hver dag ta toget fra Alnabru til Østbanen og derfra spasere til kontoret som lå oppe i byen. Tilbaketuren måtte ofte, særlig i vinterhalvåret, tilbakelegges etter mørkets frembrudd. For mor førte arbeidet som husmor til adskillig ekstra arbeid og bekymring, ikke minst når kulda satte inn for alvor. Jeg ser henne for meg når hun kom inn til oss om morgenen og i sin fortvilelse ropte: «Tyve grader og pumpa er frossen.» Vannet fikk vi fra en brønn langt ute på jorden og det ble pumpet opp i kjøkkenet.

Det måtte derfor være en hard og vanskelig beslutning de tok da de utpå ettersommeren besluttet å si opp leiligheten på Victoria Terrasse inne i byen og ta fast opphold på Alfaset. Far, som hadde hatt kontor

hjemme, måtte da leie nytt kontor i Fred. Olsens gate ved Børsen, et kontor som vi stadig besøkte på våre byturer for forskjelligartede formål.

Når de allikevel tok beslutningen, var det nok først og fremst av hensyn til oss barn. De så hvilken gunstig innflytelse den nære kontakt med naturen og ikke minst den daglige virksomhet på det store gårdsbruket hadde på oss. Vi var hele dagen ute på de store jordene og deltok i arbeidet med å hesje høy, luke turnips og hygge poteter. Vi hadde også daglig kontakt med dyrene: de fire hestene, kua med kalver og de forskjellige medlemmer av hønsegården.

Vi lærte også navnene på de forskjellige onner og hva som ble foretatt i dem: våronna, høyonna og skur-

De tre brødrene, sammen med faren Trygve Bull, fotografert på Alfaset i 1914. Fra venstre Trygve, Reidar og Brynjulf.



onna. Vi fulgte plog og harv, slåmaskin, selvbinder og treskemaskin i deres virksomhet.

Alfaset gårds eier var Martin Haugerud, som opprinnelig skrev seg fra Haugerud gård, høyere opp i bygda. Hans kone var opprinnelig fra Manglerud og en av døtrene var gift på Holmen gård i Vestre Aker. Vi fikk på den måte innsikt i hvor nær hverandre de sto, gårdbrukerne i det gamle Aker.

Haugeruds hadde to ugifte hjemmeværende barn, Harald og Margit. De var betydelig eldre enn oss: Harald overtok senere driften av gården som omtrent på den tiden vi flyttet inn i byen, ble solgt til fengsel. Byggingen av fengslet lot imidlertid vente på seg og etter siste krig ble den overført til Oslo kommune for å anvendes til kirkegård.

Harald overtok i mellomkrigsårene en eiendom i Lier og jeg leste nylig en reportasje i et bilblad om at han fremdeles daglig kjørte bil langt opp i nittiårene. For kort tid siden avgikk han ved døden.

Harald hadde en eldre bror, Arne, som en tid hadde arbeidet i Amerika, men kom tilbake og overtok gården Ødegården like ved Alnabru stasjon. Ødegården ble seinere kjøpt av Norges statsbaner for å gå inn i den svære skiftestasjonen som ble opparbeidet etter siste krig.

På en åpning av samfunnshuslokalene på Bjerke møtte jeg representanter for hans nærmeste familie, som tok ivrig del i arbeidet med de lokale saker.

Etterhvert er Alfaset tatt i bruk etter planene. Det første som skjedde var at tyskerkirkegården ble flyttet dit fra svenskesletta på Ekeberg. Jeg syntes nok det var en trist forandring. I stedet for Alfasetdammene hvor vi fisket karuss og som var en ikke uvesentlig del av det samlede gårdsbilde, fikk vi dette dystre minne om de harde krigsår.

Det var en trøst å se at ellers lå eiendommen slik den var den gang vi bodde der: Uten at man kunne

spore noen forandring. Etterhvert har dette området endret seg noe. Vi har fått industri og lageranlegg i området nedover mot Alnaelva og etterhvert er også kirkegården opparbeidet med det vakre kapell dekorert av Jacob Weidemann som sentrum.

Kapellet er plassert omtrent nøyaktig der hvor det i vår tid ble reist et bolighus til bruk for «husmannen» og hans familie, hvorav sønnen Paul var min trofaste kamerat og følgesvenn til skolen. Vi fulgte byggearbeidet fra dag til dag og ventet på at det kunne taes i bruk av den store familie som inntil da hadde bodd i et lite hus i hva vi kalte Fagerliskogen, som var et utmarksareale i området helt inntil Alnaelva før den kom ut på jordene.

Fagerliskogen var et område egnet for lek og uteliv og utallige av våre barndomsminner er knyttet til denne skogen og den lille stuen.

Nå er alt dette borte: store sandtak har slukt en stor del av skogen og all romantikken er forsvunnet.

Min kontakt med Fagerliskogen har i de seinere år bestått i at jeg fra togvinduet har forsøkt å finne frem til de gamle lekeplasser uten at det egentlig har lykkedes. Her var det nå bare rot og elendighet. Intet var til å kjenne igjen.

Selv elven var blitt helt annerledes. Det var nesten ikke vann igjen i den og det vannet som var, minnet absolutt ikke om det i våre øyne friskt strømmende vann som vi til og med badet i.

Men jeg har to minner ut over dette: Det ene var da jeg i krigsårene ble utkommandert til jernbanevakt på strekningen Alnabru – Nyland for å forhindre at det ble begått sabotasjehandling. I to uker marsjerte vi skiftet fra klokken 12 natt til klokken 6 morgen langs linjen. I vaktstuen stod det den første dag en stor blomsterbukett fra Karen Reistad, som var hagearkitekt og forresten senere ble medlem av bystyret etter sammenslutningen med Aker.



Nedre Stubberud gård, fotografert i 1937. (Foto: Oslo Bymuseum)

I den tiden hun var medlem av bystyret, oppsøkte hun meg sammen med andre representanter for menigheten for å søke forhindret at bebyggelsen på prestegården ble revet. Manglende vedlikehold hadde ført til forfall, så tilsynelatende var det ikke noe å samle på. Ved felles innsats greide vi å overbevise om at bebyggelsen i høyeste grad var bevaringsverdig, slik at bygningene ble stående.

DEN DELEN AV ØSTRE AKER som jeg her skal fortelle om, hadde tre sambandslinjer: Strømsveien, Alnaelva og jernbanen. Det var særlig den første av

disse sambandslinjer vi kom i daglig kontakt med og som derfor betød så meget for vår oppfatning av dette vakre område.

Vi barn var ikke noen daglige trafikanter av jernbanen. Den hjalp oss ikke når vi skulle til skolen.

I tilfelle vi skulle bruke jernbanen til skolen, måtte vi først ned til Alnabru stasjon, så med jernbanen til Grorud og derfra den tunge veien opp til Furuset skole. Så den reisen ble aldri foretatt. Vi var nok nødt til å benytte det eneste fremkomstmiddel som var for hånden, nemlig bena.

Men det betød på ingen måte at vi ikke hadde kontakt med jernbanen. Tvertom hadde vi rett som det var ærender ned til stasjonen, noen skulle følges, noen skulle møtes, aviser skulle hentes og brev

postes. Det hendte også at vi fikk en liten bytur for å besøke bestemor.

Det var derfor strekningen fra Alfaset til stasjonen som ble en sentral del av vår lokalkunnskap. Den førte oss ned bakkene fra Alfaset, forbi Nedre Stubberud på venstre hånd og Volla på høyre. Volla står for meg først og fremst som hjemstedet for en sint bikkje (Vollabikkja), som sammen med Kagge-bikkja nærmere skolen medvirket til utviklingen av en viss utrygghetsfølelse overfor tilværelsen.

Like før vår ankomst til Østre Aker var det opparbeidet en direkte forbindelse fra Strømsveien til den nyopprettede Alnabru stasjon. Vi døpte veien for Nytoroveien fordi den var ny og gikk i to broer over Alnaelva og en sidebekk. Begge vannløp hadde satt spor etter seg i terrenget, slik at veien for oss barn fortonet seg som en berg- og dalbane. Men det var allikevel en stor vinning å ta denne snarveien i stedet for den lange veien nedover mot jernbaneundergangen og derfra tilbake til stasjonen.

Men det hendte nok allikevel at vi falt for fristelsen til å ta omveien, som inneholdt visse attraksjoner, store nok til av og til å foranledige en omlegging av reiseruten. Her hadde vi Alna teglverk på venstre hånd, et lokkende mål for lekelystne barn. Og det hendte nok rett som det var at vår garderobe var en smule preget av for nær kontakt med blåleira når vi etter hjemkomsten ble underkastet nærmere granskning. Det viste seg da at vår mor ikke hadde den rette forståelse for betydningen av vår teglverksproduksjon.

Men vi hadde det, og det gledet oss derfor over all måte å se at det nedover langs Alnaelva møtte oss det ene teglverk etter det andre: Kristiania Teglverk, Bryn teglverk og Nygård teglverk fulgte vi med fra jernbanevinduet på våre reiser til byen. Etter å ha passert Smalvold-området, hvor elven slynget seg fremover på en måte som gjorde det uklart for oss hvorledes

den greide å finne frem og ikke kom inn i det spor den allerede hadde tilbakelagt.

Også lenger nede var det elven som bød på attraksjoner. Etter at Bryn stasjon var passert, møtte vi det ene fossefall etter det andre nedover mot Kværner. Som Sigrid Undset sier i sitt dikt om Stensgaten at Blåsen var det første fjell hun så, kan jeg med sikkerhet si at strykene mellom Bryn og Kværner var de første fossefall jeg så. Nedover mot munningen ble elven roligere og jeg kan tydelig huske å ha sett båter fortøyet i elven nedover mot munningen.

Selve hovedkirken, Østre Aker katedralen Ulven kirke, var også gjenstand for vår oppmerksomhet. Bortsett fra et kortvarig besøk i Johanneskirken i Rådhusgaten i forbindelse med min dåp, var Ulven kirke den første kirke jeg besøkte.

Far var ikke akkurat noen kirkegjenger og slett ikke opptatt av forkynnelsen, men han var levende opptatt av geografi, arkitektur og kunst. Og det var derfor kirken var det første han oppsøkte når han kom til områder som var nye for ham. Østre Aker hadde foruten hovedkirken en annekskirke på Grorud. I hovedkirken var det pastor Sveaas som holdt til huse. Han var en eldre mann, syntes vi i hvert fall, hadde en hes stemme (prestesyke?) så vi var livende redd for ham. Jeg tror nok at min skepsis overfor helvete hadde sin grobunn i disse barndomsopplevelser.

Men far ga seg ikke med hovedkirken, vi måtte pent begi oss til den andre kirken i bygda, på Grorud. Vi tilbakela den lange veien opp dit.

Her var det ikke Sveaas som residerte, men den blide og ungdommelige pastor Blaauw, som også av og til alternerte med Sveaas i Ulven. Og når han talte, var tanken på helvete langt, langt borte.

Under mitt opphold på Grini under krigen, lærte jeg hans svigersønn, Hans Finstad, å kjenne. Han ble senere sogneprest på Grorud.

Han var en av dem som med sin menneskelige forståelse gjorde det mulig å gjennomleve oppholdet på Grini. Hadde han disse egenskaper fra sin kontakt med svigerfaren og det harmoniske landskap i Alndalen?

Lenger enn til kirken kom vi sjelden. Riktignok hørte vi at far av og til gikk hjem fra et sted som hette Vålerengen, men det sa oss i grunnen ingenting. Det var først etter at vi var flyttet til byen og skulle oppsøke gamle tomter at vi fikk rike opplevelser også på denne strekningen.

NEDENFOR KIRKEN på gården Ulvens grunn lå det en del små hus som forlengst er borte. Vi var vel ikke så interessert i hvorledes disse husene så ut eller hvem som bodde i dem. Men én ting var vi interessert i: det ble servert leskedrikker. Og vi var alltid spent på om far ville stoppe sin vandring og tilby oss brus (hvit eller rød), vørterøl, maltøl, ingefærøl eller ingefærbokk når han tok frem den medbragte sjokoladeplate (Freia kokesjokolade), som var vår eneste utskielse på turene i Østre Aker. Men en gang fikk vi lokket med min onkel Ola, fars eldre bror, som ikke først og fremst var kjent for sine sportslige meritter. Han var imidlertid kontorsjef på Fellesslakteriet, og stor var derfor vår overraskelse da han dukket opp med en diger ryggsekk som var full av bokser med kjøttboller, skinke, leverpostei og andre lekre ting. Et eller annet sted mellom Lutvann og Nøkle vann ble det brettet ut et enormt teppe som ble det vakre underlag for alle disse lekrierier som jeg aldri har glemt. De enorme koldtbord som jeg ved spesielle anledninger har stiftet bekjentskap med i min offentlige virksomhet, har ikke gjort det samme inntrykk på meg.

To ting vil jeg nevne fra vandringen innover mot byen – eller kanskje vi skulle si fra byen og ut til de

gamle tomter: Det ene er den lille utvidelse av veileget ut for Østre Gravlund. Det var for de gravlundsgjester som betjente seg av hest, og det vil si alle gårdbrukerne i Østre Aker. Her kunne de binde hesten så den ikke foretok ekspedisjoner i det vakre og næringsrike landskap. Her var spiltau og vann, her var noe å binde hesten til.

Det annet er noe av mer prosaisk art. Vi så for våre øyne noe som vi tidligere bare hadde hørt om: gården Malerhaugen. Den viste seg å være som andre gårder og vi så heller ikke noen tydelige tegn etter den virksomhet som vi visste fant sted der daglig.

Malerhaugen var nemlig den gård som formidlet leveransen av naturgjødsel til Alfaset. Som jeg nevnte, var det ikke så mange dyr på Alfaset: Foruten de fire hester var det bare én ku. Gården var derfor ikke selvproduserende når det gjaldt gjødning. Den måtte importeres. Og det skjedde ved at de to sterkeste hestene var i konstant virksomhet med å transportere gjødsel i svære brigger fra Malerhaugen til Alfaset.

Vi var selvfølgelig veldig interessert i denne transporten, og ikke minst i parkeringen av dette stoffet bak låven. En gang ble min interesse for dette så stor at jeg simpelthen falt ut i møkkahaugen. Mor var ikke mere fornøyd med dette enn med besøket på teglverket. Men katastrofen ble avverget – på samme måte som ved en senere tildragelse på høylåven – ved hjelp av en høygaffel. Hvorledes dette kunne skje, har jeg i dag ingen erindring om.

Men navnet Malerhaugen er for meg forbundet med denne virksomheten og vil alltid bli det.

Men la oss nå rette blikket den andre veien og følge Strømsveien oppover mot skolen. Den nærmeste delen fra Alfaset og opp til den såkalte «Åttekanten», var en del av vår hjemmebane lenge før vi begynte på skolen. Her var vårt nedslagsfelt, her bodde mange

av våre kamerater og her var det spesielle attraksjoner som Stubberudmyra med skinntryter og andre herligheter. Og her var sandtaket ved Tvetenveien i randen av det som senere i mange år var søppelfylling og i dag er et lagerområde. Her var det ideelle område for de populære leker «post og røver» og «indianer og hvit».

Rett overfor inngangen til Alfaset lå det noen hus. Vi kalte dem for Mellom-Stubberud. De har lenge vært borte. Beboeren av Mellom-Stubberud drev som skomaker. Han hadde barn på vår alder og Einar var en av våre daglige følgesvenner. I tillegg til ham og hans familie var det husmannens familie med mange barn, hvorav jeg har nevnt Paul.

På Øvre Stubberud var det ingen barn. Eieren Jørgen Young døde meget ung og ble etterfulgt av en eldre mann, Halvar Young. Vi hadde ikke den samme forbindelse med Øvre Stubberud som med de andre gårdene. Det var derfor ikke den store tragedie at jordene på gården ble gjenstand for søppelfylling. Men da det senere kom karantenestasjon, forslag om destruksjonsfabrikk for døde dyr og til slutt grisematkjøkken, syntes jeg planleggerne gikk litt langt. Det kunne være nok med tyskergravene.

Da staten overtok Alfaset, flyttet Haugerud og frue inn i en nybygd villa rett over veien på Nedre Stubberuds grunn. Huset står ennå og har fått følge av flere små nybygg. Etter byplanmyndighetenes syn var ikke området stort nok til å gi beboerne de kommunale ytelser de hadde krav på.

Det samme gjaldt et annet område nærmere stasjonen som i hovedsaken ligger på en plass som kalles for Titut. Det skal ha vært en gammel gård her med dette navn. I hvert fall var det tydelige spor etter en frukthage. Men de tilstedeværende epler var etter min erindring ikke lenger spiselige og det var derfor ikke det som var grunnen til at jeg som formann i byg-

ningsrådet var med på å redde det lille villaområde som var vokst opp her og som heter Titut.

Derimot har jeg ikke kunnet greie å redde noe av den bebyggelse som lå omkring Tvetenveiens utløp fra Strømsveien. Og det var en husklynge av adskillig interesse. Sentralt lå det huset som ble kalt «Åttekanten».

«Åttekanten» var opprinnelig en arbeidsbrakke, et tilholdssted for dem som arbeidet på myra. I vår tid ble det vel ennå tatt en del torv på myra, men noen virksomhet av betydning kan ikke ha funnet sted. Vi så i hvert fall ikke noe til den ut over noen hyller for tørking av torven. Og «Åttekanten» var ikke i bruk til sitt egentlige formål.

Som det fremgår av navnet, var det et åttekantet hus det dreiet seg om. På midten var det et ildsted og fra de åtte sidene gikk det sektorer inn mot midten. Kanskje har det vært overnattet i disse slik at hver arbeider hadde sin sektor.

Nå ble den nærmest brukt til lager og oppbevaring av redskaper.

Noen år etter at vi var flyttet, ble huset jevnet med jorden. Men fremdeles ble navnet bevart som betegnelse på bussholdeplassen ved Tvetenveien. Da folk etterhvert forsto mindre og mindre av hva navnet egentlig betegnet, ble også det fjernet ved en omdøping av holdeplassen.

«Åttekanten» sto på Øvre Stubberuds grunn, altså på høyre side av Strømsveien når man går oppover.

Ved siden av «Åttekanten» lå det på samme side av veien også to andre hus: Ballerud og Blåsbort. Det siste svarte til sitt navn. Det blåste etterhvert ganske enkelt bort. De to «leieboere» i vår tid, en mor med sin voksne datter, vet jeg ikke noe mere om.

På Ballerud hadde vi venner som vi sto i nær kontakt med hele den tiden vi bodde på Alfaset. Familien Hernes som bodde der besto av foreldre og en rekke



Ballerudhaugen og «Åttekanten» (krysset Strømsveien/ Tvetenveien) sett fra Trosterudjordet i 1898. I dag er husene revet, men stedet heter fortsatt Åttekanten, etter den åttekantede stuebygningen som ses på bildet. Huset

hadde skorstein i midten og et vindu i hver av de åtte veggene. Det var antagelig skjenkestua på Ballerudhaugen i forrige århundre, og ble revet i 1930-årene. (Foto: Oslo Bymuseum)

barn, både eldre og yngre enn oss. Særlig husker jeg den eldste sønnen, Erling. Av to grunner: Den ene er at han var som en slags høvding blant oss, både på grunn av sin alder og på grunn av sine karakteregenskaper. Han var klok og rolig og sto som et eksempel for oss gutter.

Den annen grunn til at jeg husker ham så godt, er at jeg traff på ham senere i livet som høy tillitsmann i Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund og som ektemann til min kollega i Oslo formannskap gjennom mange år, Dagmar Hernes.

Hun var også fra Østre Aker, mere vestlig omkring

Økern, og hadde vært medlem av Aker herredsstyre i mange år, da hun sammen med Karen Reistad kom inn i Oslo bystyre.

Det er ikke lang tid siden jeg traff Dagmar og Erling Hernes på pensjonistfest i Godlia Velhus. Erling var da merket av en hjertesykdom og døde kort tid etter. Han var en av de mange trofaste medarbeidere i arbeiderbevegelsen, som gjerne tok på seg de mest utakknemlige jobber for å gagne partiet.

Før jeg forlater «Åttekanten», vil jeg gjerne ta en tur oppover Tvetenveien. Den hørte også til vårt nærmiljø som vi var i kontakt med praktisk talt daglig.

SIDEN VI NETTOPP har forlatt Ballerud og Erling Hernes, er det naturlig for meg å nevne hvor stolte vi var da han ble intervjuet av Aftenposten i forbindelse med det såkalte Aasheim-mordet. Den gang var det ikke så mange bilder i avisene i slike forbindelser, så jeg tror kanskje at det ikke var noe bilde av Erling. Men for oss var det nok at han sto i avisen som 15-åringen med fullt navn og adresse og at hans vektige uttalelser var gjengitt in ekstenso.

Aasheim-mordet fant sted mens vi bodde på Alnabru. Det var et opprivende mord og er fremdeles ikke oppklart.

Det som hendte var følgende:

Fabrikkier Aasheim drev dropsfabrikk i Kristiania. Jeg har hørt uten at jeg har fått det bekreftet at det var i den tidligere Kaysalen på hjørnet av Maridalsveien og Arendalsgata, hvor senere Næss sjokoladefabrikk holdt til at fabrikkens hans lå.

Aasheim bodde i et større bolighus, Holtet, som lå på toppen av det som i dag heter Ole Reistads vei. Huset er nå forsvunnet i forbindelse med byggingen av den øverste del av Trosterud-bebyggelsen.

Aasheim hadde for vane å komme kjørende hjem

i sin egen karjol, sluffe eller kjøkkenvogn og egen hest. Det foregikk som regel sent på kvelden.

En kveld han kom hjem, viste det seg at han satt hårdt såret i sleden. Han ble straks kjørt til Trosterud, hvor dr. Dedichen hadde sitt sykehus (asyl), men han døde på veien.

Politiet greide å fastlegge mordstedet, som var et sted på Tvetenveien, der hvor den går i bru over riksveien (E6). Han var skutt med revolver.

I sin etterforskning fant politiet visse spor. Erling Hernes hadde sett en mann komme løpende nedover Tvetenveien og det var en fremmed mann som om aftenen hadde spurt etter fyrstikker på Alfaset hvor vi bodde.

Etter en nokså lang etterforskning ble to mann arrestert og stilt for retten. Akkurat som ved det senere lensmannsmord i Ådalen var det en eldre og en yngre. De skrev seg begge fra forbrytermiljøet.

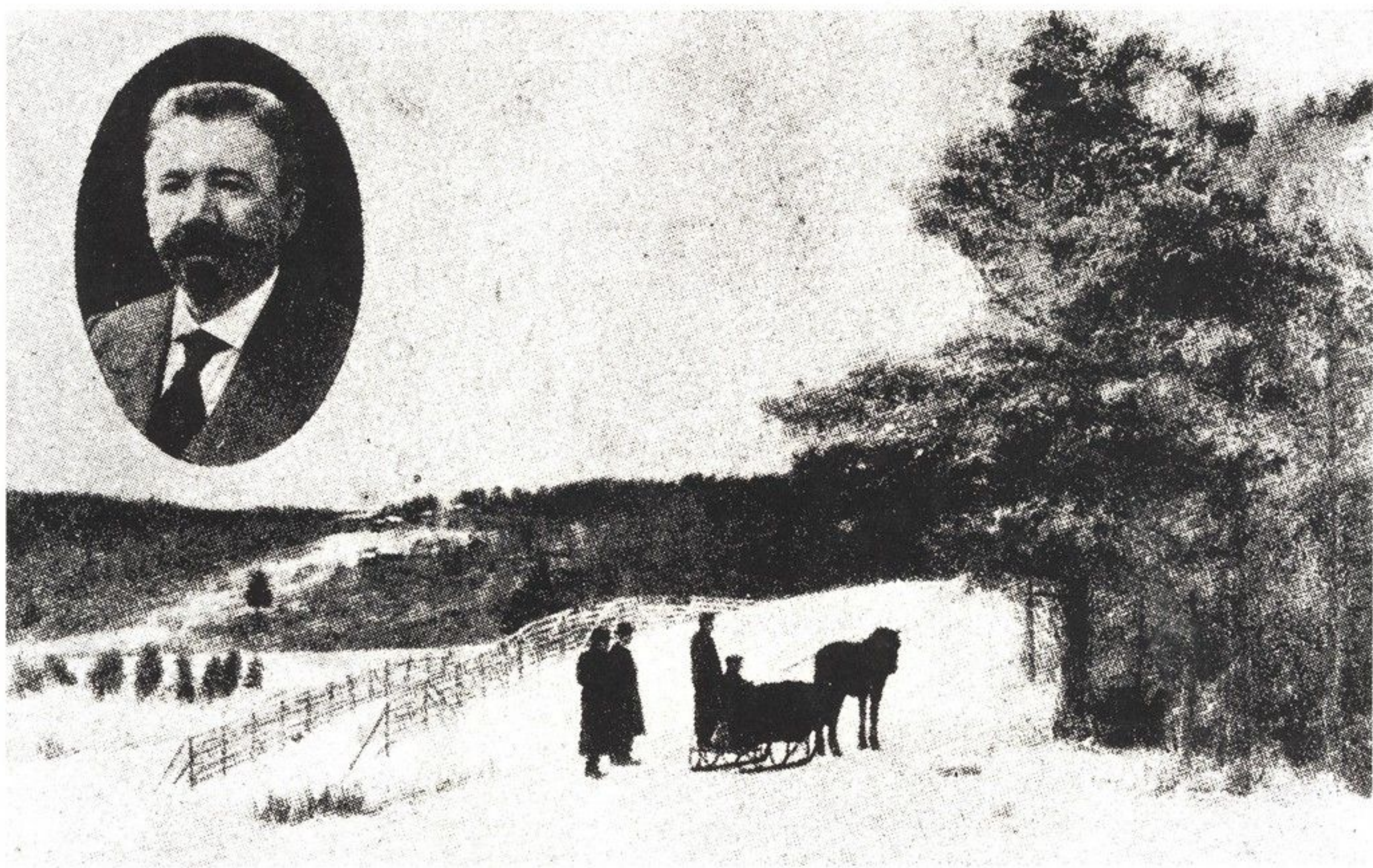
De ble imidlertid begge frifunnet. Forsvarer var h.r.advokat Albert Gjerdrum, som senere skrev en bok om saken i form av en roman med fiktive personer og med en slutning som svarte til Gjerdrums oppfatning av saken.

Det var nemlig ting som tydet på at det ikke var et alminnelig rovmord som forelå, men at andre mere vektige motiver lå bak.

Det ble således nevnt under saken at Aasheim ikke hadde mere enn 100 kroner på seg og at ingen kunne regne med at beløpet skulle være større.

Vi gutter syntes riktignok at 100 kroner var et kjempebeløp og at det derfor ikke var det minste rart at en dreven forbryter måtte la seg friste av dette. Når vi ikke innlot oss på noe liknende, var det ikke beløpets beskjedenhet som avholdt fra handlingen.

Denne begivenhet la et dystert preg på våre omgivelser i lang tid fremover. Når vi begynte å lese detektivromaner eller andre dystre begivenheter, kom



Åstedet for mordet på fabrikkeier Oscar Aasheim (innfelt); tunet på Holte ved Alnabru. Det var om kvelden

18. desember 1913 han ble skutt og ranet på vei hjem fra sin fabrikk i Storgaten 22.

handlingen som regel i våre sinn til å foregå i disse egner.

Min eldre bror skulle på denne tid begynne sin skolegang, men selv om skoleveien ikke akkurat gikk forbi åstedet, var det i den umiddelbare nærhet. Og skolegangen startet ved 7-tiden om morgenen i nattemørke og bitende nordensno.

TVETENVEIEN VAR en sidevei for oss og det var ikke ofte vi kom så langt som til Tveten. Far hadde

imidlertid hatt barndomsopplevelser på Nordre Skøyen hvor en tante av ham hadde hatt opphold. Det var tante Hanna, som var gift med den kjente Kristiania-kjøpmann Thorvald Moestue. Det var kanskje etter at vi var blitt større og bodde i byen at far på sine ukentlige spaserturer med stiv skjorte og snipp og stive mansjetter tok oss med til disse trakter. Men muligens kom vi en enkelt gang så langt som til Skøyen. Jeg var i hvert fall lommekjent i den gamle Tvetenveien da Tveitabyen ble planlagt ut i 50-årene.

Den gamle Tvetenveien gikk nemlig opprinnelig gjennom Tveten gård. Den snudde perpendikulært nedover ved Hellerud (Jytebraaten) og etter at den hadde hatt retning Lurden, dreiet den igjen 90° og kom gjennom tunet på Tveten. Her var den store attraksjon et lysthus som var bygget oppe i et av de store eketrærne på gården.

Dette bringer meg frem til spørsmålet om navnsettingen av dette området. Jeg har hele tiden brukt betegnelsen Tvetenveien og det har sin begrunnelse i at det også i dag er det offisielle navn på veien. Det var også opprinnelig det offisielle navn på kirken, Tveten kirke sto det i papirene.

Da det i etterkrigstiden ble begynt reguleringsplanlegging på Tveten, kom Tveita inn. Boligrådets formann på den tiden var fra Grorud og var fortrolig med Aker-dialekten, og dette boligområdet fikk derfor navnet Tveita. Dette navn gikk også over på sentret, tunnelbanestasjonen, skolene, bydelen etc.

Da det var strid om dette og far alltid hadde benevnt gården Tveten, spurte jeg i den forannevnte samtale Kjell Reistad om hva de kalte gården hjemme hos ham. Familien sto liksom med ett ben i bymiljøet og ett i landsbygda.

Kjell så på meg med et lite smil og så kom det: «Og du vet at vi kalte den for Tveita.»

Og i dag er det vel neppe noen som kaller bydelen for noe annet. På tross at vi har hatt to bystyremedlemmer med navnet Tveten, den ene simpelthen fra dette distrikt.

Som jeg nevnte var Tveita, Skøyen og også Hellerud utenfor vårt daglige nedslagsfelt. Jeg har allikevel lyst til å ta med en aldri så liten tildragelse fordi den på en særlig måte berører det område vi behandler.

Da vi i bystyret i 60-årene skulle behandle den endelige reguleringsplan for Haugerud, viste det seg at den tomt som opprinnelig var avsatt til skoletomt

for Haugerud og Hellerud var brukt til annet formål, slik at skoleveien ble noe lengre for dem som hørte hjemme på Hellerud eller den nærliggende del av Haugerud. Skolen måtte derfor flyttes til der hvor den nå ligger under navn av Trosterud skole.

Da vi behandlet protestene i formannskapet, kunne jeg si:

Da jeg for henimot 60 år siden gikk på Furuset skole, var en av mine klassekamerater hjemmehørende på Larsbråten, som ligger øverst i Hellerudområdet, og derfor i dag ville høre hjemme i skolekretsen for Hellerud/Haugerud med skole på Trosterud. Jeg nevnte da for spøk at når en gutt fra Larsbråten kom frem til den først planlagte skoletomt, hadde han tilbakelagt omtrent 1/20 av den min kamerat hadde til Furuset. Og når han nådde den tomten som i dag var aktuell, hadde han ikke tilbakelagt mere enn 1/10.

Jeg understreker at det var en spøkefull sammenlikning som ikke var basert på nøyaktige oppmålinger. Det var heller ikke meningen å fremkomme med kritikk verken av den lange skolevei i min tid eller av dagens befolknings utidige krav. Det var bare for å belyse forskjellen mellom by og land og mellom 1914 og 1964.

En gang da jeg på denne tid deltok på valgmøte på Hellerud, kom jeg til å spørre etter min skolekamerat Einar Larsbraaten. Det viste seg at han satt ved siden av meg og var en aktiv medarbeider.

Lang tid er gått, mange forandringer er skjedd både med oss og våre omgivelser. Allikevel viser det seg at vi er nær hverandre.

MENS TVEITA OG HELLERUD var langt borte, hørte både Trosterud og Haugerud til vårt nærmiljø. Trosterud gård måtte vi gjennom ved bruken av et av de to alternativer når vi skulle til Lutvann.

Og Haugerud kunne også nåes opp Haugerudbakken fra Alna teglverk. Det var dessuten hjemstedet til gårdbrukeren på Alfaset og hørte derfor til miljøet. Selv om meget er forandret omkring, har jeg ingen vanskelighet med å kjenne meg igjen når jeg går over tunet på Haugerud.

Jeg nevnte Lutvannet. Det var selvfølgelig hovedattraksjonen i våre guttedager og i årene som fulgte, med regelmessige utflukter til gamle tomter. Da vi bodde på Alfaset var det naturlig å ta turen opp til «Åttekanten» og derfra gå Tvetenveien til der hvor Ole Reistads vei stikker av. I en av de stuene vi da passerte, bodde en snill dame som vi kalte tante Rebekka og som solgte brus og mineralvann. Først etter at jeg var med på å regulere området til boliger, ble jeg oppmerksom på at eiendommen het Skjønnhaug og at det nå finnes en Skjønnhaug skole i Trosterud-utbyggingen.

Rett overfor tante Rebekka smatt vi gjennom et le ut i skogen med alle dens herligheter: blåveis og hvitveis, blåbær og tyttebær og bær på busker som vi ikke visste om var giftige eller ikke. På et bestemt sted nærmere Lutvann fant vi også av og til fåresopp, men ikke i store mengder. Og ikke hvert år.

Veien førte oss forbi Trosterudbraaten som også hadde barn på Furuset skole.

Jeg vet ikke egentlig hvorfor og kanskje er det urettferdig. Men jeg kan ikke høre sangen om «Uren, luren, himmelturen, steinrøys, steinrøys sveltihjel» uten at jeg ser Trosterudbraaten for meg. Såvidt jeg vet er den nå jevnet med jorden for å tilfredsstille et annet formål.

Vi kunne også nytte kjøreveien hele veien, men da måtte vi oppom Trosterud gård og det ble en betydelig omvei.

Når vi kom frem til Lutvann, var det å få en lengre prat med mor Lut, som vi kalte henne, og

sønnen Anton. Navnet Lut var nok en smule overdrevet. Eiendommen Lut lå lengre nede ved nordsiden av vannet og var nedrevet og forlatt på grunn av at Lutvannet var overtatt av Vannverket for å utnyttes som drikkevannskilde.

Den plassen vi besøkte het Fagerholt og vår venn het Anton Fagerholt. Han kjente hvert tre og hver busk i skogene omkring og var en stor jeger.

Han hadde mye å fortelle og det ble som oftest lange opphold på Fagerholt, opphold som øket vårt kjennskap til geografien og folkene. Særlig far hadde stor glede av disse samtaler. Anton var kjent av alle og kjente alle. Han ble en meget gammel mann, men etterhvert opphørte de regelmessige turer til Lutvann. Vi hadde søkt andre områder.

Da jeg i årene omkring krigsutbruddet tok opp igjen min kontakt med Østmarka, søkte jeg mål som lå lenger inne og når vi nærmet oss Lutvann, var det mere i området rundt Haukaasen og Hauktjern eller i marka rundt Skøienputten, Solbergvann og Rundtjern, eller lengre inn i marka i Lørenskog og Skedsmo eller i Ski.

Det hendte at vi ba Anton om å ro oss over vannet, hva han alltid var villig til. Det var vel i de første årene etter at vi var flyttet til byen. Først mange, mange år senere oppdaget jeg veier som førte oss forbi Lutvannet på begge sider.

MEN NÅ MÅ VI tilbake til «Åttekanten» og skoleveien. Først må jeg nevne hva som skjedde da min bror skulle begynne på skolen. Som jeg fortalte var vi kommet til Alfaset i mai 1911, den sommeren min bror fylte 6 år. Da det ble på det rene at det var Furuset skole vi skulle gå på, søkte mine foreldre kontakt med skolemyndighetene og fru Reistad. De fikk da vite at alle som fylte 7 år innen august månedens utgang skulle begynne på skolen i april. For

min brors vedkommende betød det at han skulle begynne skolegangen i april 1912, da han hadde geburtsdag i august.

Skoleordningen var slik at undervisningen var annenhver dag. Med to lærerinner og styreren greide man da å gjennomføre virksomheten uten at elever i forskjellige klasser behøvde å bli undervist sammen.

Den ene lærerinne var en ung datter av skolestyrer Reistad, den andre en eldre lærerinne som het frøken Svendsen.

Jeg kan ikke huske spesielt diskusjonen som fant sted da skolegangen skulle begynne, men det sier seg selv at det ikke var uten engstelse mine foreldre slapp en 6–7 års gammel gutt ut på den øde landeveien klokken syv om morgenen, kanskje i tyve graders kulde med kald nordensno rett i ansiktet. Men jeg kan ikke huske annet enn at det ble undersøkt om det var barn i den omkringliggende bebyggelse som hadde skolegang på samme dag som min bror, og det ble vel til at Trygve fikk følge med en av Reistad-barna. Jeg synes å huske at det var Karen og at det kanskje oppsto en del misfornøyelse med å være avhengig av «jentefølge».

I senere år har jeg lest i min brors erindringer at mor før skolegangen tok til oppsøkte overlærer Reistad og spurte om Trygve ikke kunne begynne noe senere og at svaret var: «Undervisningen begynner klokken åtte.»

Nå synes kanskje noen at skoleveien ikke var så overvettets lang. Det var en halv mils vei fra Ulven til Furuset og Alfaset lå omtrent midtveis. 2–3 kilometer skulle da ikke være så helt umulig. Gutten fra Larsbraaten hadde utvilsomt lengre vei.

Men man må huske på at her forelå ingen alternative fremkomstmidler. Det var bare bena vi hadde å stole på. På grunnlag av de erfaringer vi innhøstet i tiden vi gikk på Furuset skole, regnet vi med en times

skolevei frem og tre timer tilbake, da vi kunne somle i følge med mange kamerater.

Ingen hadde bil til å svippe oss opp. Vi kunne ikke be Haugerud om å gi oss en lift med kjøkkenvognen, og fremfor alt: Det fantes ikke noen tunnelbane og heller ikke noen blåbuss. Den dukket først opp mange år etter at vi var flyttet.

Før vi begir oss ut på Strømsveien, bør man være oppmerksom på at selv om den gikk så noenlunde der hvor den går i dag, var veien tilsynelatende meget lenger. Veien er i dag asfaltert, svinger er rettet ut, bakker utjevnet. Men veien var koseligere den gang med hestemøkk og pukkstein, med hjulspor som ikke sjenerte oss og med stabler av beskyttelsesbrett for veien stablet opp langs kantene. Særlig på tilbakeveien ble mang en tid anvendt til hyggelig samvær på disse plankestablene.

Før vi begynner på selve veien, må jeg bruke et par ord på min egen skolegang. Jeg var 14 måneder yngre enn min bror og familien hadde alltid forestilt seg at jeg skulle gå i klassen under ham. Men den gang ei. Da tidspunktet nærmet seg for det nye skoleår 1. april 1913, ble det avslørt at jeg hadde vært for sent ute med min fødsel. Jeg kom først til verden 17. oktober 1906 og ville således ikke fylle 7 år innen den fastsatte frist: utgangen av august måned.

På tross av adskillig pågang måtte jeg pent bli hjemme da skolen begynte. Jeg hadde fått være med på juletreffesten i julehelgen og hadde til og med fått pose, men hadde ennå ikke fått komme inn på skolen.

Men når og på hvilken måte det egentlig skjedde, vet jeg ikke. Men det var i hvert fall et faktum at fra skoleårets begynnelse i januar befant jeg meg som elev i første klasse og befant meg vel der. Jeg fulgte første klasse til skoleårets slutt i april måned og så rykket jeg opp i andre. Og siden har vi fulgt hverandre med et års mellomrom til vi gikk ut av gymnasiet 1924/25.

Dermed ble det til at min bror besøkte Furuset skole i nærmere $2\frac{1}{2}$ år, mens jeg måtte nøye meg med $\frac{1}{2}$ år.

Vår yngre bror som den gang var $\frac{3}{4}$ år, ble rammet av poliomyelitt på denne tid. Og etter et lengre hospitalsopphold som ble meget anstrengende, særlig for mor, måtte han ha særlig pleie og trening av forskjellig slag. Og her var det også mor som ble mest belastet. På tross av de heldige resultater av oppholdet i Østre Aker for oss barn, måtte mine foreldre ta den tunge beslutning å flytte tilbake til Kristiania.

Men tilbake til skoleveien som nå etterhvert er blitt svært langt: En ting er sikkert. Jeg har ingen bitre minner fra opplevelser på skoleveien. Ingen redsel. Ingen frost eller ulempe av større dimensjoner. Når jeg i dag tenker tilbake, er dette litt underlig når man tenker på det grytidlige starttidspunkt, den svære kulden med den bitende Østre Aker-sno.

Jeg har bare gode minner fra min skolevei. Og fra skolen. Da jeg en gang under et valg besøkte valglokalet på Furuset skole, slo det meg plutselig at her har jeg vært før.

Det er da ganske rimelig vil man si. Du visste jo at du befant deg på den skolen du gikk på for 50 – 60 år siden.

Jo, det er nok så. Men skolen var i mellomtiden sterkt ombygget. I stedet for den høye $2\frac{1}{2}$ -etasjers bygning som vi opplevde, var det nå en større bygning. Den hadde større areal og virket derfor ikke så høy.

Jeg hadde riktignok fulgt med i byggingen av den nye skolen og visste at den gamle ikke var revet, men benyttet som en del av den nye. Men den følelse jeg hadde av hjemhørighet kunne ikke ha annen bakgrunn enn at her befant jeg meg i de samme omgivelser som dem jeg møtte under min første skoletid. Og



Furuset skole, den såkalte «Fyrstikkesken», med gammel skolen i bakgrunnen.

de inntrykk som møter en på et slikt tidspunkt sitter temmelig fast og kan vanskelig røkkes.

Før vi tar en rask marsj langs skoleveien, går vi tilbake til Ballerud. På den annen side av Strømsveien på Alfasetts grunn lå det en liten gård som het Øvre Alfaset. Den lå ikke langt fra den nyoppførte husmannsstue som jeg tidligere har nevnt. Og ikke langt fra der hvor Alfaset kapell ligger i dag med Weidemanns praktfulle dekorasjoner.

I denne gården bodde en familie som kom til å stå oss nær gjennom mange år. Faren var slakteriarbeider og arbeidet på slakteriet ved stasjonen. Moren var svensk. En sterk karakter fra Skåne, en hjelper for mange i sine omgivelser. Hun gikk under navnet Mor Hansen og var til stor hjelp for min mor da vi bodde på Alfaset og i mange år etter at vi var flyttet til byen.

Datteren Borghild var noen år eldre enn oss og var

forlengst gått ut av skolen. Hun var meget etterspurt på forskjellige måter og hjalp ofte min mor ved å ha omsorg for oss barna. Det var vel også hun som påtok seg å følge min bror til skolen den første tiden. I Furuset skoles 100-årsberetning står det på side 119 et bilde som gjengir min bror Trygves klasse i det året han begynte. Her ser man også frøken Reistad. Men på hver side av fløyene, henholdsvis venstre i annen rekke og høyre i første, står det på bildet to personer som ikke hørte til klassen. Det er jeg som står nederst til høyre og Borghild som står øverst til venstre. Vi var gått for å møte Trygve og ble tatt med på bildet.

Borghild ble senere gift med sønn av gartner Carlsen på Leirdal, som hadde tatt navnet Gørtz. De drev gartneri på hjørnet av Sinsenveien og Lørenveien og kom opp i store vanskeligheter da grunnen etterhvert ble tatt til bruk for gjennomføringen av Store Ringvei. Min siste kontakt med Borghild var i forbindelse med denne ekspropriasjonssak. De er nå begge døde.

En bror av gartner Gørtz gikk forøvrig i min klasse på Furuset.

MEN SÅ TILBAKE til skoleveien. Etter å ha kjempet oss gjennom åpningen mellom Øvre Alfaset og Blåsbort kom vi inn på sletta langs Stubberudmyra. Det var noe dramatisk over denne myra. Ikke bare at den lå under Holtet hvor fabrikkier Aasheim hadde bodd, men også fordi den endte ved Kaggen hvor vi hadde distriktets andre sinte bikkje, Kaggebikkja. Det var derfor ikke å undres over at når vi senere i livet leste Conan Doyles spennende bok, «Hunden fra Baskerville», henla vi begivenhetene til Stubberudmyra og Kaggebikkja spilte hovedrollen som det demoniske uhyre med fosforøyne.

Det var ikke noe Furuset stadion her den gang og heller ikke såvidt jeg husker, villaene i Tevlingveien.

Men på venstre side av Strømsveien var det bebyggelse. Landsens bebyggelse. Først og fremst Kaggen gård som ligger der i dag også. Men veisystemet er helt annerledes. Strømsveien går nå på vestsiden av Kaggen og fortsetter i Professor Birkelands vei. Men den egentlige hovedvei, E6, Djupdalsveien går på østsiden i all sin velde og omformer hele landskapet. Lerdal som lå i bakken opp for Kaggen, er også helt forandret. I vår tid var det et landsens gartneri, nå er det blitt et slags industrielt senter som strekker seg bortimot Grorud langs Birkelands vei.

Nedenfor Lerdal lå også et annet gartneri, gartner Haugan. Sønnen der, Jostein, gikk i min brors klasse.

Gartneriet lå ved en vei som førte fra smia og over til Bredtvedt. Jeg lurte på om ikke smia, et virkelig kulturminne, ble reddet i siste øyeblikk og står der ennå. Men muligens tar jeg feil. Vi får se etter. Smeden selv hadde sin bolig der hvor Ole Reistads vei tar av fra Tvetenveien.

Veien over til Bredtvedt gikk gjennom det skjønneste landskap ved en liten bjerkeskog som det i sin tid lykkedes å redde fra rasering under bystyrets behandling.

Veien, som var en enkel kjerrevei, passerte Loelva i nærheten av en utvidelse av vannløpet, som den gang ga muligheter for bad. I dag er dette bare et minne.

Vi gikk over jernbanen på en overgang uten signal og opp bakkene til Veitvedt gård, som den gang var en ren bondegård. Fengslet, som opprinnelig var en institusjon for unge lovovertridere, var ennå ikke bygget.

Når min bror og jeg ofte kom denne veien, var det fordi vi hver for oss hadde en klassekamerat som bodde på Bredtvedt. Brødrene Olaf og Vilhelm Temmen som var sønner av posementsmaker Temmen, hvis familie var leieboer på Bredtvedt.



Frøken Ingeborg Reistad og hennes førsteklasse på Furuset skole 1912. Nederst til høyre står Brynjulf Bull, som ennå ikke var begynt på skolen, men var kommet med sin «barnepike» Borghild Hansen (bakerst til venstre) for å møte sin bror Trygve.

Vi besøkte hverandre gjensidig og var svært gode venner.

Dette er lenge siden. Og etter dette har jeg verken truffet noen Temmen eller noen posementsmaker. Men jeg vet hva det er.

Etter Kaggen gikk Strømsveien ned i en dyp dal hvor det lå et enslig hus som ble bebodd av en enslig kvinne. Johanne Dalen var hennes navn og vi var vel ikke alltid så snille med henne som vi burde.

Mange år senere ble min kone og jeg nære venner

med en slektning av Johanne Dalen, som viste seg å skrive seg fra plassen Grønli i skogen opp mot Lutvannet. Av henne fikk vi i foræring en kaffekanne som er en av våre kjæreste eiendeler.

Etter å ha passert Dalen, kom vi opp til Kløfta hvor det var landhandleri og veien delte seg. Hovedveien gikk i svære bakker opp mot Lindeberggårdene, mens den andre, Micheletveien førte gjennom Nedre Furuset til Grorud. Vi kunne også bruke den veien til skolen, men det var en omvei.

Vi regnet Kløfta som halvveis til skolen, men det må sikkert ha vært mere. Men innspurten i de tunge bakkene gjorde at vi ikke regnet oss for å være ved målet før vi hadde bakkene bak oss.

Det hendte at vi stoppet ved Kløfta for å kjøpe en beskjedent andel av varebeholdningen. Men det var

sjelden at vi var i besittelse med mere enn 5 eller 10 øre å handle for.

Men for å betegne på en levende måte hvor billig alt var den gangen, pleide vi å si at for 10 øre epler fikk vi lommene fulle og pengene igjen.

I vår tid var det brann på Kløfta. Låvebygningen brant ned til grunnen. Vi var selvsagt til stede og tildragelsen minte om scener fra Bjørnsons bondefortellinger, så man kan forstå at begivenheten gjorde et sterkt inntrykk på oss.

Brannbiler kom kjørende helt fra byen. Det ble nevnt fra Kampen, men det var formodentlig ikke riktig.

Og så opp til Lindeberggårdene. Den største og vakreste av dem er heldigvis bevart. Den ligger som en kongsgård i dalen, en attraksjon i den bydelen som nå har reist seg. Her bodde Olaus Larsen som gikk i min klasse og som også senere havnet på samme skole som meg i byen sammen med Julie Bull.

Ellers har byggingen av boliger, industri, vei og tunnelbane herjet stygt med gårdsbebyggelsen. To av Lindeberggårdene, Øvre Furuset og Gransgårdene er borte.

En av Lindeberggårdene lød det maleriske navn Jerico. Det hadde sammenheng med den store religiøse aktivitet i dette område på den tid Hans Nilsen Hauge bodde på Bredtvedt.

Særlig tragisk er det med Furusetgården som lå like ved skolen og i mange år ble drevet av Ole Bulls nevø, Søren Bull, som har fått sitt navn knyttet til en vei ved Furuset senter.

Veien til Furuset skole kom i vår tid ned alleen fra gamle Strømsvei. Alleen startet ved 10 km-støtten som lå like ved der hvor det i dag er butikk og bensinstasjon og veien starter på sin bane over skogen til Skansen og Ellingsrud.

Om sommeren måtte vi gå denne omveien. Det var ikke populært å gå over jordene.

Men om vinteren kunne vi gå den direkte vei på ski. I hele vintersesongen kunne vi bruke skiene på skoleveien.

Senere ble den nye Strømsveien opparbeidet direkte over jordene og veien til Ellingsrud ble degradert til en vei av annen klasse.

Ved siden av skolen lå skoleidrettsplassen som vår nabo og helt Ole Reistad hadde vært med på å skape og som i lang tid fungerte som idrettslagets idrettsplass.

Det var ikke ofte vi kom videre enn til idrettsplassen. Dagen gikk jo med til skolegangen. På tross av at de fleste av mine klassekamerater var fra Høibraaten, kan jeg ikke huske at vi noensinne kom dit.

Heller ikke til Ellingsrud eller Lørenskog.

Derimot kom vi ofte til Grorud og så på Forenede Ullvarefabrikkers enorme fabrikkpipe, jernbanestasjonen, kirken og andre attraksjoner i tettbebyggelsen.

Som jeg nevnte gikk vi ofte på tur dit om søndagen hvor vi kunne gå opp Trondhjemsveien og tilbake Strømsveien.

Vi var den gang ikke klar over hvilken stor mann som vokste opp på Grorud og gjorde stedet kjent over hele verden – nemlig Trygve Lie. I dag – i den såkalte ettertid – er vi kjent både med hans (nå er det dessverre revet) og hans kones barndomshjem, hans minnesmerke på kirkegården og hans eget hus i voksen alder.

Han har også helt fortjent fått sitt navn knyttet til den sentrale plass i det moderne Furuset hvor også en statue skal reises.

HER BLIR VI NØDT til å ende våre vandringer gjennom det gamle Østre Aker, så forskjellig fra det som er i dag.

Begge deler like levende og fascinerende. Synd at de ikke kan bestå side om side annet enn i minnene.

MILORG PÅ STOVNER – TROPP 13131-200

Av Jan Arne Tangerud

TROPPE GUD GLEMTE –

Mel.: Herman er en lystig fyr.

*Spørr om det ble liv i folk, da dom fikk att freden!
Det var ikke ende på, jubelen og gleden.*

*Alt som før var tisk og hvisk, kunne ropes uten risk.
Jøssinga var frie, nazislaveriet.*

*Men det var nok mange som, klødde seg i fletta,
da vår kjære Hjemmefront, inntok Stovnersletta.
Ikke alle jublet nei, et og annet snauklipt kjei
med en dyster mine, tittet bak gardinet.*

*Stovnertroppen lå parat, dag og natt og ventet. –
Kåre skaffet nok av mat, melk ble også hentet.
Men det er «ei normanns vis», slik å gjø seg som en
gris.*

Lauvås ble et fengsel, – ut gikk guttas lengsel.

*Langt om lenge kom de da, ned på Brødfabrikken,
og der hadde de det bra – langt fra folkeskikken.
Men en kan bli ganske sprø, av å gå og vokte brød.
Brandevold tålte grinet, med en martyrmine.*

*Alle HS-gutta fikk, uniform og lue –
bare Stovnergutta gikk, uten no' på hue.
De fikk bare bandolær, og en sten-gun, tung og svær,
så det navnet stemte: «Troppen som Gud glemte».*

*Men så våknet staben da: «Vakter til Terrassen!»
lød det plutselig en dag, Stovner skulle passe'n.
Da ble gutta sjelegla'; – slik en vakt var fin å ha.
Der var nok å naske, bare de var raske.*

*Da de kom på Festningen, var de svære karer,
for de hadde smått om senn, skaffet seg no'n varer.
Jakker, bukser, litt av hvert, hadde de fått med seg
stær't,
så de kunne være: «jævla bend i pæra».*

*Ja, den tida var vel go', men det va'kke lenge
førenn livet falt til ro i sitt gamle gjenge.
Folk ble trøtt av kongetog, hurrarop og engelsk sprog,
og det ble omsider, fredelige tider.*

*Så – en herlig julikveld – sto det siste slaget.
Gutta holdt med knall og smell, fest for hele laget.
Skolen var vår skueplass, for et dundrende kalas.
Både små og store, sovnet under bordet.*

Inger Halvorsen

Fra et sanghefte som ble laget i forbindelse med en fest for Milorg-troppen på «Vardheim» 15. desember 1945. Brandvold som er nevnt i sangen, var tropps-sjef.

DE FLESTE DISTRIKTENE rundt Oslo fikk etter hvert sin motstandsgruppe.

Disse ble organisert etter militært mønster samtidig som all opplæring måtte foregå i hemmelighet.

Mannskapene ble delt inn i lag, tropper og kompanier med stillinger som tilsvarer lagfører, troppssjef og kompanisjef.

Milorg på Stovner tilhørte område D 13 (distrikt 13), og høyesterettsadvokat Lorents Brinch var sjef for distriktet ved slutten av krigen. Identifikasjonen av de som var med i Stovner-troppen, har vært vanskelig da det ikke tidligere er laget noen navneliste over Milorg-medlemmene. Det finnes heller ingen navneliste for Stovner i Norges Hjemmefrontmuseum på Akershus festning.

Milorg D 13's hovedoppgaver var først og fremst sabotasje mot skip, industri og lager. Sabotasjegruppen besto av 1 til 12 personer. Hvem som deltok i de forskjellige sabotasjene, nevnes ikke i Norges Hjemmefrontmuseums arkiver. Her står det bare at D 13 deltok.

Før en går inn på hva noen Milorg-jegere fra Stovner har å fortelle (alle menige ble kalt for jegere), kan det være interessant å gå inn på hvordan D 13's aksjonsgruppe var organisert.

D 13 var inndelt i 3 avsnitt:

Avsnitt I (A 1) omfattet Østre Aker, Nordstrand og den delen av gamle Oslo som lå øst for Akerselva. Avsnitt II var avgrenset av Oslofjorden, Akerselva, Nordmarka og Lysakerelva. Avsnitt III lå vest for Lysakerelva og dekket Bærum og Asker helt ut til Heggedal.

1. januar 1944 var A 1 som Stovner-troppen hørte til, delt inn i 3 områder, 10 grupper og 43 tropper. Hver jeger hadde et nummer som fortalte om hans plass i det militære hierarki. Stovner-troppen hadde troppsnummer 200/13131. Tallet foran skråstreken

er troppsnummeret. Dette nummeret betegner også troppssjefen. De to første sifrene bak skråstreken sier oss at troppen kommer fra Milorg D 13, de neste sifrene at troppen tilhørte avsnitt I, området 3 og gruppe 1 innen avsnittet. En kan nevne at i 1944 besto A 1 av ca. 1900 mann, hvorav 15 befalingsmenn.

MARGIT BØLGEN, enke etter Ivar Bølgen forteller:

Ved mobiliseringen i 1940 meldte min mann seg på Høytorpås (Mysen). Det var kaotiske tilstander. En manglet våpen, og befalet var dårlig organisert. Etter at de norske soldatene ble tatt til fange, kom de til Calmeyergatens misjonshus og måtte ligge på gulvet. De som forsøkte å flykte, ble skutt. Men flere klarte å rømme likevel. Hjemme fikk vi ikke vite noe, men Ivar ble omsider sluppet løs. Han var svært skuffet over innsatsen til det norske befalet, og i all hemmelighet samlet han gutter han kunne stole på, deriblant mine fire brødre, min svoger og noen venner. Han satte seg i forbindelse med andre grupper, og Milorg på Stovner tok etterhvert form. Treningen måtte foregå i all hemmelighet. Øvelsesstedene var to hytter bortgjemt i skogen ovenfor Stovner. Guttene fikk bl.a. opplæring av fallskjermjegere fra England.

Katastrofen kom vinteren 1943. Ivar ble innkalt til våpenøvelse i Lommedalen sammen med en rekke andre Milorg-ledere. Noen må ha tystet om denne øvelsen, for plutselig ble gruppa overrasket av Gestapo. En del av lederne ble tatt, men Ivar kom seg unna. Etter øvelsen kom Gestapo en natt hjem og omringet huset. Jeg hørte stemmer utenfor og skjønnte det var tyskere. Jeg lukket ikke opp, men gikk inn for å varsle Ivar. Han hoppet ut av vinduet, men brakk ankelen og ble skutt i skulderen. Han ble båret ned i Gestapo-bilen og kjørt til Ullevål sykehus.

Nattens dramatikk var ikke over med dette. Tyskerne foretok full husundersøkelse og forhør av familien. Vår datter og jeg satt tårevåte og stumme i sengen mens Gestapo undersøkte hele huset. Min yngste bror Øyvind hadde hybel i 2. etasje. En person hadde en uke tidligere flyttet inn i huset. Han hadde gjemt en pistol under hodeputa. Raskt kastet Øyvind pistolen ut av vinduet og ned i den dype snøen, godt skjult for det tyske politiet.

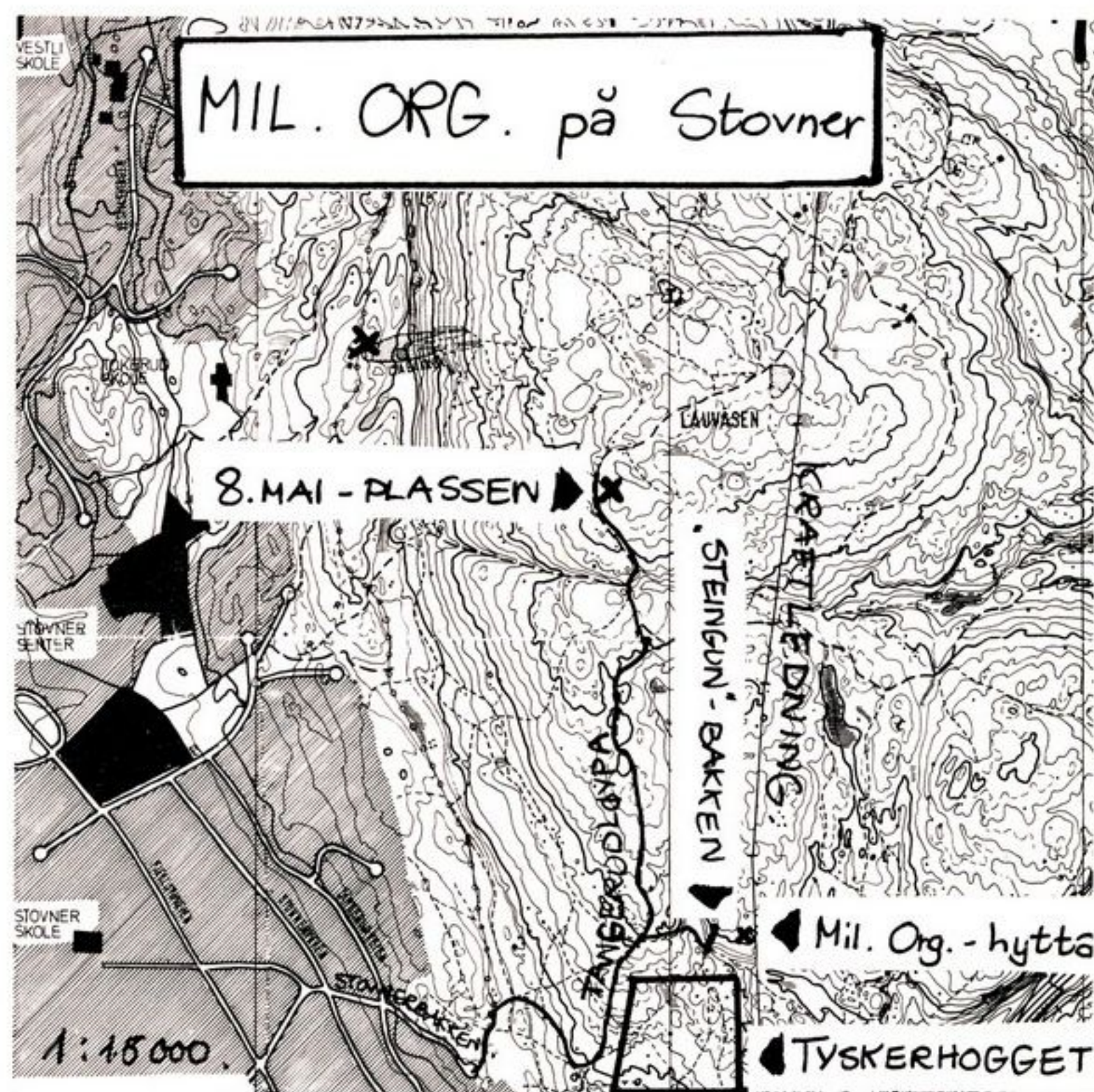
Dette var nok riktig handling til rett tid, for Øyvind ble også arrestert og satt inn på Møllergata 19. Her kunne tyskerne intet bevise, og han ble sluppet ut etter snaut ett år.

Min mann ble tatt i harde forhør. Senere ble han ført til «Fallskjermen» hvor de dødsdømte satt på Grini. Etter mange grusomme forhør ble han benådet og sendt som N.N.-fange til Tyskland. Han ble transportert gjennom forskjellige dødsleire og kom til slutt til Neuengamme i Nord-Tyskland.

Milorg på Stovner fortsatte under ny leder, Thor Eliesen fra Høybråten. De drev øvelse i Gjelleråsmarka og fikk etterhvert bedre våpen. Den 7. mai 1945 fikk de beskjed om å møte øverst i Stovnerbakken.

Vi skjønte etter å ha hørt på dansk radio at tyskerne hadde kapitulert, og nå sto Norge for tur. Det var ennå mange tyskere i landet, så noen skremte oss med fortsatt krig. Men sent på kvelden så vi flagg etter flagg vaie rundt omkring. Vi som opplevde dette, glemmer det aldri. Vi både lo og gråt om hverandre.

8. mai om morgenen ble Milorg utstyrt med «uniformer» - et armbind og som våpen hadde de Krag-Jørgensen. Milorg skulle ut på vaktteneste av forskjellig slag og sørge for lov og orden i en overgangsperiode. Sammen med Milorg på Høybråten skulle de holde vakt utenfor Møllergata 19. De tyske solda-



tene ble internert i store leire, og Milorg kom først til Brødfabrikken (Pilestredet). Milorg-jegerne holdt også vakt på Akershus festning og Victoria terrasse der Gestapo var fengslet.

17. mai 1945 fikk vi beskjed fra Sverige at Ivar Bølggen snart skulle komme hjem. Folke Bernadotte og Svenske Røde Kors samlet opp norske og danske fanger, og i de hvite bussene ble de kjørt gjennom Danmark til Sverige. Her ble de undersøkt og pleiet til de skulle hjem. Mine brødre og jeg skulle på Østbanen og møte «Fangetoget» som kom fra Sverige. Lokomotivet var pyntet med et stort norsk flagg og lysegrønt løv. Jeg sto for meg selv og så disse forventningsfulle ansiktene i toget. Snart kom mine brødre

og dro meg inn på toget, og så satt min mann og jeg ved siden av hverandre uten et ord, hånd i hånd. Da vi kom hjem, sto Milorg-jegere oppstilt foran huset i stram giv akt og hilste sin sjef velkommen. På verandaen satt vår niårige datter og ventet på sin pappa. Hun hadde meslinger og måtte være inne.

Men hverdagen ble nok vanskelig for en som hadde vært i «helvete». Han hadde netter med mareritt og opplevde redselen i fangenskapet til stadighet.

Ivar Bølgen døde i 1971.

HANS EVENSEN forteller:

Jeg husker godt aprildagene 1940. Da jeg så tyske fly komme oppover Groruddalen, tok jeg og Torbjørn Fossum hvert vårt jaktgevær og skjøt etter de tyske flyene fra låvebrua på Nedre Fossum gård.

Vi så til vår store forskrekkelse at flyene snudde og begynte å sirkle. Vi ble redde og sprang til skogs og var redde for at de skulle bombe oss.

Noen dager etter kom tyske soldater oppover dalen. De trengte arbeidskraft og gikk fra gård til gård. Jeg ble tatt den 12. april og ført til Landsfengslet ved Akershus festning. Forholdene var ganske kaotiske og mange fanger ble stuvet sammen på små rom. Tyskerne manglet sykler og bare tok dem fra gata. Én fikk dilla og ville hoppe ut av vinduet. Maten var betasuppe, og sengemadrassen besto av halm med masse lus. Jeg hadde med meg et 5-liters spann som jeg fikk betasuppe i. Jeg sa jeg skulle ha til flere, og dermed fikk jeg altfor mye. Betasuppa ble stående. Den ble sur, og jeg helte den i vasken. Denne gikk tett, og det ble masse bråk. Endelig ble jeg sluppet løs den 24. april.

Sommeren 1940 snakket vi flere ganger om å begynne gerilja mot tyskerne. Jeg ble spurt på jobben om å være med. Jeg fortalte dette til Ivar Bølgen som allerede hadde snakket med flere andre. Da vi kom

sammen med kjente, som f.eks. på en fest vi hadde på «Hønsehuset», snakket vi om å starte motstandsgrupper på Stovner. Vi begynte med tilfeldige møter hos hverandre, og når vi skulle ha nye medlemmer, måtte vi kjenne dem og stole på dem 100%. Vi måtte også kjenne hele familien. Kunne vi stole på at kona f.eks. ikke skulle snakke om vår virksomhet?

Møtene ble holdt hjemme hos hverandre, men snart trakk vi møtene opp i skogen ved Tokerud. Vi kom fra forskjellige kanter, aldri sammen før vi møttes inne i skogen. Det var dårlig med våpen i førstningen. Vi fikk Colt-pistoler, men bare for våpeninstruksjon – en pistol pr. tropp. Instruksjonsbøker var det dårlig med. Vi fikk trykte skjemaer som vi forsøkte å forstå.

Øvelser måtte vi foreta på natters tider.

Det ble bedre øvelsesforhold i 1942. Jeg, Åsmund og flere andre bygget Stengunhytta (Milorg-hytta) på August Tangeruds eiendom, og vi begynte med møter ca. en gang i uka. Her hadde vi et stort langbord hvor vi hadde om sammensetning, rengjøring osv. av forskjellige våpentyper.

En kveld vi var samlet, smalt det plutselig utenfor. Vi hadde alltid vakter ute, men slukket for sikkerhets skyld lyset inne i hytta. Plutselig fløy døra opp, og vi hørte en tysk offiser skreik: «Hände hoch!» Jeg trodde min siste time var kommet og smatt under bordet med bankende hjerte. Heldigvis viste det seg at det var en Milorg-jeger som hadde kledd seg ut som tysk offiser. Han hadde kommet innover skauen på ski med en ryggsekk med maskinpistoler. Det var bra at jeg ikke hadde et ferdigladet våpen i nærheten. Da ville fyren blitt skutt. Denne makabre spøken kunne lett endt i en tragedie.

Alle møter foregikk i dypeste hemmelighet. Selv mine foreldre visste ingenting. Alt utstyret hadde jeg gjemt oppe på loftet selv om en slektning av meg var nazist.



Enkelte ganger kom krigen tett innpå oss. En mørk og kald vinterkveld banket det på døra. Vi lukket opp, og der sto en russisk krigsfange mer død enn levende. Han hadde rømt fra Etterstad og kommet seg oppover Groruddalen til Tokerud. Han var skutt i beinet og meget forkommen. Vi forbandt beinet hans og ga ham mat. Han fortalte at han var russisk flyoffiser og hadde en søster i Sverige som han skulle rømme til. En nazist hadde angitt ham, men tyskerne kom ikke fram fordi veien var gjensnødd, Vi så at det krydde med tyskere ovenfor Monsebråten (en Tokerud-gård). Tyskerne ringte til oss og forhørte seg, men

17. mai 1941 på Gropaplassen i Gjelleråsmarka. Det var blitt forbudt å feire 17. mai i Norge, men Ivar Bølgen tok med seg noen barn og gikk 17. mai-tog likevel.

Ivar Bølgen skyter fram brystet og sier: «Nå kan bare tyskerne komme!»

Fra venstre: Ivar Bølgen, Tore Berntzen, Marit Berntzen, Turid Bølgen, Terje Wanberg, Øystein Berntzen og Truls Berntzen.

vi svarte at de var kommet feil (til Tokerud i Bærum). Den russiske krigsfangen turde ikke gjemme

seg lenge hos oss. Da han kom til oss, hadde han bare trebåner og var ellers barbert. Vi utstyrte ham med sokker før han dro videre alene og forfulgt av tyskere. Seinere hørte vi at han ble skutt inne i Østmarka.

Vi hadde kontakt med England. Dette var viktig for koordinasjonen av flyslipp i Nordmarka og Østmarka. Det var ingen flyslipp i Gjelleråsmarka fordi skogen her lå for nærmere bebyggelsen. Dessuten hadde vi Lahaugmoen som lå i nærheten. Men i Østmarka var det flere slipp. I september 1943 var vi med på et stort slipp. Det ble kalt for tyttebærslippet fordi det var midt i bærseasonen. Vi kledde oss ut som bærplukkere. Åsmund ble tatt av tyskere, men da han forklarte at han var tyttebærplukker, ble han sluppet løs igjen.

I 1944 økte virksomheten til Milorg i Oslo. Vi fikk øvingsvåpen som brengun (maskingevær) og stengun. Det ble dannet sabotasjegrupper som hadde aksjoner på Oslo havn og rundt omkring i Oslo. En gang husker jeg at noen hadde fått tak i tyske offisersuniformer, våpen og håndgranater. De møtte opp på brygga ved Østbanen, og aksjonen rettet seg mot en tysk lastebåt. De Milorg-jegerne som var med, snakket tysk, men hvem som var med, husker jeg ikke. Selv om 3–4 var med på aksjoner, visste ikke resten av troppen noe om dette.

I maidagene 1945 skjønnte vi at slutten på krigen nærmet seg. Vi hørte på radio fra England, og vi fikk beskjed fra områdesjef Thor Eliesen at vi skulle samle oss på Lauvås for å vente på oppdrag. Vi forventet oss våpen og uniformer, men det eneste vi fikk var et armbind. I eplenikkens og beksømstøvler ble vi kjørt til Møllergata 19. Her slapp vi ut alle fangene.

Etterhvert fikk vi både våpen og uniformer. Oppdragene besto av vakthold og oppsporing av stornazister.

Milorg-troppen fra Stovner. Bildet er tatt like nedenfor Høybråten skole i juli 1945 ved dimisjon.

Første rekke fra venstre: Aasmund Berntzen, Thorvald Eriksen, Arvid Bolstad, Henning Evensen, Erling Solberg, Arne Pettersen, Tormod Berntzen, Arne Grøn-vold, Sigurd Brandvold (troppssjef). Andre rekke fra venstre: Fridtjof Høgvard, Harald Hansen, Vilhelm Trygg, Bjørnulf Bjørnsen, Bjørn Tandberg, Aasmund Kristiansen, Bjarne Varu (NK), Frans Peckel. Tredje rekke fra venstre: Hans Evensen, nummer to og tre er ukjente, Sandberg, Sæter, Eckhoff, Reidar Østereng, Bernt Berntzen, Even Evensen (lagfører). Øverst: Håkon Holen, Oskar Evensen, Sigurd Ruud, Gunnar Løv-skard. Ivar Bølgen, Thor Eliesen, Øivind Berntzen og Roy Andersen var ikke til stede da bildet ble tatt.

Jeg gikk en gang vakt i Grubbegata. Quisling kom kjørende i skuddsikker bil. Folk sto rundt og kastet døde rotter på bilen. Quisling mente han skulle behandles som en statsminister, men han fikk bare sild og poteter.

Milorg ble satt til å arrestere stornazister. Brandvold og jeg ransaket en stor leilighet nede på Majorstua. Han visste at han skulle bli hentet, for han hadde gjerdet inn leiligheten med masse piggråd. Det var fullt av piggråd både på terrassen og foran døren. Vi fikk omsider klippet oss gjennom. Inne i leiligheten fant vi en masse stjålet sølvtøy. Vi tok ham med oss, og kona ble sittende igjen alene. Vi syntes synd på henne.

Vi holdt vakt over fanger på Victoria Terrasse, Akershus festning og Grini. En tysk offiser på Grini fløy på meg. Han ville ikke holde hendene over hodet for en sivilist som meg. En engelsk offiser så dette. Han gikk bort til den tyske offiseren, rev alle distinksjonene av ham og sa til meg: «Se så, nå kan du skyte ham.» Men det gjorde jeg selvfølgelig ikke.



DENNE OFFISEREN var Kurt Walther Kuntze. Norges Hjemmefrontmuseum opplyser at han ved kapitulasjonen var SS Scharfführer. Han var født i landsbyen Pressen i nærheten av Leipzig. Hans sivile stilling var melkekontrollør. På Grini hadde han ansvaret for inspeksjonen av brakkene og sykeavdelingen. Han drev den såkalte brakkeeksersis og kommanderte etter oppdrag straffeeksersis.

Om Kuntze heter det i Grini-boken side 146 flg.: «Kuntze var den mann som tydeligere enn noen annen

står for alle Grini-fanger som selve inkarnasjonen av nazismens vesen, det brutale, vilkårlige og tåpelige i systemet.»

I riksadvokatens meddelelsesblad nr. 47 heter det: «Forfatteren Sigurd Evensmo har tegnet et bilde av Kuntze, hvis riktighet retten etter det som er framkommet under rettsforhandlingene, finner helt ut bekrftet. For at bildet av Kuntze skal være helt rettferdig, må det medgis at han hadde en nesten sykkelig betinget sans for reinslighet og orden i brakkene. Det

minste støvgrann satte han i harnisk. En viss betydning har dette hatt for de hygieniske forhold i brakene.»

Han ble dømt til tvangsarbeid på livstid.

HANS EVENSEN fortsetter:

En annen tysker jeg holdt vakt over, het Günter Kern. Han tilbød meg å lære engelsk for fem kroner dagen. Han ble i perioder så rebelsk at vi måtte legge ham i tvangstrøye.

En tredje tysker jeg husker, het Sigfried Fehmer. Han var sjef for Abteilung IV Gestapo i Oslo (nestleder etter Terboven). Fehmer var født 10-1-1911. Han ble dømt til døden.

Vi måtte være tre vakter hver gang han skulle luftes. Han ble kommandert av engelskmennene til å synge: «Wir fahren gegen England.» Engelskmennene ga ham stadig juling.

Vaktholdet over tyskerne og nazistene ble etterhvert overtatt av norske tropper som kom fra Sverige. Mange av Milorg-jegerne ønsket å komme i vanlige rutiner igjen. Etter at vi hadde skrevet under at vi ikke skulle gå mot den tyske Wehrmacht, ble vi dimittert.

KILDER:

Milorg D 13 i kamp. Fra Milorgs operasjoner i Oslo-distriktet (Ernst G. Mortensens forlag. Oslo 1961).

Gunnar Sønsteby: Rapport fra nr. 24. Sabotasjeaksjoner i Østlands-området under krigen.

Muntlige kilder:

Margit Bølgen, Stovner

Bernt Berntzen, Stovner

Henning Evensen, Stovner

Øyvind Berntzen, Stovner.

Museer:

Norges Hjemmefrontmuseum

HER LIGGER GRORUD SENTER I DAG



Den vesle jenta på bildet er Karin Hauglie, og hun står i bakgården til Hagen-gården på Grorud torv. Bak t.h. sees taket på Bedehuset. I dag ligger «Den gyldne elefant» der Karin sto.

OSLO ISMAGASIN PÅ ÅRVOLL

– siste naturisfabrikk i Oslo

Olga Høvik intervjuet av Gro Hoddevik

Kort historisk bakgrunn

Salg av is som handelsvare startet i USA i begynnelsen av det forrige århundre. Her i Norge ble dette en stor næringsvei fra før midten av det forrige århundre og fram til ca. 1920. Størst omfang fikk virksomheten i Oslofjord-området fra Risør/Kragerø og nordover. I naturisens storhetstid var produksjonen basert på eksport til utlandet, spesielt til Nordsjø-landene. Etter 1. verdenskrig begynte kunstisproduksjon og kjøleskap å gjøre sitt inntog. Eksporten døde da langsomt ut. Naturisproduksjonen på dammene fortsatte likevel en god del år. Noe ble eksportert til Sverige, og på innenlandsmarkedet var det ennå god avsetning. Markedet dabbet sterkt av etter 2. verdenskrig og omkring 1960 var denne næringsvei så å si død. Men som en seiglivet «kjerringa mot strømmen»-virksomhet, greide likevel Oslo ismagasin på Årvoll å holde det gående helt til vinteren 1967/68.

Isforretninger i Groruddalen

I det gamle Aker gikk isen for det meste til eget forbruk. De fleste gårder hadde sine egne dammer til nedkjøling av melk. Men etterhvert dukket det også opp isfabrikker. Hovin isforretning, en av de virkelig store, startet i 1907. Salget fra disse isforretningene gikk for det meste til hoteller, restauranter, sykehus, melkebutikker og forøvrig til private som hadde anskaffet isskap.

I Groruddals-området var det minst 4 firmaer som drev med isskjæring i 1920–30-årene. Hovin er allerede nevnt. Denne bedriften drev lengst, til begynnelsen av 1970-årene, men gikk over til kunstisproduksjon på Kløften gård på Furuset i 1954.

Løken på Økernbråten er et annet firma. Familien Løken kom til Økernbråten i 1913 og drev med isskjæring på en dam nedenfor gården. Dammen lå der hvor badedammen på Økernbråten er nå. Løken drev også sammen med Grøtvedt på Steinbruvannet. Grøtvedt bygde egen dam nedenfor Steinbruvannet, men i 1931 raste dammen ut. Løken fikk etterhvert med seg 3 sønner i sin virksomhet, og en tid kjøpte de også is av Skatvedt på Kalbakken. Løken kapitulerte imidlertid for kjøleskapenes inntog i 1948.

På Vesletjern drev Martin Skatvedt, eier av Kalbakken gård, med isskjæring. Knut Skatvedt, sønn av Martin, har sagt at han kan ha lyst til å skrive om deres virksomhet i en senere årbok.

Oslo ismagasin på Årvoll

Da Rolf og Olga Høvik startet opp med sin isfabrikk på Øvre isdam på Årvoll i 1937, var dette altså svært sent i denne næringens historie. Det var også allerede isdrift der. Opprinnelig var det en myr, Missetmyra, der dammen nå ligger. Myra ble antagelig gjort om til dam i 1920-årene (eller før) av Carl Halsnes, som bl.a. eide Stig gård. Halsnes drev mye



Stig gård med Nedre isdam i bakgrunnen. Fotoet er fra 1920-årene. Gårdens eier het da Halsnes, og han drev med hester og steinkjøring. Lengst t.h. basen til Halsnes (med en arm).

med hester, men han drev også med is på Nedre isdam som lå like ved Stig gård. Han måtte imidlertid slutte med isproduksjon der p.g.a. all forurensningen fra hestene på stallen. Halsnes ville derfor flytte isvirksomheten opp til Missetmyra. Her ble først torven fjernet og kjørt bort. Deretter ble sanden tatt ut og solgt til veivesenet. Dette var spesielt fin sand, valse-sand.

Damstua, huset som Olga fortsatt bor i, ble også bygget av Halsnes i 1920 som hus til arbeiderne hans.

For ekteparet Høvik var isdrift et arbeid de var vel kjent med. De var begge fra Røyken som var en av de store «is»-kommunene. Rolfs familie hadde drevet med isskjæring i nærmere 100 år (Olga mener å huske at det ble 99 år!). Denne isen gikk vesentlig til fiskere i Sverige.

Før Høviks overtok på Øvre isdam, jobbet Rolf i familiens isutsalg på Sørenga i Oslo. Oslo ismagasin som det het, brant i 1937 og som ny næringsplattform kjøpte da Rolf og Olga Øvre isdam av Randgård, som hadde overtatt området etter at Halsnes var død.

Øvre isdam er på ca. 4 mål og isproduksjonen her var tilstrekkelig levebrød for Rolf og Olga Høvik og deres fire barn. Salget foregikk direkte. Bestillingene ble tatt over telefon, og Høvik kjørte ut isen til kundene med sine 2 lastebiler. Utkjøring av is foregikk hele året, men behovet var selvsagt størst om sommeren. Blant kundene kan nevnes Ullevål sykehus, hotellene Bristol og Grand, restaurantene Renebarth og Cecil, Nesoddbåtene, fiskebutikker og forøvrig private husholdninger.

I naturisproduksjonen ble det stilt høye krav til kvalitet. Det måtte være ekte stålis. Kjent er historien om dronning Victoria som forlangte at isen skulle være så klar at hun kunne lese «The Times» gjennom den.

Det ble derfor lagt mye arbeid i å holde dammen ren. Hver sommer ble dammen tappet for vann og av og til rensset for gress. Om høsten brukte de båt på dammen og slo gress og siv med ljà.

Tykkelsen på isen var selvfølgelig avhengig av hvor kalde vintrene ble. Ifølge Olga og hennes sønn Ragnar var vinteren 1941–1942 det året de fikk den tykkeste isen i deres tid. Da var den ca. 80 cm tykk. Vanlig istykkelse var rundt 50–60 cm. Isen ble forøvrig alltid målt i tommer. Den ble delt opp i blokker. Disse husholdningsblokkene som de kalte dem, var 18 tommer lange, 8 tommer brede og 14 tommer høye og passet akkurat inn i isskapene som var den

Elof Gutric og Inger Høvik med isblokker ved kjerraten.



Rolf Høvik med en isblokk fra Øvre isdam (Missetmyra).

tids kjøleskap. I tillegg til husholdningsisblokker solgte de også knust is, mest til fiskeforretninger.

Isen ble skåret i februar, av og til noe senere. Før skjæringen, som selvfølgelig var den store sjauen i denne næringen, lå det mye forarbeid med isen. Den måtte alltid holdes ren for snø, så det ble mye måking. Til det hadde de spesiallaget plog eller snø-



Rolf Høvik med den motordrevne ismaskinen, fotografert på Øvre isdam i slutten av 1930-årene.

skuffe. De første årene brukte de hest i dette arbeidet. Hest leide de på Rødtvedt gård, Årvoll gård eller Bjerke travbane. Like etter krigen tok de i bruk traktor.

Selve isskjæringen tok ca. 1 måneds tid. Det måtte minimum være 3 mann om arbeidet. En som skar, en ved kjerraten (se nedenfor) og en som tok imot i islageret. De leide gjerne 1–2 personer i denne sesongen.

Første vinteren (1937) skar Høvik med håndsag.

De leide folk til å skjære. Året etter kjøpte han en motordreven issag som de brukte resten av firmaets levetid. Det var bare bladet som var motordrevet, selve maskinen måtte skyves. Den hadde meier. De brukte motorsaga til å skjære opp isen i rutemønster, men ikke tvers gjennom. Til det brukte de håndsag. Det var en tung jobb, selv om maskinen hadde kjørt foran. Til slutt hakket de løs blokkene med et spett.

Ishaka og kjerraten var andre viktige redskaper i dette arbeidet. Haka ble brukt til å få løs isen og føre den til kjerraten. Kjerraten var en slags rulleheis som tok isblokkene opp i ei trerenne. Isen skled ned til lageret i denne renna.

De første årene hadde de ikke kjerrat. Islageret eller

Rolf Høvik i «stabelen» (islageret).



Olga Høvik i 1986, fotografert utenfor traktorgarasjen med redskap fra «istiden». Fra venstre issag (håndsag), iskniv (brukt til å fjerne sørpeis), skrape (brukt om høsten til å fjerne flis etc. fra isen, om sommeren ble isen rengjort med vann), ishake. Foto: Halvor Hoddevik.

isstabelen som de kalte det, lå da lenger unna. De kjørte isen med hest og lav slede nesten til stabelen. På slutten ble blokkene sendt i ei renne inn i lageret.

Kjerraten som de skaffet seg i 1949, var laget av Tollef Løken (på Økernbråten). Islageret ble nå flyttet nærmere dammen, til en innskjæring i fjellet, et forlatt steinbrudd som det er mange av i Årvollåsen.

Ishuset var uten tak og hadde bare tre enkle vegger. Når isen ble lastet inn i lageret, ble blokkene lagt opp på hverandre i søyler med mellomrom mellom hver søyle, slik at de ikke skulle fryse sammen i en stor klump. De hadde et tykt lag sagflis mellom isen og veggen og et godt lag med sagflis på toppen. Det var veldig viktig med denne tildekkingen. Det måtte ikke komme luft til, for da kunne det bli store hull i isen, slik at den ikke holdt seg så godt til sommeren.

Det hendte at isleverandørene kjøpte og solgte is av hverandre dersom de ikke fikk nok selv. På Øvre isdam leverte de av og til is til en som het Nilsson i Nordmannsgata som solgte is og ved. Ellers nevner Olga Kvarme ved Gjærstjøen om et stort firma ved siden av Smestad.

Vinteren 1967/68 måtte også folkene på Øvre isdam gi seg som de siste i Oslo. Nå var det ikke lenger næringsgrunnlag for naturisproduksjon. Det var nok med stor beklagelse de måtte slutte, for selv om det var tungt arbeid, ser Olga tilbake på sitt liv som isprodusent med glede. Hun var selv med i det meste av arbeidet, og kan ikke tenke seg noe bedre enn å være ute hele dagen.

Det var trivelig arbeid, konkluderer Olga.



ANDRE KILDER:

Brevik, Reidar: Isdriften – eventyret som tok slutt (Sør i Aker. Årbok 1982).

Gøthesen, Gøthe: Med is og plank i Nordsjøfart (Oslo, Grøndahl, 1986).

Jacobsen, Stein: Fra den tid da det ikke var kjøleskap (Akers Avis 4/11 1977).

Sand, Elen-Magrete: Hovin isforretning (Byminner nr. 3, 1979).

Vaage, Jacob: En utdødd virksomhet: Isskjæring og eksport (Byminner nr. 1, 1979).

Samtale med Torbjørn Løken.

KARL ANDERSEN PÅ HØYBRÅTEN

Av Lorentz U. Pedersen

1988, DEN 20. FEBRUAR er det hundre år siden Karl Andersen, det gamle Østre Akers og spesielt Høybråtens store forkjemper, så dagens lys i Christiania. Den gløgge ungdommen var volontør hos den kjente advokaten og forfatteren Vilhelm Dybwad (1863–1950), hvis frue var den ikke mindre kjente skuespillerinne Johanne Dybwad (1867–1950). Advokaten gjorde ham oppmerksom på Tschudis utparsellering av tomter på Høybråten: 200 kroner målet for fjelltomter og 300 for jordtomter, og bare med 5 kroner uken i nedbetaling. Slik gikk det til at Karl Andersen ble jordeier bare 16 år gammel.

1905 er et av de store år i Norges historie, – for Karl Andersen og Høybråten på en spesiell måte. I februar kunne en på Strømsveien se en unggutt dra en kjerre med en ovn og noen materialer på holkeføret. Han kom fra bygryta med kurs for Høybråten. Fire og en halv time brukte han på veien opp, og samme kvelden var han på vei tilbake. Dette året stiftet han sammen med 54 andre «nybyggere» den arbeiderpolitiske velforeningen Høybråten Nybyggerforening. Dette var opptakten til en voksende aktivitet der denne personen og denne foreningen skulle oppnå og forberede mange av de goder dagens befolkning i Groruddalen nyter godt av.

Som de andre tomteeiere så Karl Andersen frem til den dagen da han skulle få sitt eget hus. Men å få lån var ikke så enkelt som i dag. Nærmeste lånemulig-

het, Arbeiderbruk og Boligbanken, gav gjerne lån mot kommunegaranti. Kristiania ville ikke garantere lån til bolig utenom kommunen, og Aker krevde to års opphold i kommunen før garanti kunne gis. Da skrev den attenårige Karl Andersen en redegjørelse til Stortinget og foreslo endringer i loven. Den nye loven kom i 1908, til stor gagn for nybyggere landet over. Nå kom også byggingen i gang på Høybråten for alvor.

1912 kunne han så flytte inn i sitt nye hjem på Høybråten, selv om han fortsatte som lagerarbeider, senere lagersjef i det store firma AEG. Hele tiden tok han aktivt del i den lokale politikk, inntil man ble oppmerksom på hans store evner som politiker og i 1916 valgte ham som medlem av Aker kommunestyre. Fra perioden begynte 1917 og helt til 1945, sett bort fra de spesielle forhold i okkupasjonstiden, var han med i kommunestyret, og fra 1920 i samme tidsrom medlem av formannskapet, også en tid varaordfører. Fra 1921 var han formann i Arbeiderpartiets gruppe.

Under den bitre jernstreiken i 1924 mistet han stillingen som lagersjef fordi han nektet å opptre usolidarisk overfor de streikende. Han begynte da en kolonialhandel i huset sitt – en forretning som finnes den dag i dag i et nybygg ved siden av det opprinnelige. Han måtte jo ha noe å fø familien med. For sitt eget vedkommende var han lite kravsom. Hans store innsats lå i arbeidet for andre. En oversikt over noen av

de komiteer og utvalg som han var med i ved siden av formannskaps- og herredsstyremøtene, kan få en til å undres om han fikk tid til noe til fordel for seg selv.

Han var medlem av forliksrådet, pensjonsstyret, barnehjemskomiteen, lønns- og ansettelsesrådet, fylkesskattestyret, og formann i følgende: E-verkets styre, idrettsutvalget, formannskapets ingeniørkomité, vannutvalget, forstanderskapet for den høyere skolen i Østre Aker, trygdenemnda, byggekomiteen for Den høyere skole på Grorud, Høybråten skole, Høybråten kirke. Han var også med under forhandlingene om sammenslutningen av Oslo og Aker. I noen av komiteene var han med i årtier. Han var stortingsoppnevnt medlem av Norges Kommunalbank over tretti år.

Det var hans verk at morstrygden ble gjennomført i Aker, en trygdeordning for yngre funksjonshemmede, likeledes nedsettelse av aldersgrensen for uføretrygd, først til 60 år, så til 18.

Han var stolt over at Groruddalen fikk sin egen videregående skole ved siden av Bryn, og at det ble innført gratis bøker. På Høybråten skole sørget han også for et offentlig bad og et bibliotek i tillegg. Han var med i alle sammenhenger for at nybyggerfamfunnet skulle få del i alle samfunnsgoder, posthus, jernbanestasjon, bedre veier.

I 1951 ble han hedret med H.M. Kongens for-tjenstmedalje i gull for almenntilleglig virksomhet. Det

var hans venner på Høybråten som ønsket han skulle bli takket på denne måten. I søknaden ble bl.a. nevnt: «For vårt steds vedkommende tør vi trygt benevne ham som Høybråtens grunnlegger.»

Ett ønske fikk han ikke oppfylt. Han ønsket ikke at sammenslutningen med Oslo skulle føre med seg blokkbebyggelse. Hans ideal var de egne hjem med hver sin hageflekk.

Da jeg nevnte for ham at dalen var så fattig på skulpturer, og at vi burde få en til Høybråten kirke-gård, var han den første som ga en gave. Og da skulp-turen «Hjort» av Ørnulf Bast ble innkjøpt for fonds-midler, tillot han at gaven skulle gå til flombelysning av den lille vakre kirken. Når jeg forteller dette, er det ikke minst med tanke på de utallige bevis på hans omsorg for de små saker ved siden av alle de store. Den skarpskodde gløgge politikeren eide et varmt hjerte for det enkelte menneske og hadde sans for de myke verdiers betydning.

Karl Andersen døde 17. september 1965 og fikk sitt hvilested på kirkegården som han selv fikk frem-met.

De som ønsker å vite mer om ham, henvises til bokverket AKER 1837–1937, Henry Harm: Ar-beiderbevegelsen i Groruddalen 1894–1978, jubile-umsbøkene for Furuset skole og Høybråten skole, Høybråten nybyggerforenings historie, Høybråten menighetsblad, nekrologene i byens aviser.

JERNBANEN I GRORUDDALEN

Av Finn Arnesen

DEN FØRSTE JERNBANEN i Norge gikk gjennom Groruddalen. Det var Norsk Hoved Jernbane – bedre kjent som Hovedbanen – fra Christiania til Eidsvoll, som ble offisielt åpnet 1. september 1854.

Da var det gått nesten 20 år siden de første røster hevet seg for å bygge jernbaner i Norge. Den første forkjemperen for dette nye, hesteløse transportmiddelet var Christiania-kjøpmannen, senere banksjef F. H. Frølich. Han hadde i 1830-årene foretatt utenlandsreiser og sett hvilken betydning jernbanen hadde for utvikling av næringsliv og transport. I årene som fulgte gikk diskusjonen for og imot dette nymotens påfunnet i avisene, og i 1851 var det kommet så langt at et forslag om å bygge den første jernbanen ble behandlet i Stortinget. Da hadde private norske og engelske interesser og Christiania kommune allerede startet aksjetegningen i A/S Norsk Hoved Jernbane. Stortinget vedtok at staten også skulle bli med.

8. august 1851 startet arbeidet med byggingen av banen. Det ble utført av engelske entreprenører, med Robert Stephenson som teknisk konsulent. Han var sønn av George Stephenson, som hadde konstruert verdens første effektive lokomotiv og bygd verdens første jernbane i England.

I tre år pågikk arbeidet med traséen. Mesteparten var gravearbeid, og det ble gravd ut i 5,02 m bredde og fylt ut i 5,65 m. Gjennom Groruddalen besto grunnen mest av leire, men det måtte også sprenges

ut en del fjell i en bredde av 4,5 m. Minste kurveradius var 293 m. Det ble bygd trebruer over elven og slukter i terrenget. Senere skulle disse bli erstattet av stein- og stålbruer eller jordfyllinger, såkalte «banker».

Det var Stephenson som stakk ut traséen, og han hadde størst problemer med å velge ut den aller første delen. Stigningen opp til det som skulle bli Bryn stasjon var nemlig hele 1:40 m, men Stephenson fant ikke noe bedre alternativ.

Det er ikke vanskelig å tenke seg at jernbanebyggingen og det store antallet engelske og norske arbeidere som fikk jobb på anlegget vendte opp-ned på den tidligere så fredelige Groruddalen. Her hadde bøndene dyrket sin jord og noen få tømmersager hadde hvint i Alnaelven. Nå ble det liv og røre. I mars 1852, da jernbanens arbeidsstyrke var størst, drev hele 1500 mann på med traséen. De jobbet tolv-timersdag – fra 6 om morgenen til 6 om kvelden, med en halvtimes frokost og en times middagsrast. De som ønsket det, kunne også jobbe inntil tre timer overtid pr. dag.

Til å begynne med var daglønnen 1 krone, men de som viste «orden og flid» fikk 6 øre i tillegg. Senere steg lønnen til kr. 1,33 og til 1,60 på strekningene der det var særlig dyrt å leve. Akkordarbeid ble også brukt, og enkelte kunne tjene 12 kroner uken.

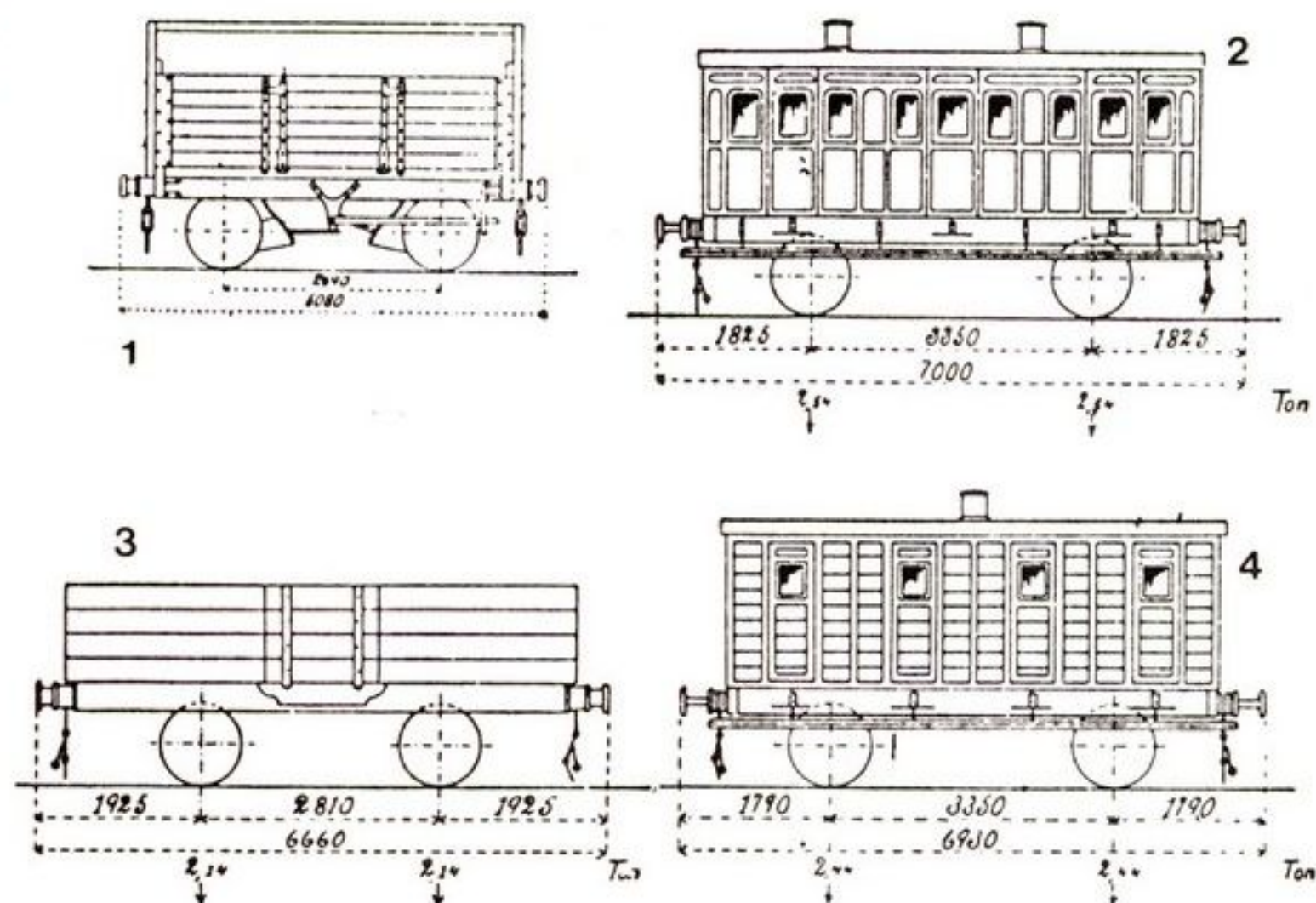
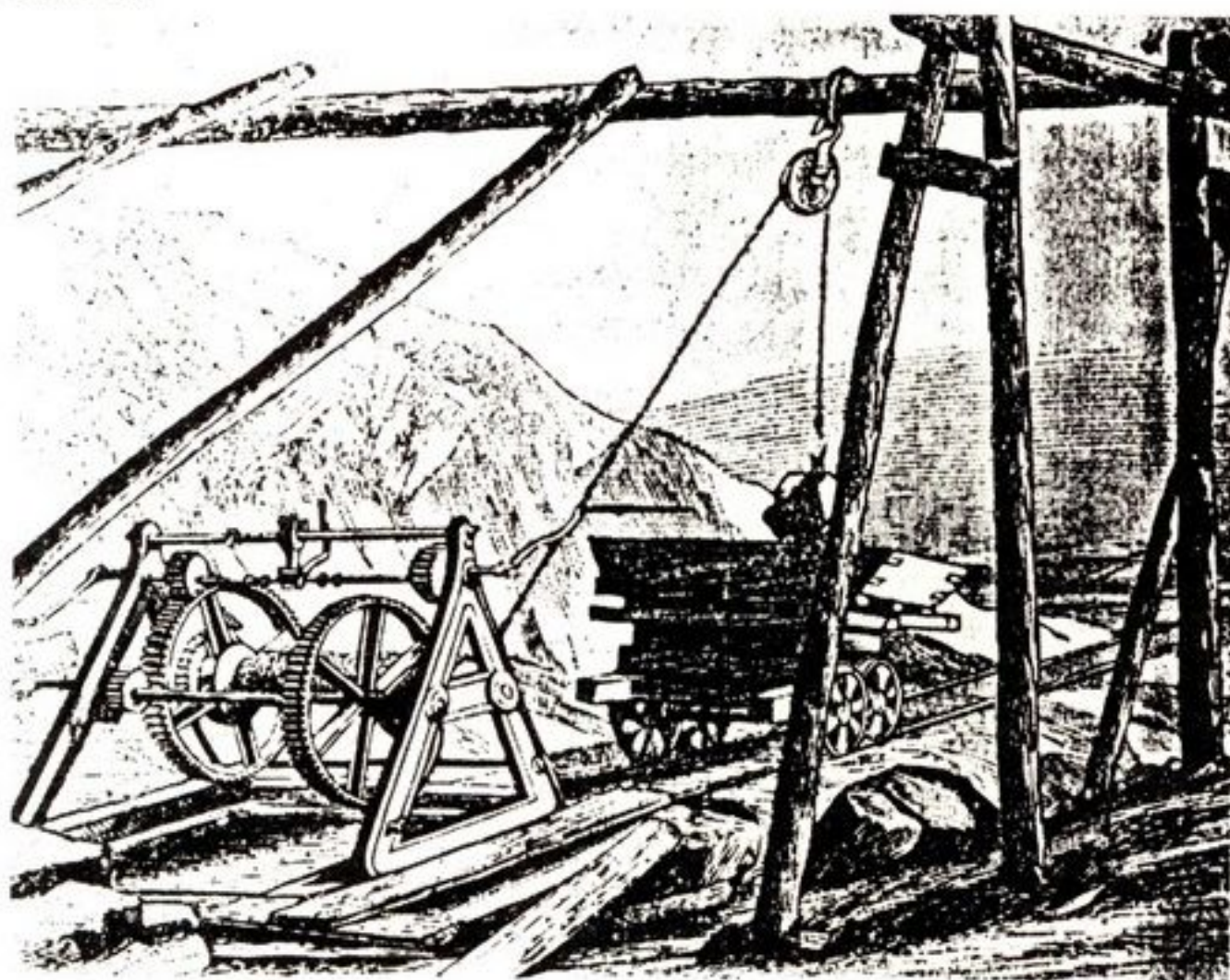
Dette var i og for seg brukbar betaling, men leve-

kostnadene var høye. Arbeiderne måtte virkelig punge ut for kost og losji hos bøndene langs traséen. En tønne poteter skal ha kostet kr. 9,60, og annen mat tilsvarende. Utpå sommeren 1852 dro en gjeng arbeidere fra traséen ved Bredtvedt inn til ledelsen i Christiania og forlangte høyere lønn. Denne demonstrasjonen medførte ikke andre resultater enn at anføreren fikk sparken og de andre en halv dags ekstra lønn.

Arbeiderne hadde ingen særlig grunn til å klage på de øvrige arbeidsforholdene. Ledelsen opprettet en sykekasse for dem med rimelig egenandel, og hadde egen lege. Et privat politikorps tok seg av bråkmakere blant arbeiderne, og en egen prest av sjeleomsorgen.

Både politi og prest fikk en god del å gjøre. Her jobbet mange engelskmenn som ikke kunne språket sammen med norske arbeidere, og drikk og slagsmål hørte ikke til sjeldenhetene. Engelskmennenes oppførsel irriterte mange. «De drikker bayersk øl og akke-

Pålessing av transportvogn under arbeidet med Hovedbanen.



De eldste vognene på Hovedbanen. Øverst eldste åpen klassevogn, deretter eldste 1. classes vogn, eldste 3. classes (senere 4. classes) vogn og eldre 3. classes vogn.

vitt over all måte», het det i ett avisinnlegg. «De mishandler dyr og imellom mennesker, de viser så lite aktelse og lojalitet at det har vakt forargelse. De tilgrensende bønders jord behandles med en selvrådighet og myndighet som om de fremmede var herrer og eiere».

Det hjalp vel heller ikke på motsetningene at de norske jentene i stor grad syntes det var spennende med alle disse utlendingene som fikk Ola gårdsgutt til å virke treg og kjedelig . . .

4. JULI 1853 var arbeidet kommet så langt at den første prøvetur ble foretatt fra Christiania ladegård (stasjonen var langt fra ferdig) til Strømmen. Toget besto av lokomotivet «Robert Stephenson» og tre vogner – en av hver klasse. Deltagere på turen var banens ingeniører, et par medlemmer av kontrollko-

miteen og noen privatpersoner. Ferden startet kl. 9.30, og ble forsinket av den store mengden nysgjerrige tilskuere som hadde samlet seg på linjen og var vanskelige å få til å flytte seg. Likevel brukte ikke toget lenger tid enn 30 minutter til Strømmen; i 1987 tar det 27 minutter fra Oslo S til Lillestrøm. På Strømmen var det satt opp en æresport med ordet VELKOMMEN, og mange mennesker var møtt fram. Klokken 14 var toget tilbake i Christiania.

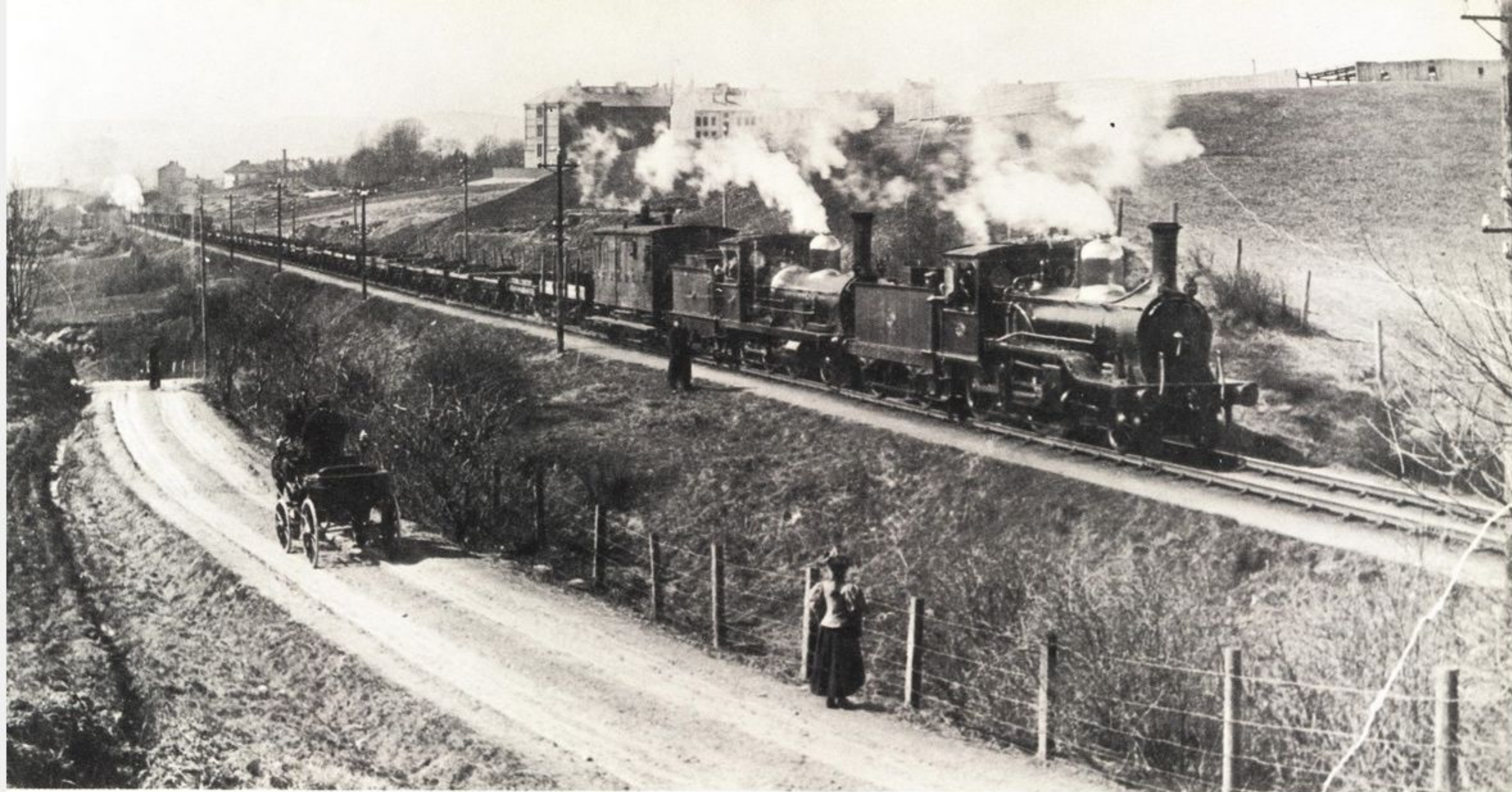
En av deltagerne var dikteren Aasmund Olafsen Vinje – en av de virkelig store jernbaneentusiastene. Han skrev etter ferden: «Det var ikke meget å kjøre

Grorud stasjon (t.h.), slik den ble bygd opp etter brann i 1862. Til venstre danselokalet Groruddalen, som ble benyttet til dansefester. Den ble oppført og drevet av Karl Blyberg.

etter, da veien på langt nær ikke er ferdig, men mangler fyll, så skinnene ligger inntil en halv alen høyt over svillene. Således er det langs hele linjen til Strømmen, og lengere oppover er det naturligvis ennå mindre godt. Dampvognen syntes imidlertid ikke å kjære seg om det halvgjorte arbeide. Den måtte gå på, men skred nokså majestetisk oppover og stanset ved broen ved Oslo likesom for å syne seg. Det gjorde et eget inntrykk på oss nordboer, som nå i en menneskealder har ligget nordenfor sivilisasjonen, å se denne skinnende og prustende hest, jeg vil anta det gikk andre som meg selv. Jeg kjente virkelig en patriotisk rørelse ved siden av beundring, og det gikk meg som på teatret at jeg uvilkarlig klapet i hendene.»

Den første prøveturen var vellykket, men mange kritiske røster hevet seg. De mente at banelegemet





Et langt godstog i den bratte Brynsbakken, fotografert i 1897. Her trengtes to lokomotiver foran og tre assisterende lokomotiver bak!

ikke var solid nok, og at prøveturen ikke hadde bevist det motsatte, fordi bare lette vogner var brukt. Og 31. august 1853 inntraff den første togulykken i Norge. En jordfylling brast ved Andelven, og lokomotivet og to godsvogner sporet av og veltet ned mot elven. En arbeider ble drept.

Nå måtte kontrollkomiteen rykke ut og meddele at banen foreløpig ikke var i så god stand at det kunne bli snakk om noen offisiell åpning før året etter. Utover høsten 1853 begynte man likevel å frakte gods på strekningen Christiania – Strømmen.

1. SEPTEMBER 1854 ble så hele den 68 km lange strekningen fra Christiania til Eidsvoll offisielt åpnet. På de 20 km fra byen til Lillestrøm fantes fra starten av tre stasjoner: Bryn, Grorud og Strømmen.

Stasjonen på Bryn ble anlagt fordi togene som skulle ned til Christiania i alle fall måtte stoppe der og sette på bremsene før de ga seg i kast med den bratte Brynsbakken. Stasjonsbygningen her ble oppført ca. 1860.

En av grunnene til at Grorud ble valgt som stasjonsområde, kan ha vært at stedet lå 10 km fra Christiania – altså nøyaktig halvveis til Lillestrøm. Dessuten lå relativt store bondegårder og en del trelast-sager innen rimelig avstand, slik at jernbanen fikk et godt trafikkunderlag på Grorud, både av gods og personer. Den første stasjonsmesteren på Grorud ble

ansatt allerede i mai 1854, altså 3 måneder før banens offisielle åpning. Han het Wilhelm Thulin, og var født i Christiania i 1819.

En rutetabell fra 1858 viser at det på hverdager gikk to passasjer- og godstog fra Christiania til Eidsvoll, samt to godstog til Lillestrøm. På søn- og helligdager gikk det ett kombinert tog til Eidsvoll. Toget gikk motsatt vei med samme hyppighet.

Toget brukte 10 minutter opp til Bryn stasjon, men 20 minutter ned den samme strekningen. Det var fordi føreren måtte holde svært lav hastighet for ikke å miste kontrollen over toget i den bratte bakken. Fra Bryn til Grorud var reisetiden 20 minutter, og det samme fra Grorud til Strømmen. De rene godstogene stoppet ikke på Bryn på veien oppover. Så sent som i 1904 var bare to nye stasjoner kommet til, nemlig Alnabru (fra 1902) og Robsrud (senere Lørenskog).

I 1867 løste 5289 personer billett på strekningen Christiania – Grorud; 38 på 1. klasse, 1680 på 2. klasse og 3571 på 3. klasse. I 1893 var passasjerantallet på denne strekningen vokst til 23 290 totalt; 11 på 1. klasse, 1052 på 2. klasse og 22 227 på 3. klasse. I 1910 var 1. klasse tydeligvis avskaffet på denne strekningen. Da reiste totalt 58 090 mennesker mellom Grorud og Christiania; 662 på 2. klasse og 57 428 på 3. klasse. Tilsvarende trafikk mellom Alnabru og Christiania var 17 724 totalt; 262 på 2. klasse og 17 462 på 3. klasse. På de ti årene fram til 1920 ble trafikken nesten fordoblet igjen. Totalt var passasjerantallet Grorud – Kristiania 124 237; 2942 på 2. klasse og 121 295 på 3. klasse. Fra Alnabru var tilsvarende tall 42 711; 730 på 2. klasse og 41 981 på 3. klasse.

I 1904 var det anlagt dobbeltspor helt opp til Lillestrøm, og samme strekning gikk over til elektrisk drift i 1927. Dette arbeidet ble ferdiggjort av Norges Statsbaner.

I FEBRUAR 1860 ble Thulin avløst som stasjonsmester på Grorud av fhv. underoffiser Petter Anton Säfvenbom, som var født i Christiania i 1829. Hans månedslønn var 19 daler og 60 skilling, ca. kr. 80. I tillegg hadde han fritt hus, lys og brensel.

Ved Säfvenboms død i 1879 ble Harald Halvorsen stasjonsmester. Han var født i Christiania i 1847, og hadde tidligere vært mester på Magnor stasjon. Månedslønnen var nå steget til kr. 92.

7. mai 1897 ble den vel mest kjente av Groruds stasjonsmestere ansatt. Det var Johan Ludvig Jørgensen, som var født i 1859 og hadde vært ansatt ved jernbanen siden 1874. Han forble stasjonsmester på Grorud til han gikk av med pensjon i 1920, og etterkommere av ham bor fortsatt i Groruddalen. Jørgensens datter Hjørdis giftet seg med Trygve Lie.

Månedslønnen for stasjonsmestere gikk radikalt opp i denne tiden. I 1902 var den på kr. 1400, i 1918 på kr. 3100. Da hadde en stasjonsbetjent kr. 2300 i månedslønn.

Senere stasjonsmestere på Grorud fram til 1964:

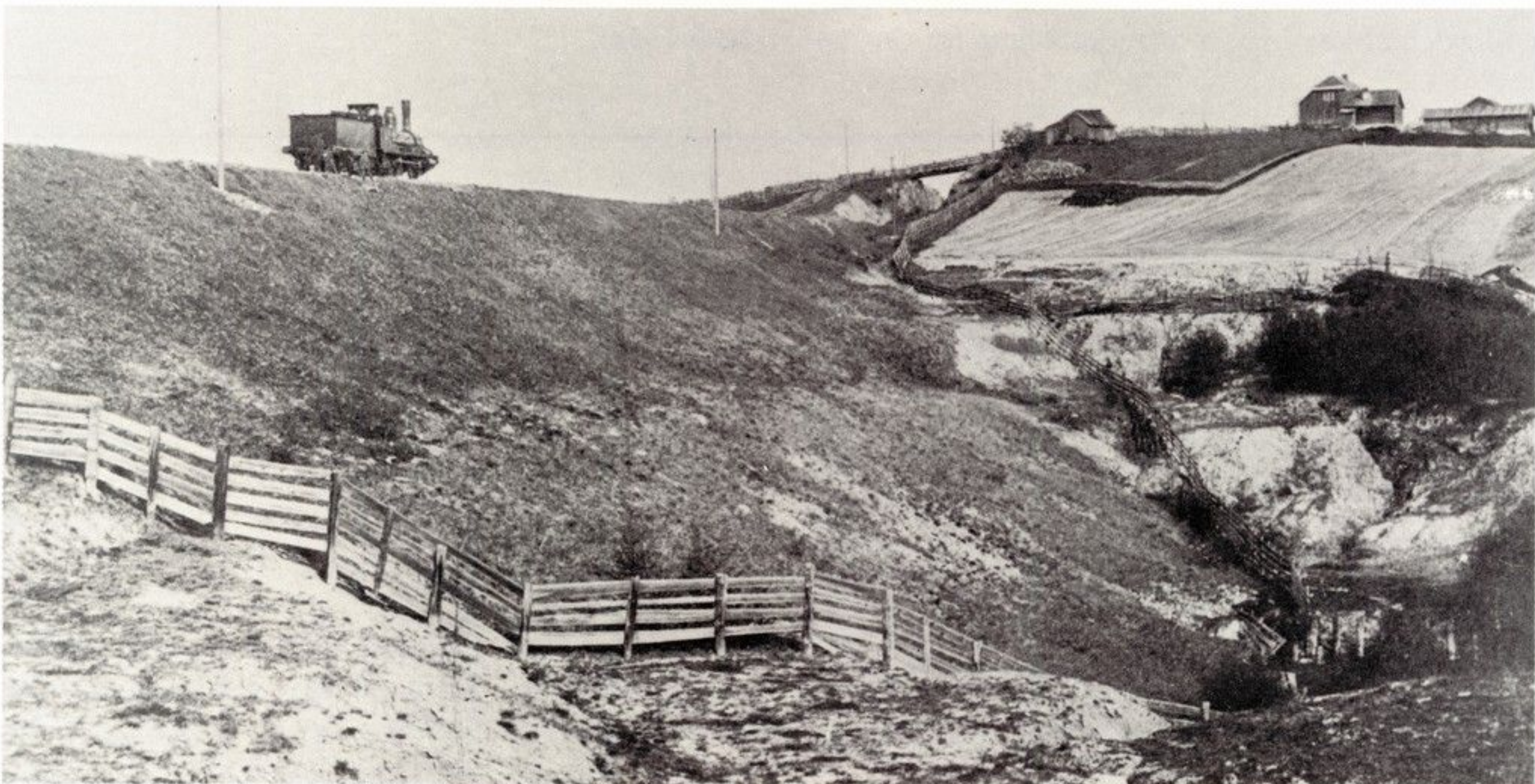
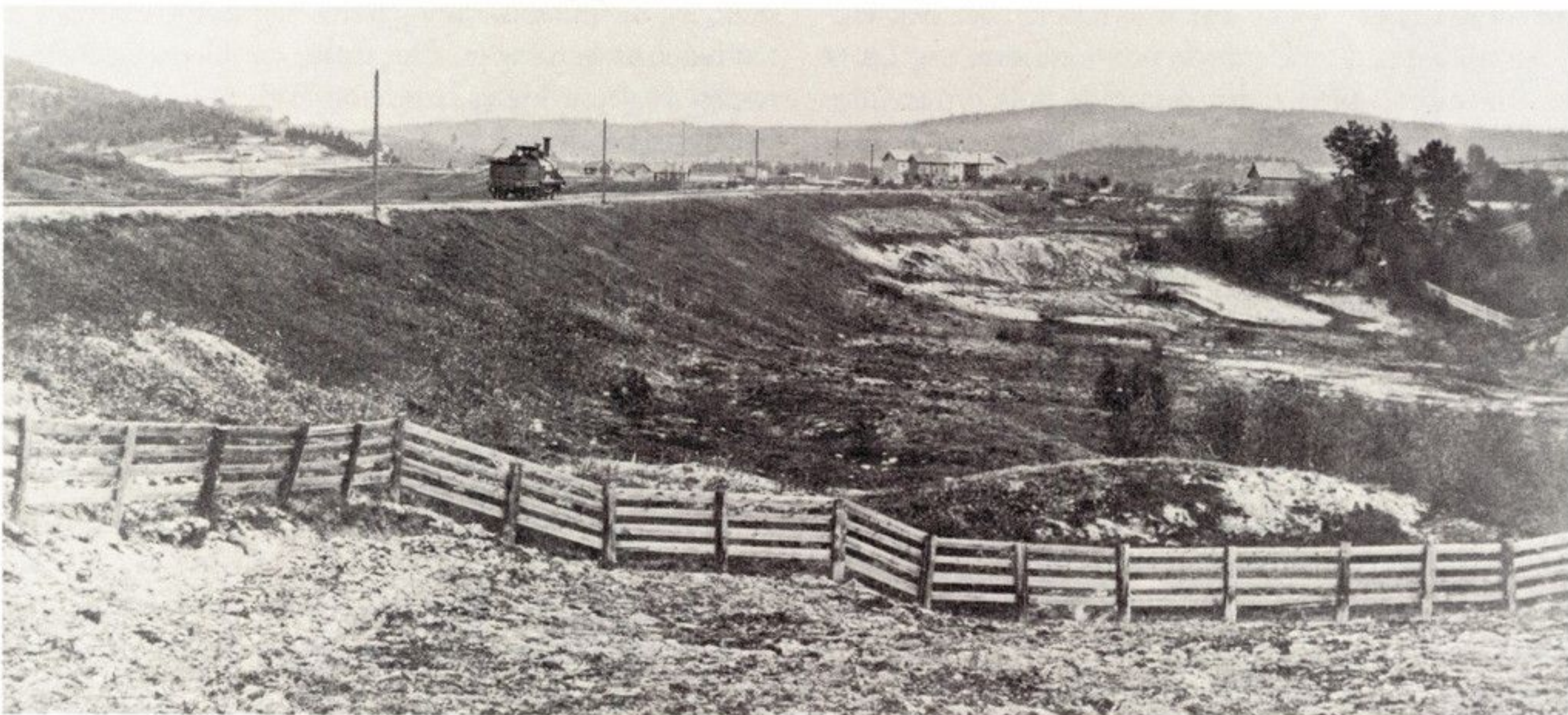
1920–1937: Bernt Gunhildus Larsen, født 1872 i Drøbak, ansatt ved jernbanen 1890, tidl. stasjonsmester på Leirsund. Pensjonert 1937.

1937–1942: Hans Thorvald Hernæs, født 1877, ansatt ved jernbanen 1898, tidl. stasjonsmester på Berkåk. Pensjonert 1942.

1942–1948: Johan Frithjof Moe, født 1883, ansatt ved jernbanen 1901, tidl. stasjonsmester på Åmli, Breiskallen og Raufoss.

1948–1951: Johannes Knudsen, 1951–1958: Harald Johanesen, 1958–1964: Emanuel H. Lund.

Bretvedt «bank» og Haugenstuen «bank», fotografert i slutten av 1860-årene. Ordet «bank» ble sannsynligvis overtatt fra engelsk, og betyr vel jordfylling.



DET ER LITEN TVIL om at jernbanen var den viktigste årsaken til at Groruddalen forandret seg fra et bondesamfunn til et industriområde, selv om steinindustrien som vokste fram i åsene nord for Trondheimsveien også hadde stor betydning.

Fabrikker dukket opp langs hele Alnaelva. Først ute var tekstilindustrien. Lerfossen Klædefabrik utnyttet fossen ved Sagstua, der det tidligere lå en kvern og et sagbruk. Utvidelser kom raskt, også høyere oppe i elven. Ca. 200 mennesker var i arbeid i fabrikk, som endret navn til Grorud Textilfabriker A/S og senere til De Forenede Uldvarefabriker.

Brenning av teglstein hadde foregått i mindre målestokk i Groruddalen helt siden middelalderen, men ble til ren industri da jernbanen kom. I 1890 fantes 16 teglverk langs Alna.

Senere dukket fyrstikk- og jernvarefabrikker opp, og etterhvert alle former for industriell virksomhet.

Klædefabriken bygget arbeiderboliger for sine an-

satte, og de første steinhoggerne bygde seg ofte hus i nærheten av bruddene. Den første «moderne» generasjonen av groruddøler bodde og jobbet altså i stor utstrekning på samme sted. Men for deres barn ble det å bo på landet og jobbe i byen en naturlig ting. Takket være jernbanen var det mulig å reise raskt og effektivt mellom bosted og arbeid.

KILDER:

Broch, Just: Den gang man gikk til anlegg av Norges første jernbane (J. W. Cappelen 1930).

Hansen, Gundersen, Sando: Jernbanen i Norge (Pax 1980).

Norsk Hoved Jernbanes årsrapporter 1867 – 1920.

Senje, Sigurd: Alna, Oslos glemte byelv (Oslo Byes Vel u.å.).

Østvedt, Einar: De norske jernbaners historie, Bind 1 (NSB 1954).



Anlegg av lekepark i Brobekk i 1954. På bildet feller kommunearbeidere en ask. Trikken i bakgrunnen var første varmekus for barneparken, og ble anskaffet av Linderud og omegns vels damegruppe fra Oslo Sporveier.

MINNER FRA ØVRE FURUSET GÅRD

Kaja Bull Tuhus forteller til Jens Brovold

DET ER EN vakker villa der den ligger høyt og fritt på Øvre Furuset. Her bor Kaja Bull Tuhus og Birger Tuhus, som henholdsvis går i sine 78. og 88. år.

Huset er velstelt og godt vedlikeholdt og vitner om en husfar som ikke har flere tommeltotter enn det som skal være på et menneske.

Begge er de spreke og lynende klare i tankegangen, følger godt og interessert med i tiden.

De ønsker velkommen med et nydelig dekket kafebord. Allerede når jeg kommer inn i entreen, kan jeg se at her bor det mennesker som med utsøkt smak har visst å ta vare på gamle ting som har kultur og atmosfære.

Det første jeg ser, er en nøkkelholder på veggen. Der henger nøkler så svære og tunge at de må henge på et solid feste. Fru Kaja forteller meg senere at dette er nøkler fra gården Øvre Furuset. Nøkklene gikk i sin tid til stabburet, veslehuset og til stall og fjøs. Stallnøkkelen er forresten vridd litt ut av fasong, noe som vitner om en vrien lås, kanskje i kulda, og noen kraftige bondenever som har tatt tak.

Fru Kaja har selvfølgelig en historie om hver eneste nøkkel. Stallnøkkelen f.eks. var nødvendig fordi en under en periode hvor farende folk stjal hester på gårdene rundt omkring, måtte sette en solid lås i stalldøren.

Kaja Bull Tuhus kommer fra det som kalles Den Trønderske slekt Bull, og det er skrevet en gedigen

slektsbok om denne. Forfatteren av boka er Jens Bull, nyere utgave skrevet av C.S. Schilbred. Fru Kaja hadde 4 brødre og 1 søster, og alle ble født på Øvre Furuset gård. Det var fru Kajas far med det imponerende navnet Søren Anton Wilhelm Sørensen Bull, født 1867, som kjøpte gården i 1888, da som 21-åring – dvs. ved nådd myndighetsalder. Søren var utdannet bonde bl.a. ved Jønsberg Landbruksskole.

Øvre Furuset gård er borte nå, men den lå der hvor Furusetveien krysset Strømsveien, et steinkast fra den nåværende Furuset skole, men på den andre siden av Furusetveien.

I 1896 giftet Søren Bull seg med Inga Ovidia Hansen. Hun var født i 1879 på Stubberud gård. Søren Bulls far og fru Kajas farfar var Johan Randulf Bull, bror av vår verdensberømte felespiller Ole Bull. Farmor var Antonette Wilhelmine Christiane («Kaja») Stoltenberg, født 1829 i Oslo.

På fru Kajas morsside var morfar Ole Hansen Stubberud. Han var født i 1819 på Øvre Haugen gård på Høybråten. Det som var Stubberud gård lå på andre siden av veien for det som i dag er Alfaset gård (Arveset).

Mormor til fru Kaja var Julie Hansen, født i 1839. Hun kom fra Jeriko gård i Østre Aker.

Som en ser var folkene på nabogårdene «tjukke slekta» og det ble derfor etterhvert et sterkt og sosialt liv på Furuset i gamle dager.

Fru Kaja tenker med glede tilbake på barne- og ungdomstiden. Alle måtte ta i et tak på gården når det trengtes.

Men det ble plass også til skole og utdanning, og fem av Kajas søsken fikk bra utdanning, mens nest eldste sønn jobbet hjemme på gården. Fru Kaja selv gikk på Furuset skole og da i den skolebygningen som ble kalt for «Fyrstikkesken».

Siden ble det Christiania kvinnelige industriskole. Her fikk hun utdanning i linsøm og kjolesøm. Ve-

sentlig å lære var også å kunne stryke stivetøy. En kan tenke seg at bl.a. karene hadde fordel av dette når de skulle trekke i stasklærne. Fru Kaja forteller med kneisende stolthet at hun sydde alle sine kjoler selv som ungjente. Senere fikk hun huspost hos grosserer Knoph i Gyldenløves gate i Oslo, og noe senere ble hun husholdningselev på Holmenkollen Turisthotell hos kjøkkensjefen. I de dager var dette en etterspurt og verdsatt utdanning som hadde høy status både her i landet og i utlandet. I våre dager ville vi vel si at utdannelsen ga kompetanse for høyere huspoststillinger.

Men så kom kjærligheten inn i fru Kajas liv. Som en storm kom Birger Tuhus hjem fra Amerika. Det ble giftemål, og så dro ekteparet likegodt tilbake til Amerika. Der ble de i 3 år, men hjemlengselen førte dem tilbake til Norge. Da de kom hjem, bygde de huset som de nå bor i.

HOVEDBYGNINGEN på Øvre Furuset gård inneholdt et stort landsens kjøkken med skikkelig langbord, en stor gang, spisestue mot sør og storstue mot nordøst. I kammerset sov mor og far, mens barna stort sett hadde hvert sitt soveværelse.

Betegnelsen *kammers* er nok for mange et fremmed ord i dag, men det er altså et soverom som er litt større enn vanlig soverom, men mindre enn en stue. Kammers høres ikke helt norsk ut, og skulle en gjette på noen opprinnelse, måtte det kanskje være det franske *chambre*. Noen vet kanskje hva et *chambre separet* er, men det skal vi ikke komme inn på her, men uttrykket «oppgjør på kammerset» vitner om en diskret og hensynsfull måte å gjøre opp ekteskapelige problemer på. Da skulle ikke barna høre på. Moderne

Kaja Bull Tuhus utenfor barndomshjemmet på Furuset i 1929.





Furuset skole og Øvre Furuset gård. Til venstre i bakgrunnen Fjeldstad og Fagerheim. Bildet er tatt i 1913.

menesker har kanskje noe å lære der. I hovedbygningen var det også 4 alkover som til nød kunne inneholde en seng, når det kom overnattingsgjester som ble tilbudt noen av familiens andre rom.

Forøvrig var det på gården en drengestue. Den ble også kalt *veslebygningen*. Fru Kaja er ikke helt sikker her, men hun mener å ha hørt at veslebygningen var det første våningshuset på gården i eldre tid. Gården hadde også en stor og romslig utedo, og de hadde vannmile med rør og pumpe. Elektrisitet ble installert i 1918, og gården var blant de første på Furuset som fikk denne «luksus». Furuset skole var kanskje noe tidligere ute.

Ellers hadde gården et stort stabbur, låve, stall og fjøs. Men vi trekker fru Kaja inn i hovedbygningen igjen, og hun blir ivrig når hun skal fortelle om de gamle, kjære tingene i barndomshjemmet. De hadde et staselig spise-
stuebord med plass til 12–15 personer. I storstuen sto et nydelig salongmøblement i nøttetre, en høy chifffonaire, et sekskantet salongbord og både lave og høyryggede lenestoler. Stolene var store og alle trukket i grønn ensfarget plysj og med pongponger fra sete og lener. Det kan ha vært i det som blir betegnet som Klunkestil. I storstua fikk ingen lov til å være uten at det var spesielle festlige anledninger. Men her er vi nødt til å la fru Kaja komme med noen digresjoner.

Saken er nemlig den at da gårdene på Furuset etter planen skulle vike plassen for den moderne utbygging av boliger, industri og veier slik vi ser det i dag, kom

også tiden da folkene skulle flytte ut av gårdene. De fleste var vel ikke akkurat parate til å få kjøpt seg en annen gård et annet sted, men valgte å finne en annen boform. De nye stedene de skulle flytte inn i, hadde selvfølgelig ikke plass til alt det utstyr som romslige gårder hadde. «Jeg tenkte at det måtte da være noen som kunne se hva dette utstyret sto for rent kultur-



OSLO KOMMUNE
BYANTIKVAREN

Frognerveien 67,
Oslo 2
Tlf. 56 63 39 - 56 56 42

HM/fg

Fru Kaja Bull Tuhus
Strømsveien 386
OSLO 10

På vegne av Akermuseet vil vi få lov til å takke hjertelig for møbler og andre gjenstander De har gitt til samlingene. De representerer en ikke ubetydelig tilvekst til museet, samtidig som det er gode opplysninger om hver enkelt ting.

En får bare håpe på at det ikke vil ta for lang tid før Akermuseet kommer i eget hus, slik at også andre kan ha glede av dets samlinger.

Oslo, Byantikvarens kontor, 3. desember 1973

Th. Sellæg
Th. Sellæg
byantikvar

Harald Moberg
Harald Moberg

historisk sett,» sier fru Kaja og blir historisk fjern i blikket.

Fru Kaja satte seg dermed ned og laget en omfattende fortegnelse over inventar og utstyr som ingen kunne få plass til i sine nye hjem. Listen beskrev tingene og deres opprinnelse. Hun skrev til Oslo kommune og tilbød alt sammen gratis til noe som kunne gå under betegnelsen Akers-samlingene til et påtenkt Aker museum.

3. desember 1973 fikk hun brev fra Byantikvaren i Oslo, som takket for gaven. Brevet er gjengitt i faksimile et annet sted i denne artikkel. Jeg lar fru Kaja Bull Tuhus bruke sine egne ord om disse tingene som kommunen fikk:

«Jeg husker et stort gammelt shatoll som opprinnelig var kommet fra Oslo Ladegaard, hvor min bestemor kom fra (Biskop Sørensen). Et annet shatoll kom fra Stubberud gård som var min mors barndomshjem, og enda et shatoll fra gamle Linebergstua som min tante og onkel eide før i tiden. Shatollene var utspekulert laget, bl.a. med hemmelige rom. Videre husker jeg et stort klesskap og en gammel drakiste, som nærmest var en slags kommode. En stor tung kleskiste var også med. Den hadde en håndsmidd lås slik at den var låsbar og det kunne oppbevares verdisaker i den. På lasset fulgte også vårt gamle piano. Dette hadde min far arvet etter sin far Johan Randolph Bull. Han var, som sagt, bror av Ole Bull. De to brødrene hadde sammen i sin tid gått til Brødrene Hals og kjøpt pianoet. Pianoet ble meget brukt gjennom flere generasjoner.»

Akkurat da slår min fantasi krøll på seg, og jeg tenker meg brødrene komme hjem med pianoet. Spilte Ole Bull på det, eller klunket på det i hvert fall? Eller kanskje han stemte fela etter det – slo en a for å se om fela stemte. Nei, det nytter vel ikke å fantasere slik. Ole Bull hadde vel a'en i øret og stemte fela etter det . . .



Søndre Høybråten gård, fotografert i 1933.

Men fru Kaja har mer å fortelle om dette: «Det var en gammel iskasse som var i bruk daglig. Det var den tidens kjøleskap. Et isskap hadde ofte form av en større servant. Inni skapet sto en isblokk og under isblokkene et fat som fanget opp vann ettersom blokkene tinte. Skapet hadde også plass til varer som måtte oppbevares kjølig. På gårdene hadde bøndene lager av isblokker som ble skåret på dammer om vinteren og lagret på gården under sagflis. Lagret kunne holde seg hele sommeren igjennom.»

Rundt omkring i Østre Aker var det også store isforretninger som brakte isblokker rundt til folk som hadde isskap. Hovind Isforretning er vel den mest kjente med is fra de tidligere Hovinddammene nede på Hovind i nærheten av Lille Tøyen.

Av gårdsredskaper husker fru Kaja et gammelt treskeverk som hønene likte å legge egg i.

En hestevandring var også med. Hva er så en hestevandring? Det var den tids motor med 1 hestekraft. Den besto av en innretning hvor en hest var selet til noen stagg. Hesten gikk i en sirkel og dro stagget rundt. Ved en sindrig overføring kunne vandringen gi kraften over til andre «maskiner».

«Hvor er alt blitt av?» undrer fru Kaja. «Vil jeg noen gang få se samlingen igjen, plassert slik at mange av dagens moderne mennesker kan få se det og glede seg over at noe er bevart og kan vise tidligere generasjoners måte å leve på?»

Jeg lovte at fru Kajas spørsmål skulle bringes videre. Så får vi se.

HVA SPISTE SÅ folk i fru Kajas barn og ungdom?

Fru Kaja sier med et ærlig sukk at de på en gård i den tiden levde godt. Hennes mor var en mesterkokk og laget god, velnærende landsens kost – alltid hjemmebakket brød – himmelske kjøttkaker – slakt av okse-

kalv lagt i saltbalje – velling og søtsuppe og alltid en stek i helgene.

Fru Kajas mor rådde helt og holdent grunnen her. Hun laget mat, arbeidet på gården og i fjøset. Det var også hun som kjørte mjølka fra Stubberud til byen. Ved siden av dette hadde de gjester om sommeren. De kom milen fra Oslo og syntes alt var som i paradiset. Måltidene ble inntatt på det store kjøkkenet, men kom det gjester, ble det dekket på i spisestuen.

På kjøkkenet satt barna også ofte for å gjøre skoleleksene. Fru Kaja har tidligere fortalt at hun helt til hun giftet seg sydde kjolene sine selv. Ellers var det vanlig at en sydame gikk rundt på gårdene. Der sydde hun i en 8–14 dager og gikk videre til neste gård.

Skotøyet ble kjøpt i byen, men faren reparerte skotøy for familien selv.

Barna hadde ofte 3 sett klær. 1 sett for arbeid på gården, 1 sett for skolebruk og 1 sett stastøy for helgen og høytider. Hva som skulle brukes når, ble strengt overholdt og kontrollert.

Alle barna gikk på Furuset skole – «Fyrstikkessen». Mange på Furuset begynte også på middelskolen (senere kalt realskole) enten på Bryn (Teisen) eller Aker kommunale middelskole (senere Aker kommunale gymnasium).

Aker kommunale gymnasium trenger kanskje litt nærmere forklaring: Det holdt til i en gammel bygning i Universitetsgaten 6. Gymnasiet lå vis-à-vis det nåværende Oslo Helseråds bygg. Bygningen var i en elendig forfatning og gymnasiet ble nedlagt sommeren 1939 og elevene overført til Teisen. Gymnasiebygningen ble under siste krig brukt til rasjoneringskontor. Siden ble den revet.

Det er også verd å merke seg at folk i Østre Aker sogn var fremsynte da de allerede tidlig i 30-årene

sørget for at alle hadde gratis skolegang t.o.m. artium.

PÅ ØVRE FURUSET GÅRD var det 180 mål dyrket mark og 20 mål havnehage. Opprinnelig var det også 600 mål skog tillagt gården. Skogen ble imidlertid solgt, og Søren Bull kjøpte isteden bygårder. I det hele tatt var det i familien Bull en del forretningsvirksomhet. Bl.a. var Kajas ene bror Ivar Storm Bull en allsidig forretningsmann.

Som sagt, måtte alle på gården være med i onnene når det knep som verst. Mellom gårdene var det også en del byttearbeid, dvs. at en byttet arbeidskraft gård i mellom f.eks. under tresking av korn.

I bygda var det også et frivillig brannkorps, som rykket ut når det var nødvendig. Brannutstyret var enkelt, en kjerre med hester foran og fylt opp med vannspann samt økser og annet redskap. Under utrykking kunne en ofte dra innom forskjellige gårder for å varsle og for å komplettere utstyret.

Det sosiale liv på Furuset begynte å ta fart etter århundreskiftet. I 1913 ble Furuset Idrettsforening stiftet. Søren Bull solgte unna noen mål som ble den første idrettsplassen i bygda. Den er fremdeles i bruk som skoleidrettsplass for Furuset skole. Fru Kaja kan fortelle at før denne idrettsplassen var satt i stand, ble det ofte spilt fotball inne på gårdsplassen på Øvre Furuset.

Stiftelsen av Furuset Vel ble også en viktig begivenhet, da en fikk det første velhus «Furusetheimen». Søndagsskole ble stiftet av Sara og Petter Ottersen. Da Susanne Bolstad hadde kjøpt «Micheletlund», som hun senere kalte «Soleglad», stiftet hun en barneforening. Her ble det undervist i håndarbeid en gang i måneden og holdt basarer til inntekt for barnemisjon på Madagaskar. Bade Furuset Vel og Furuset Idrettsforening hadde årsfester med dans og moro.



Ivar Storm Bull kjører harva ved Furuset skole i 1936.

Fester og sammenkomster var det også på Folkvang på Høybråten. Da Østre Aker ungdomsforening ble stiftet med «Heimdal» som forsamlingslokale, ble

det også her mange sammenkomster. Her kom folk langveis fra for å delta. Bl.a. var det ungdomsfest her etter hver konfirmasjon.

«Men,» sier fru Kaja, «vi hadde bare den moroa vi lagde selv, og hjemme på gården hadde vi et munttert hus med sang, musikk og leik.»

OLE HØILAND-HULENE

Av Håvard Pedersen

DET SIES OM den evnerike guttungen Ole Pedersen Høiland at han ble spådd en lys framtid. Og karrière ble det, om enn ikke slik folk hadde ventet. Bjellands-gutten skulle få sin plass i historien som en av Norges mest berømte tyver. I likhet med Gjest Bårdsen, som opererte på samme tid, lot han visstnok det meste av tyvgodset tilfalle de fattige.

Trolig utkledd som vaskekone gjorde han sitt største kupp natten til 2. nyttårsdag 1836, da han «lettet» Norges Bank i Kristiania for 64 000 spesidaler. Ole Høiland var også kjent som litt av en utbryterkonge, med i alt elleve rømninger bak seg. Han ble fanget siste gang i 1842, og hengte seg i cella på Akershus i 1848, 51 år gammel.

Jaget som han var, ble det gjerne å søke husvære der naturen best kunne gjemme ham for ordensmakten. Bare i Grefsen-Årvoll-området fortelles det om to Ole Høilandshuler.

Den ene lå straks nedenfor Grefsenkollveien kort før veidelet med Lachmansvei. Ny bebyggelse på stedet later til å ha sletta ut alle spor etter denne hula.

Magasinet «Vor Tid» bragte i 1928 en reportasje fra Grefsen-distriktet, og vi overlater til forfatteren, signatur KB, å beskrive forholdene ved hula slik det var den gang:

«Veien op til toppen av Grefsenåsen gikk i gamle dager som også nu på åsens vestside. Opstigningen er bratt og besværlig. Flere steder henger fjellstykkene truende utover veien på en side, mens der er et bratt

stup utfor på den annen. Straks ovenfor apoteker Lindgårds gamle villa er «Den gråtende klippe», hvor vannet stadig risler nedover fjellveggen. Denne male- riske klippe har prof. Gude foreviget i et par stemningsfulle bilder, ypperlig utført. Litt ovenfor i et snevert pass åpner Ole Høilandshulen sig i svarte fjellet. Hulen skal ha rummet 8-10 mann. Av opstablede stener opførte Høiland en mur til beskyttelse mot vær og vind, og her hadde han en skorsten og en soveplass.

Ved juletider 1835 hadde Høiland sitt standkvarter hos Ole Vidste på en plass under Åsen gård like under Grefsenåsen. Her hadde han et sikkert skjulested. Gjennom et hull i kjøkkengulvet, kunne han forsvinne i jorden, hvor der såvidt var rum nok til, at han kunde stå opreist. Over hullet var satt et skap, så ingen «snushane» skulde fatte mistanke.

Allikevel følte Høiland sig ikke sikker her, hvorfor han hadde et skjulested oppe i selve Grefsenåsen. Da han natten til 2. januar 1836 gikk avsted med de fra Norges Bank røvede 256 000 kroner, fant han det tryggest å liste sig op i sin hule, hvor han grov ned 120 000 kroner i sedler som senere kom tilrette. Også i jorden ved Vidstes plass blev der funnet 10 000 kroner.

Av Høilandshulen er der nu bare et trangt rum mellem nedstyrtede fjellstykker. Da folk huserte slemt heroppe og tendte ild her, lot eieren, godseier Iver Lilloe, de opstablede sten kjøre bort.

Rett overfor Høilandshulen er en veldig 4-kantet



Håvard Pedersen foran Ole Høilandshula ved Storhaug.

mosgrodd fjellkoloss – Røverslottet. Den skal ha tjent som smutthull for røvere og skogens fri sønner. Ifølge sagnet skal der ha vært en hemmelig gang mellom Røverslottet og Høilandshulen, hvor mestertyven opphopet sine skatter. Fulle pottespann med blanke sølv-
dalere skulde være nedgravet her. Lokket av denne eventyrlige beretning drog folk ved nattetid i all hemmelighet herop på skattegraveri for å være alene om utbyttet. Men man fant ingen skatt i Grefsenåsen.»

DEN ANDRE Ole Høilandshula er godt bevart, men litt vrien å finne. Universitetsforlagets bok «Marka fra A til Å» har ikke gjort dette enklere ved feilaktig å

plassere hula i Årvollåsen! Dette gjemmestedet ligger derimot ved Storhaug, nord-øst for selve toppen.

Hula er verdt et besøk, og det er enklest å ta utgangspunkt i skogsturveien som starter ved Isdammen i enden av Årvollveien (P-plass). Barnevognveien som turveien kalles, passerer etter noen hundre meter den sagnomsuste «Kastesteinen» (skiltet). Er man overtroisk, er det nok best å trygge turen ved å kaste en stein eller pinne opp på denne.

På et nytt skilt straks ovenfor Kastesteinen, ser vi at gamle Hadelandsveien passerte her. Vi fortsetter grusveien som i hovedtrekk følger den tidligere seter-
veien til Linderudseter. Etter noen bakker kommer vi fram til lysløypa og ei myr. Myra heter Merramyra, og toppen bak er Storhaug. Vi følger lysløypa til høyre

opp brattbaken, og runder med denne Storhaug. Etter bakken følger løypa først åsskrenten for deretter å passere et lite og frodig søkk.

Ca. 20 meter etter søkket, krysser vi en liten, men tydelig sti. Her svinger vi oppover til venstre. Etter noen hundre meter får vi et par bratte motbakker før stia deler seg i Y-form. Her er det bare å følge hvilken sti man vil: Hula ligger mellom stiene, straks etter delet.

Selve hula er ikke noen egentlig hule, men en stor flat stein som har lagt seg over en fordypning i terrenget. Men plassen under er stor nok til å gi en liten familie ly mot ertende regnbyger.

Besøker man Ole Høilandshula ved Storhaug, bør man ha dagen og lokalkart til rådighet. Terrenget innenfor her – Linderud-seterhøydene – er spennende og detaljrikt. Men obs – det vanker stadig elg og hulder her inne!

Lofthusveien ved nr. 53, med utsikt mot Årvoll gård. Bildet er tatt i 1932, og bare halve veien var lagt. Den

ble ferdig i 1933, og tre år senere kom Schøyen-bussen. Den gikk til Østre skytterlag.



RØVERKOLLEN – BOTANISK PARADIS MED HISTORISK SUS

Av Egil Bendiksen og Per H. Salvesen

RØVERKOLLEN – hva forbinder folk med dette navnet? For noen er det kanskje bare en diger mast og en skogkledt ås ovenfor Romsås. For andre er det en fin blanding av svunne tider, med en god porsjon mystikk og nåtid med naturopplevelse i frodige blomsterenger.

La oss starte med historikken og de tallrike kulturhistoriske minnesmerkene. Om disse ting finnes fylldige beretninger hos Borrebæk (1903).

Bergensveien, som avgrenser kollen i vest, er en av de tre eldgamle forbindelsesveier mellom Vika og Nittedal. Den ble nedlagt i 1873 da Trondheimsveien fikk sin nåværende trasé. Bergensveien var også hovedvei til Bergen inntil begynnelsen av forrige århundre. «Almindelig Lande og Post Vey over Hadeland, Valdres og Filefjeldet til Bergen» kalles den på et kart fra 1803 (Boe & Sirevåg 1974).

Det går en rekke gamle sagn om Bergensveien og Røverkollen, som i gamle dager skal ha vært tilholdssted for røvere. Derfor endret navnet seg fra Romskollen (etter gården Rommen) til Røverkollen. Fra Røverkollens topper har man en praktfull utsikt både over Oslo–Aker og Romerike. Kollen har da også vært brukt som vardepost eller krigstelegraf mellom Vika og Romerike. Det var tidligere fire røyser på de to toppene. Disse antas å være rester etter varder hvorfra det kunne varsles østover til Romerike og nordover til Hadeland når det var fare på ferde. Det

er fri sikt både til Ekeberg og Paradiskollen ved Harestua, som også trolig har hatt sine varder.

Det var opprinnelig tre røyser på søndre topp hvorav to har vært benyttet til vardeilden, den tredje til et slags vardehus. «Det ser ud, som den brændende Vedstabel har været indmuret, og at der har gaaet en gang ind til dens Indre, de vil si der, hvor Fængstaallet skulde anvendes» (sitat, Borrebæk). Størst var var den på nordre topp hvor telemasta står i dag og hvor det inntil 1976 stod et branntårn. Røysa her var 60 m i omkrets. De tre røysene på søndre topp er også delvis ødelagt ved at store mengder stein er benyttet til å bygge utsiktsvarder i de senere år.

Blodstorkenebb. (Foto: Egil Bendiksen)



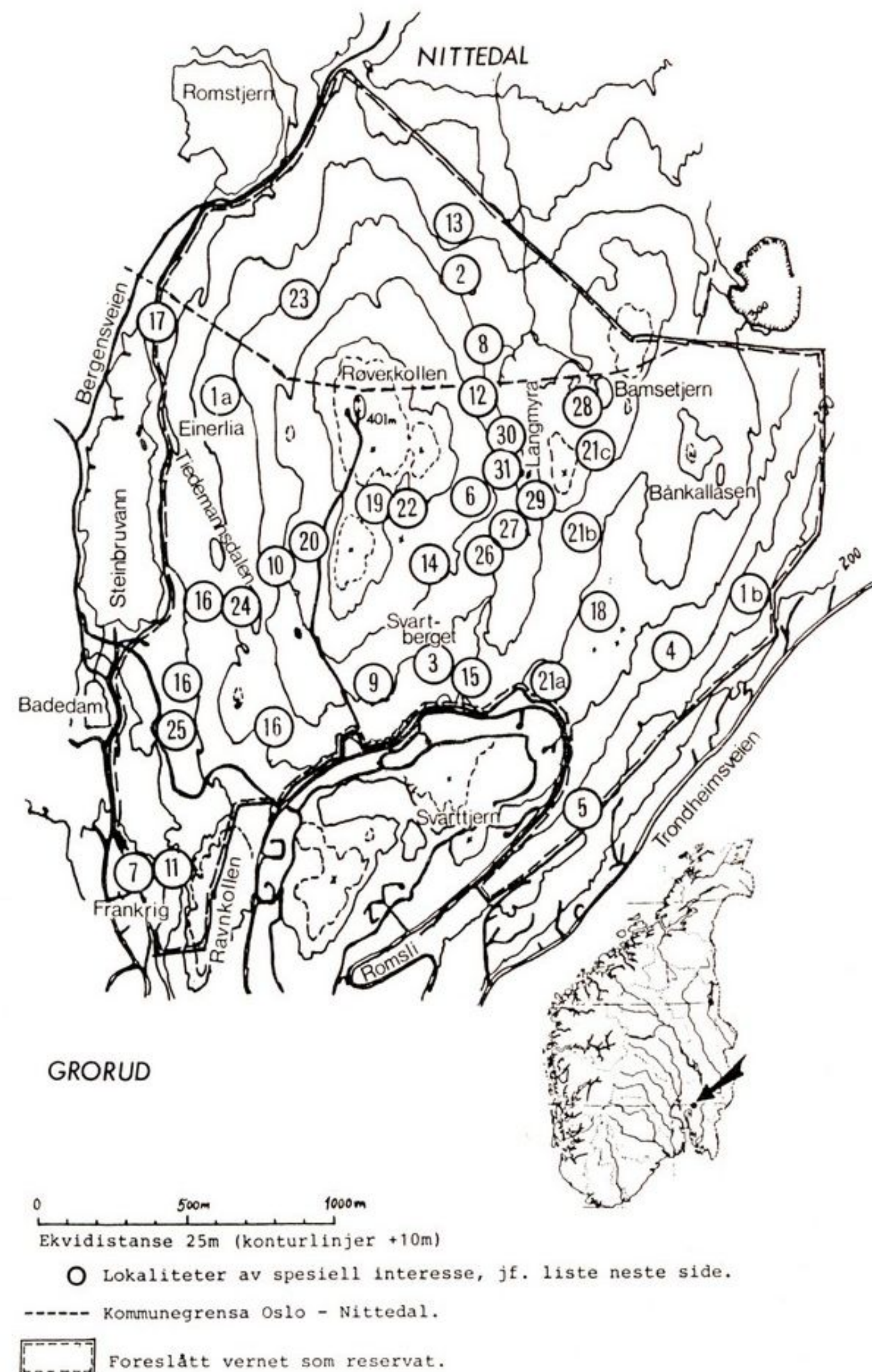


Fig. 1: Undersøkellesområdet.

Andre vardeforbindelser, ikke nevnt av Borrebæk, var Mistberget, Vettakollen og Varingskollen. Det har

vært gjetet på at røysene på Røverkollen opprinnelig er bronsealderroyser (Christophersen 1956). Imidlertid har senere arkeologiske undersøkelser ifølge E. Heide tidfestet dem til yngre jernalder.

Forflytter vi oss nærmere vår egen tid, vet vi at det ble drevet skogbruk i Romsås skog på 1800-tallet for eksport til England, og at P. H. Snellingen som kjøpte Romsås gård i 1914, hadde flere dampsgbruk, bl.a. der Sivilforsvaret driver i dag (Boe & Sirevåg 1974).

Ballblom, fra høgstaudegranskog nord i Røverkollen.
(Foto: Egil Bendiksen)



Åsmund Kristiansen, Vestli, kunne fortelle at åsene også ble brukt til beite for kyr som ble sluppet om morgenen og kom tilbake om kvelden.

De gamle skjerpene ovenfor Sverre Iversens vei vitner om at man også i Romsåsmarka drev ut verdifulle mineraler, men driften har ikke vært av samme omfang som andre steder i Lillomarka, hvor det ble drevet koppergruver på 1700- og 1800-tallet. Viktigere var nok steinhoggervirksomheten. I Rankollen er hele åtte brudd inntegnet på et kart fra 1908. Det er ennå tydelige merker etter steinbrudd i nærheten av stedet hvor den store hoppbakken sto, og ovenfor Sverre Iversens vei mellom Romsås kirke og veien til telemasta på Røverkollen.

Røverkollen er imidlertid ikke bare fortid og historie. Området er i høyeste grad aktuelt også i dag, og nå er det Røverkollens framtid som naturområde som er det store spørsmålet.

DA BYGGINGEN av Romsåsbyen startet i 1969, la man samtidig et nasjonalt verneverdig område under asfalt – uten at man var klar over det. Det finnes fortsatt amatørbotanikere fra gamle Grorud som med vemod minnes konvallbergene på Emanuelfjell, orkideene på Svarttjern og det trange søkket nordover til den rike myra hvor man passerte en liten foss underveis. Det er heldigvis fortsatt mye fin vegetasjon igjen ovenfor Romsåsbyen – et planteliv så spesielt at vi i 1982 etter kontakt med Oslo Helseråd, Kontoret for natur- og miljøvern saker, satte i gang en større botanisk undersøkelse her oppe. Ved arbeidets avslutning kunne vi konkludere med følgende:

Området har en helt særpreget vegetasjon, med vegetasjonstyper som er svært sjeldne selv på landsbasis. Det floristiske mangfoldet er enestående med hele 1200 plantearter innenfor et begrenset område som omfatter Røverkollen, Rankollen og Bånkall-

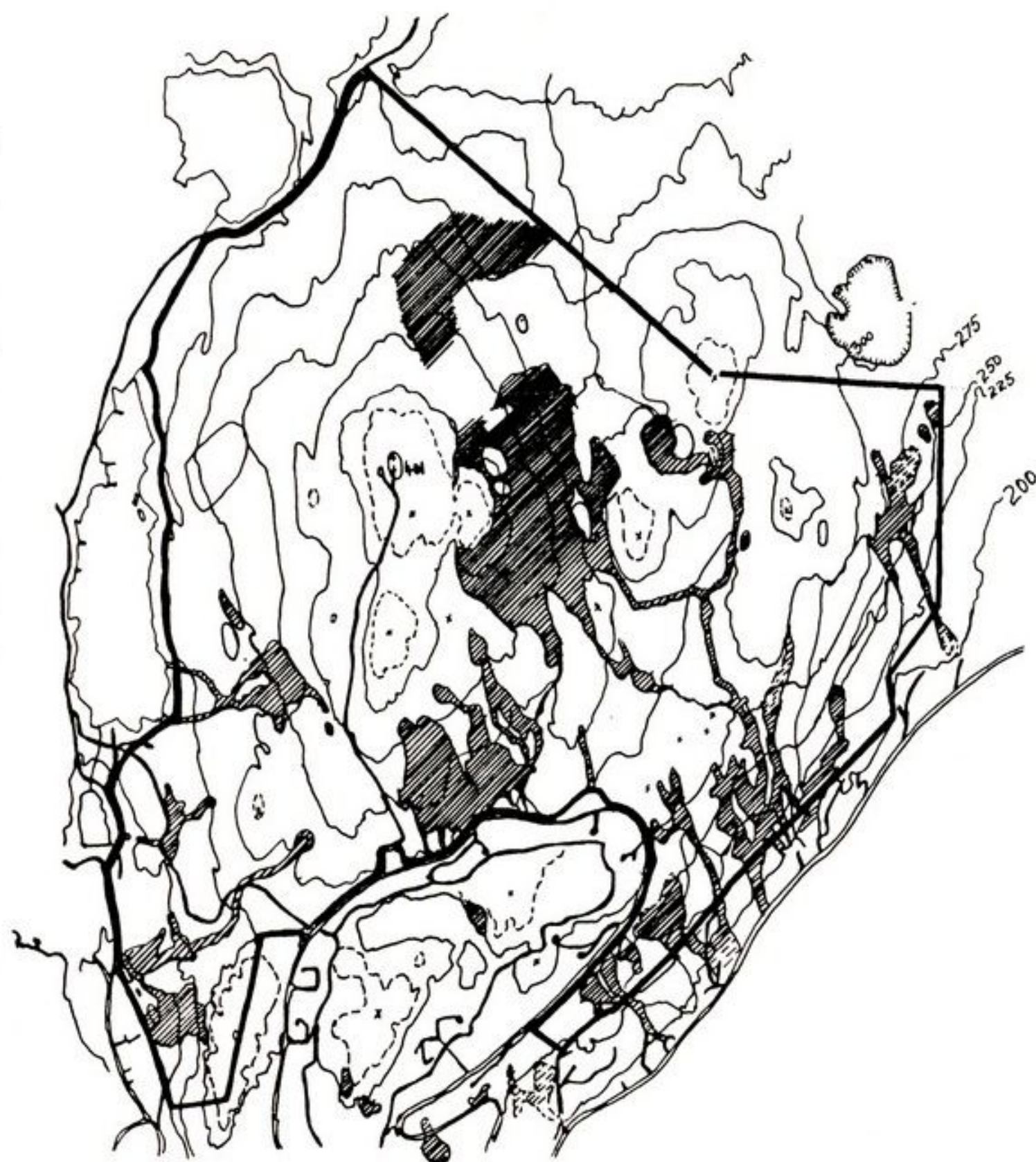


Fig. 2: Oversikt over rike vegetasjonstyper. Skraverte felter viser områder med kalkkrevende vegetasjon utviklet på omdannede kambro-siluriske sedimentbergarter – og ved påvirkning av sigevann fra disse – på syenitt.

åsen. Disse er fordelt på 404 karplanter, 213 moser, 56 lav og 523 sopp.

Det rike og varierte plantelivet skyldes først og fremst en helt spesiell geologi. Hovedbergarten er som i store deler av Lillomarka og Nordmarka ellers en syenitt, populært kalt Grorudgranitt – den røde steinen som ga grunnlag for steinbruddsvirksomheten og som blant annet er bygningssteinen i Grorud kirke. Dette berget ble dannet fra flytende lava for ca. 200 millioner år siden i jordas permtid. Den seigtflytende massen trengte seg opp fra dypet gjennom de overlig-

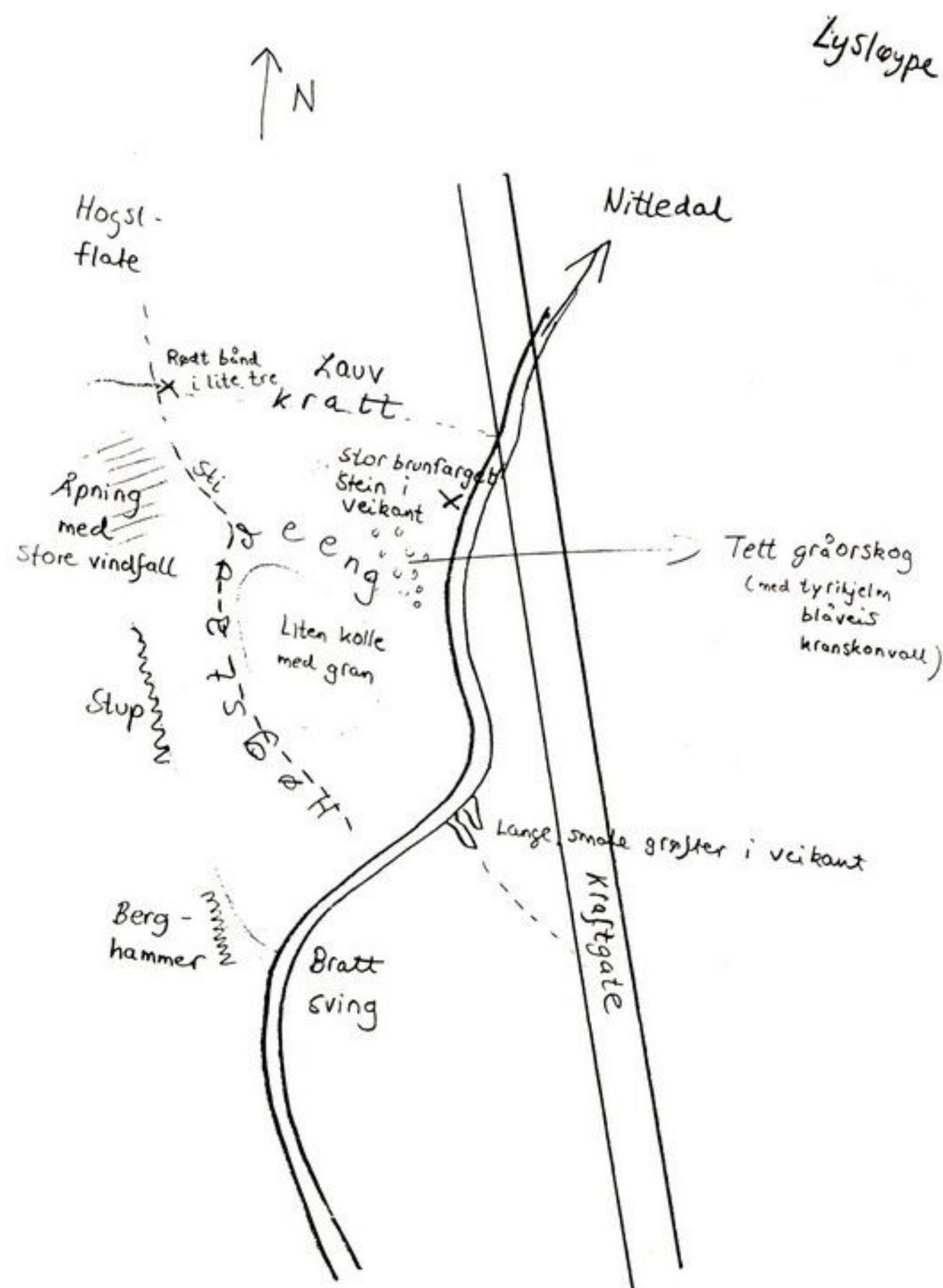


Fig. 3. Storparten av trekanten hvor det er sterkt ønskelig å unngå hogstinnngrep, er ei slette med høyvokst frodig vegetasjon («høgstaudegranskog») avgrenset av bratte stup og en åpning med store vindfall fra 1981 på vestsida. Nordsida avgrenses av en rett linje rett inn fra traktorveien der denne møter kraftledningen fra sør. Øst/sørside følger veien sørover til den bratte svingen hvor en berghammer ligger midt imot når man kommer opp den bratte bakken. Vegetasjonen vil heller ikke tåle kjøring med maskiner, siden skogtypen her er konstant fuktig og svært sårbar overfor slitasje. (Tegning: E. Bendiksen, Bot. museum, 30/7 -86).

gende bergartene. Dette eldre berget ble brutt opp i stykker som sank ned og ble mer eller mindre omdannet eller oppløst i den varme smeltemassen før denne størknet til «Grorudgranitt» - fortsatt dypt nede i jordskorpa. Senere, mot slutten av permida, trengte smeltemasse på ny opp gjennom jordskorpa, denne gangen i smale sprekker – og størknet som steiltstående ganger av en mørk bergart som kalles diabas. Slike ganger kan sees i veiskjæringene, f.eks. ved Romsli og Sverre Iversens vei.

Etter millioner av år med erosjon og skuring fra mektige breer under istidene, er resultatet av den vulkanske aktiviteten brakt fram i dagen. Rester av de bergartene som fantes i området før syenitten ble dannet kan sees som større eller mindre blokker støpt inn i rød «Grorudgranitt». I de østlige delene av området finner vi gneis o.a. fra det prekambriske grunnfjellet. Mot vest avløses dette av et bredt belte med fragmenter av omdannet skifer og kalkstein, opprinnelig avsatt som sedimenter på havbunnen i periodene kambrium, ordovicium og silur. I selve toppen av Røverkollen sees fragmenter av rombeporfyr og andre bergarter fra første del av perm – like før syenitten ble dannet.

Som utgangsmateriale for dannelse av jordsmonn og plantenæring er de ulike bergartene svært forskjellige. Den røde syenitten er liksom gneisen svært hard, og gir lite mineraler fra seg ved forvitring. Jordsmonnet blir surt og bare de aller mest nøysomme artene greier seg her. Vi får utviklet en lav- eller lyngrik furuskog på skrin, tørkesvak jord eller en blåbær-granskog der det er dypere jord og bedre tilgang på fuktighet. I skarp kontrast til dette røper skifer- og kalksteinsblokkene seg i terrenget ved en helt annerledes og artsrik vegetasjon hvor urter og bredbladede gras dominerer. I løpet av de ca. 9000 år som er gått siden siste istid, er store mengder kalk og andre mineraler vasket ut og transportert utover Røverkollens skrånin-

ger. På denne måten har jorda hele tiden fått tilført mineralnæringsstoffer og kalk som har motvirket for-
suring, slik at vi på slike arealer har nær nøytral reak-
sjon i jordvæsken og en rik flora av mikroorganismer.
I sin tur gir dette en rask omsetning av plantenærings-
stoffer og gode betingelser for kravfulle grønne plan-
ter.

De øvrige bergartene i området er stort sett gjerrige

*Sesongfuktig kalkfuruskog på Svartberget, dominert av
blåtopp. (Foto: Egil Bendiksen)*

på mineraler til plantenæring, men diabasgangene kan
ofte føre en del kalk – og gi opphav til en rik flora.

DET SOM BOTANISK særpreger området aller
mest, er det botanikerne kaller kalktørrenger og kalk-
furuskog. Det ligger i navnene at det her dreier seg
om kalkrikt jordsmonn med god tilgang på plantenæ-
ringsstoffer. I tillegg er jorda grunn, og plantene som
vokser her, må tåle at det kan være svært tørt i lengre
perioder av sesongen. På kalktørrenga er plantene
konsentrert til flekker og små forsenkninger hvor



jorda har fått stabilisert seg. Furutrærne vokser spredt og sent; mange er bare 7–8 meter høye, men likevel omkring 120 år gamle. Vi finner gjerne en variert krattvegetasjon med berberis, einer, trollhegg og rosebusker. Ellers er det meste nakent svaberg, fortsatt blankskurt slik breen etterlot det etter siste istid. En slik lokalitet finner vi rett innenfor Sverre Iversens vei ved Bjøråsen skole. De færreste vet nok at det her heter Svartberget fra gammelt av. Dette er virkelig en botanisk perle, og den som kommer dit en dag i slutten av juni, kan ikke unngå å bli overveldet av den fantastiske blomsterprakten. Det er ikke minst blodstorkenebb – en staselig plante med store purpurrøde blomster – som er årsak til dette, i godt selskap med arter som tiriltunge, blåfjær, bakketimian, bakke-mynte og bergknapparter for å nevne noen. Av de i alt 13 orkidé-artene som er funnet på Røverkollen, bidrar flere i blomsterfloret, og brudespore – kanskje den vakreste av dem alle – er særlig tallrik.

På Svartberget og en del andre steder på Røverkollen synes flere svært kalkkrevende plantearter å trives utmerket på skrin jord direkte på den sure og harde syenitten. De får her rikelig tilførsel av næring ved sigevann fra kalkstein høyere oppe, som strømmer utover svabergene og sildrer gjennom sprekker i syenittberget. Svabergene huser derfor også en merkelig blanding av tørrbakkearter og arter vi ellers bare finner i rike myrer. Her kan en oppleve å finne brudespore og rødflangre i blanding med jåblom og blåknopp i enger dominert av bevregras, hengeaks og blåtopp. Vegetasjon av denne typen er sjelden og verneverdig på landsbasis. På Østlandet må vi antakelig til Eiker for å finne noe som kan sammenliknes med Røverkollen.

Der jordsmonnet er dypere finnes rike furu- og granskoger, og ingen ivrig markatraver fra Grorud-Romsås kan ha unngått å legge merke til det overdå-

dige blåveisfloret en tidlig vårdag, samtidig som den dødlige giftige busken tysbast åpner sine rosa, duftende blomster. Et par uker etter overtar fioler og marianøkleblom. Her har man en ypperlig mulighet til å studere sesongutviklingen på nært hold – hvordan plantene blomstrer til ulike tider. Den storbladede blåknappen for eksempel, venter til de fleste andre er avblomstret og pryder landskapet med sine store blå, kulerunde blomstersamlinger i august. I de rike skogene finner vi også de fleste varmekjære lauvtrærne: hassel, lønn, ask, alm og lind.

Noe av det virkelig fascinerende på Røverkollen er de skarpe grensene i geologi og dreneringsbaner. Vi kan bokstavelig talt stå med det ene beinet i en kalkfuruskog, f.eks. Svartberget med sine 140 plantearter, og det andre beinet i en fattig lyngfuruskog med 100 arter færre på samme areal preget av røsslyng, skinntryte og tyttebær. De nakne, fattige svabergene er forresten også imponerende med sine lubne, stuttvokste furuer og einerbusker.

De frodigste skogene med høyest planteproduksjon er høgstaudeskogene som vi finner i den skyggefulle øst- og nordhellinga av kollen. Her vokser gran av kraftige dimensjoner i selskap med orekratt i fuktige forsenkninger. Her er det mannshøye åkre av saftige urter og gras med enorm livskraft. Her møter fjellskogens arter som tyrihjel, turt og ballblom, varmekrevende lavlandsarter som leddved og skogsvinerot, og kranskonvallen kan vokse i store, sammenhengende bestander. Dessverre er det mye av dette kvistørken når dette leses, siden dokumentert verneverdige områder i Norge fortsatt oftest er fritt vilt inntil en endelig verneplan foreligger etter høringer og behandlinger som tar mange år.

Myrene på Røverkollen er små, men huser ofte en rik flora, fordi mange av dem tilføres kalkholdig sigevann. Mange er omkranset av rike sumpskoger med



*Urskogpreget granskog i nordhellinga av Røverkollen.
(Foto: Egil Bendiksen)*

svartor, trollhegg, vierarter og en stor urterikdom. Finest er Langmyra under kraftledningene nær fylkesgrensa, hvor 130 arter er notert. Her finner vi rikmyrartene engmarihand, småsivaks, marigras, hårstarr og breimyrull og en rekke interessante mosearter. Ei mur i området har også en ensom utpost for fjelltistel, som vi ellers finner i fjellets rike reinroseheier.

Særpregede skogstyper, både fattige og rike, mot Steinbruvannet og Bergensveien må også nevnes. Her

er mange av områdets tallrike sopparter funnet, flere av dem ikke tidligere rapportert fra Norge.

DE SJELDNE vegetasjonstypene, mangfoldet i økologi, mosaikkeffekten mellom fattig og rik og den store artsrikdommen – alt dette gjør Røverkollen til et helt særpreget område som er verdt å ta vare på både som naturdokument for forskning og undervisning og som rik opplevelseskilde for Groruddalens befolkning. Norge bør ha råd til å verne slike naturens oaser mot hogst, veier og utbygging. Kampen for området har startet. Et folkemøte i regi av Lillomar-

kas Venner i mars 1986 for opprettholdelse av dagens Markagrense samlet 200 mennesker. Oslo kommunes mulige planer om å bruke store deler av Røverkollen, Rankollen og Bånkallåsen som reserveareal for blokkbebyggelse mot århundreskiftet er trukket tilbake, men hele lia mot Trondheimsveien nedenfor Sverre Iversens vei og Bånkall synes å gå tapt for konsentrert utbygging av blokker og rekkehus i nær fremtid – til tross for at man nå vet at store naturverdier vil bli lagt under asfalt og betong. Området trenger også vern mot videre uthogging. Moderne, mekaniserte hogstmetoder, som har vært brukt de siste årene, med tunge maskiner, har resultert i svære hogstflater og tallrike dype traktorspor. Slike inngrep truer allerede nå med en varig endring – og forringelse av naturkvalitetene på Røverkollen, og må unngås i framtida.

Vi vil fortsette arbeidet, og vi oppfordrer også Gro-

ruddalens befolkning til å kjempe for vern om et av de fineste nærområdene og om Marka i sin helhet. – Da vil vi også i framtida få anledning til naturopplevelse og avkobling enda vi bor i landets hovedstad. Oslos nære naturområder er et privilegium få andre hovedsteder kan vise maken til. La oss bringe denne rikdom videre til våre etterkommere.

KILDER:

Bendiksen, E & Salvesen, P. H.: Flora og vegetasjon på Røverkollen. Verneplan for Røverkollen og Bånkallåsen. (Oslo Helseråd, Kontoret for natur- og miljøvernssaker, Oslo 1986).

Boe, L. H. & Sirevåg, T.: Historien om Romsås (Kulturrådmannen, Oslo kommune, Oslo 1974).

Borreback, I. H.: Paa uvante stier. Fotture i Kristiania Omegn (Kristiania 1903).

STOLPENE PÅ GRORUD I 1898. «Lysstolpene langs Kalbakkveien forteller at elektrisiteten var kommet til Grorud.» Slik står det under et bilde fra 1898 på side 85 i årboka for 1985. Dette er nok ikke riktig. Stolpene på bildet må heller være telefonstolper og lyktestolper. Vi kan se en lykt i toppen av stolpen i Grorudveien, omtrent midt på bildet. Lyktestolpene var satt opp av Grorud Vel i 1898 fra Grorud stasjon til Kalbakken og Gamlehaugen. Dette går fram av den gamle protokollen til Grorud Vel.

Det var oljelamper som lyste opp i nattemørket. De ble så populære at det på hvert årsmøte ble vedtatt å søke kommunen om flere lykter. I året 1900 var det 32 lykter, og utgiftene til olje og tenning var 550 kroner pr. år. Men problemer var det også. I 1899 ble det bevilget 10 kroner på årsmøtet som «Præmie til de eller den der kan gi Oplysning om hvem der forulemper de i Kretsen værende Lygter».

I 1910, i forbindelse med søknad om belysning i Trondheimsveien fra Kalbakken til Grorud, ble det for første gang i Grorud Vels protokoll omtalt overgang til elektrisitet. På årsmøtet i 1911 var overingeniør Wessel fra Glommen Træsliperi til stede og gjorde rede for «det elektriske lyse's mange fordele». Møtet besluttet «At elektrisk belysning saavel i husene som i veiene på Grorud skulde søkes istandbragt til brug til høsten 1911». Ja slik står det i protokollen fra møtet 4. desember 1911. Vi må gå ut fra at 1911 er en skrivefeil, og at lyset tidligst kom høsten 1912. I løpet av vinteren ble det tegnet abonnenter for ca. 11 000 watt til 1980 kroner i avgift. Den 16. januar 1913 foreslo styret i velforeningen å bevilge 15 kroner pr. år for «pass af tændautomatene og lampene. Karl Nilsen fører tilsyn med lampene». Da var det trolig lysstolper på Grorud.

Erik Aurbakken

DR. DEDICHENS PRIVATKLINIKK PÅ TROSTERUD

– en merkesten i distriktet. Av Arne Hult

Trosterud gård var en helt alminnelig Akersgård, ja, frem til litt etter århundreskiftet var det to gårder – Nordre og Søndre Trosterud. Det som berettiger til denne artikkel er at gården kom til å danne sete for en bemerkelsesverdig nyskapning omkring århundreskiftet: Et sykehus for psykiatriske pasienter drevet etter nye og fremfor alt mer humane prinsipper.

NOEN GÅRDER er slektsgårder hvor samme familie sitter generasjon etter generasjon. Andre «gikk i handel» som det het, og blant dem var Nordre Trosterud. I 1900 solgte daværende eier Edvard Eriksen gården til lege Henrik Arnold Thaulow Dedichen, eller for å være helt korrekt til det aksjeselskap han hadde tatt initiativ til.

På Modum levet en slekt hvor legeyrket synes å ha vært en familieplikt å opprettholde. Han som kjøpte Trosterud var selv 3. generasjons lege, og han visste meget tidlig i studietiden at det var psykiatrien han ville egne seg til. Dette var viktig på den tiden, idet psykiatriske pasienter ikke hadde mange forkjempere her i landet, noe som ganske visst hadde sammenheng med at det er en vanskelig gren av medisinen.

Henrik Dedichen var klar over hva han gikk til. Det fremgår av en artikkel han skriver i legeforeningens tidsskrift i 1921. Et par sitater derfra:

«I min fars og bedstefars hus lærte jeg tidlig en stor

del av Nordens mest ansette læger å kjenne, men ingen var sindsykelæge.»

«Og da jeg allerede som student fortalte min bedstefar min hensikt, var det nesten med uvilje i stemmen han svarte: Hvordan tør du vove at velge det vanskeligste av alle lægekunstens særslag.»

Den kortvokste, temperamentsfulle legen visste imidlertid hva han ville. Da mulighetene for å gjøre det han hadde satt seg som mål den gang var både få og små ved andre psykiatriske sykehus, viste han også det mot å danne et aksjeselskap som gikk til store investeringer etter den tids pengeverdi.

Med store anstrengelser greide han å skaffe til veie en aksjekapital på litt under kr. 150 000,-. Trosterud ble kjøpt i april 1900 og den 20. september 1901 kunne de ta imot sin første pasient. Han forteller selv i legeforeningens tidsskrift at 3 år senere hadde stedet et underskudd på kr 30 000,-, en pantegjeld på kr. 236 000,- og betydelig løsgjeld. Hele anlegget med de to sykehusbygninger og overlegeboligen (nå kalt Trosterudvillaen) hadde da en bokført verdi på kr. 400 000,-. Da som nå gir inflasjonen en hjelpende hånd, og i 1921 var bygningenes verdi kr. 800 000,-, og sykehuset eiet både Nordre og Søndre Trosterud med ialt 1000 mål inn- og utmark.

HENRIK DEDICHEN var en banebryter innen psykiatrien. Å gå i detalj om hvordan han drev sitt syke-

hus ville kreve for stor plass. Noen sider ved ham vil imidlertid vise det.

Hans devise var at sinnssyke skal behandles som andre syke så lenge ikke særegne forhold gjør særegne forholdsregler påkrevet. Slik var det nok ikke mange steder.

Han gikk inn for et så åpent sykehus som mulig. I den nederste av sykehusbygningene hvor den rolige

Den øvre sykehusbygningen ved Gamle Tvetenveien, slik den så ut omkring århundreskiftet.

avdelingen var, var alle dører åpne. I den andre bygningen hvor den urolige avdelingen var, hendte det om sommeren at alle syke som kunne forlate sengen, var ute i haven. Og den var ikke inngjerdet. «Kyndige folk rystet på hodet av disse metoder og kalte det fantasteri,» forteller Dedichen selv. Men han hadde ikke flere rømninger enn andre tilsvarende sykehus, heller færre.

Henrik Dedichen gjorde mer enn bare å hjelpe syke i sitt eget sykehus. Allerede 2–3 år etter at han åpnet sitt sykehus, tok han opp spørsmål om vidtrekkende endringer i den gjeldende sinnssykelov. Man smilte





Oversiktsbilde over sykehusområdet. Låvebygningen til høyre for overlegeboligen ble revet forholdsvis snart etter at sykehuset ble bygget. Nordre og Søndre Trosterud gård (bak bygningen).

da av de forslag som 30 år senere ble gjennomført. Han var bl.a. meget opptatt av at man skulle vise større aktpågivenhet når det gjaldt å utstede sinnssyke-erklæringer. Et rettsdokument av den aller største betydning og konsekvens, hevdet han. Den alminnelige leges oppfatning av sinnssykeloven var dunkel, påpekte han, og så også oppfatningen av sinnssykeerklæringens sanne vesen. Som eksempel nevner han i sin artikkel at en lege strøk ordene: «Etter personlig foretatt undersøkelse--» i det forhåndstrykte skjema, og erstattet dem med «Etter hva man har sagt meg, erklærer---». Det er godt at noen våker over slikt.

Noen statistikk over hvor mange som er behandlet ved sykehuset i den tid det eksisterte, finnes meg bekjent ikke. I 1921 fortalte Dedichen selv at i de første 20 årene hadde sykehuset mottatt over 1 100 pasienter. Omkring 1930 hadde sykehuset en kapasitet på

70–80 pasienter, og etter en påbygging i 1933 var kapasiteten 130–140 pasienter.

Ved siden av å være et vesentlig bidrag i behandlingen av syke, var sykehuset en av de større arbeidsplasser. Gartneri og gårdsbruk som hadde 20 kuer, 100 griser og 6–7 hester før krigen trengte mange folk. Ved siden av å være en del av terapien for en del pasienter, var det en viktig leverandør av de landbruksprodukter sykehuset trengte.

Det var 12–15 familieleiligheter for ansatte, noe som gjorde at det var en stor barneflokk i «Trosterud-samfunnet». Ja, så stor at vi hadde vårt eget 17. mai-tog som marsjerte rundt på området, til glede både for familiene og de syke som så på. Var man for liten til å gå med, fikk man kjøre med hest og høyvogn.

I tillegg til familieleilighetene var det hybler for de enslige. Rundt 10 personer av disse arbeidet i gårdsbruk og gartneri og 25–30 som pleiepersonale eller annet personale ved sykehuset. Det var 3 faste leger. Tar man med at begge ektefellene ofte arbeidet på stedet, kommer man opp i 60–70 arbeidsplasser, og

det er ingen liten arbeidsplass i et distrikt som forøvrig bestod bare av gårdsbruk.

KOMMUNIKASJONENE til byen var ikke særlig gode på den tid sykehuset ble bygget. Hovedbanen var kommet nesten 50 år tidligere, men Alnabru stasjon var ikke bygget i 1901. Den kom først senere og Bryn var nærmeste stasjon eller man måtte kjøre med hest og vogn til byen. De forsyningene sykehuset måtte kjøpe i Oslo ble hentet daglig med hest og vogn, og dette praktiserte sykehuset helt frem til 1932 da de fikk sin første lastebil. Privatbil til transport av pasienter var anskaffet i 1919. Den første bilen var en Bentz. Lydløst gikk den ikke, og jeg husker min mor og jeg satt i vinduet på Trosterud og lyttet etter bilen når min far som kjørte den, var på bytur. Når vi hørte han skiftet gear i Tittut-bakken lukket vi beroliget vinduet, for da var far i rimelig gå-avstand hjemmefra om noe skulle hende.

Da Alnabru stasjon ble bygget i 1902, ble veien til toget kortere. I 1923 kom Østensjøbanen og vi fikk et alternativ til jernbanen, men avstanden var omtrent den samme. Så i 1928 fikk vi en bussforbindelse som vel egentlig må kalles en «piratbuss». Den hadde ikke fått konsesjon, og det hendte en gang i mellom at politi Bollingmo på Ulvenkrysset måtte stoppe den. Da ble bussen stående på politistasjonen over natten, men av en eller annen grunn gikk den igjen neste dag. I 1932 fikk vi De Blå Omnibusser i fast rute, og dermed hadde sykehuset lovlig buss i fast rute helt frem, 31 år etter at det ble åpnet.

Trosterud hørte til Furuset skolekrets, så barna hadde relativ lang skolevei. Om vinteren gikk vi på ski, og kunne om vi ønsket det ta et hopp eller to i Lindeberglia både før og etter skoletid. En del spesialtilbud de siste to årene på folkeskolen kunne vi ikke få på Furuset. Da måtte vi gå til Grorud skole. Mar-

sjen måtte skje i det store friminuttet, og da ble Uls-holtveien disse barnas kantine den dagen.

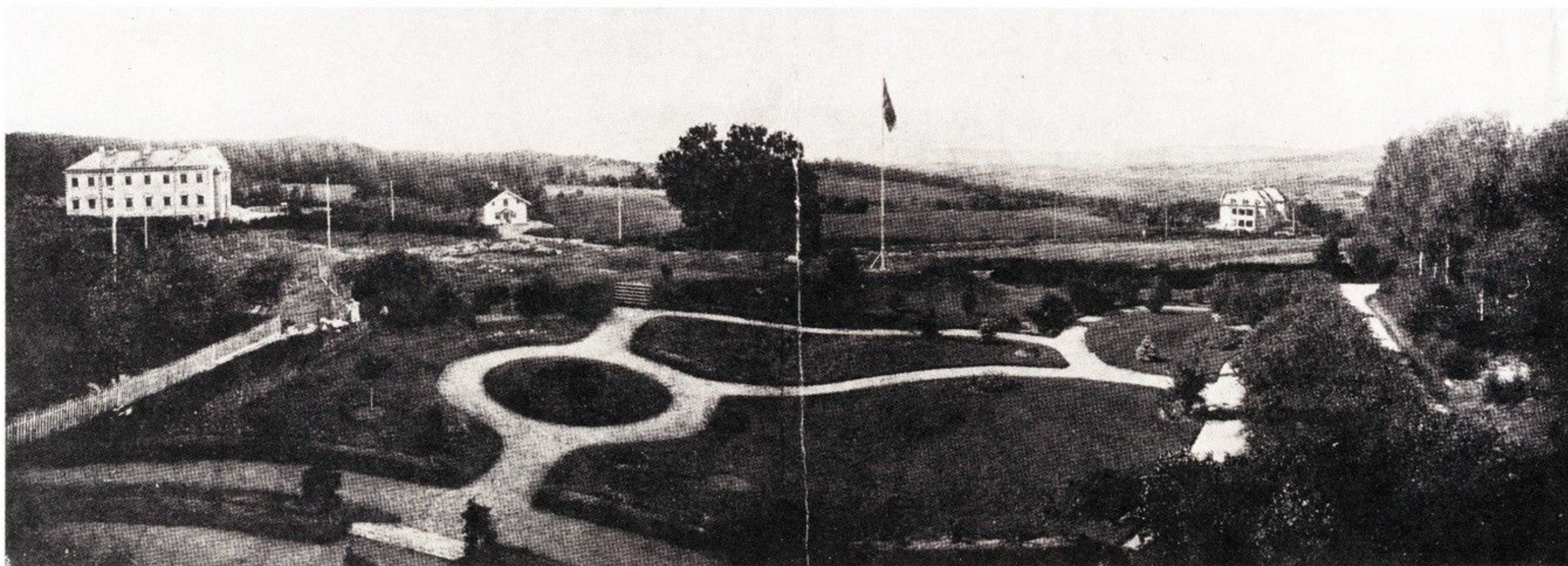
Trosterudsamfunnet var et trygt og godt samfunn. Enslige hadde kost og losji på stedet, og familiene hadde fritt hus, fri strøm, fritt annet brensel, gratis poteter, og meget billig melk og en $\frac{1}{2}$ gris til jul. Naturlig nok ble kontantlønnen ikke særlig stor med så mange ting som fulgte jobben. Men så lav at dette ble noe stort problem, var den ikke.

GRUNNLEGGGEREN av sykehuset overlot roret til sin sønn – Hans Henrik Thaulow Dedichen i 1933. Og som alt annet gjorde han det fullt og helt. Han flyttet ut av overlegeboligen og inn i reservelegeboligen. På kontoret flyttet han over på den andre siden av det store arbeidsbordet hvor reservelegen hadde sin plass. Han hadde gjort seg selv til reservelege. I 1935 døde Henrik Arnold Thaulow Dedichen, og med ham en person som hadde satt særdeles tydelige spor etter seg.

Hans Henrik Dedichen drev sykehuset videre i den samme ånd som hans far hadde gjort. Moderne behandlingsmetoder ble tatt i bruk, og det var stort belegg av pasienter i sykehuset. I 1936 innførte Hans Henrik Dedichen en pensjonsordning for de ansatte ved sykehuset. Omtanke for de ansatte hadde vært et kjennemerke i alle år.

Mot slutten av 30-årene steg prisene på alle ting, og det ble vanskeligere å klare økonomien. Dedichen kjempet en stadig kamp med departementet for å få godkjent den døgnpris som var nødvendig. Krigen kom, og dette brakte nye problemer m.h.t. å skaffe forsyninger til alle de mennesker som skulle betjenes på sykehuset. Aldri var vel gårdsbruket så viktig som da.

Det ble imidlertid vanskeligere og vanskeligere å få godkjent døgnpriser som gjorde driften forsvarlig



Hageanlegget på Dr. Dedichens privatklinikk.

økonomisk. Man kunne begynne å ane starten på den epoke da privat drift innen vårt helsevesen ikke var akseptabelt.

Så vanskelig ble det for et privat sykehus å eksistere, at Dedichen besluttet å avvikle sykehuset og la staten overta. Han døde imidlertid i 1961 før avviklingen var ferdig, og sykehuset ble drevet frem til 1964 med en overlege utenom familien.

Hans Henrik Thaulow Dedichen førte sin fars virk-

somhet videre på en meget fortjenestefull måte. Behovet for sykehuset var det ingen tvil om, det viste antall pasienter. Men som nevnt ble det fra det offentliges side gitt rammebetingelser for videre drift som gjorde dette nærmest umulig.

Staten overtok stedet i 1964 uten at det ble satset på videre sykehusdrift. I 1967 makeskiftet staten sykehuset med Oslo kommune. Og dermed er vi fremme ved dagens situasjon hvor Oslo kommune ved sosialetaten driver stedet som et rehabiliteringshjem for folk med alkoholproblemer.

BAKER CEDERKVIST PÅ HØYBRÅTEN

1925 – 1974 – Av Jan Arne Tangerud

Intervju med Arvid Cederkvist, født 17.3.1904 og Georg Cederkvist, født 23.8.1905. Disse sønnene til Severin B. Cederkvist drev bakeriet fram til det ble lagt ned i 1974.

FAR BLE FØDT 15.4.1868. Han begynte tidlig å selge brød. Han kjørte først for baker Eilertsen i Ingeborggate på Vålerenga. Så arbeidet han på en kafé i Brogata, men tålte ikke å være inne, slik at han måtte ut og kjøre brød igjen. Han fikk ansettelse hos baker Christiansen, også på Vålerenga. Med hest og vogn dro han rundt til mange forskjellige butikker. Han valgte å dra østover opp Trondheimsveien, videre mot Grorud, Høybråten, Lørenskog og Visperud, og nedover Strømsveien. Jeg kan godt huske Åttekanten, en bygning ved Strømsveien. Her var det vanntro, slik

at hestene fikk vann. Klokka kunne bli både 1 og 2 om natta før han var hjemme igjen.

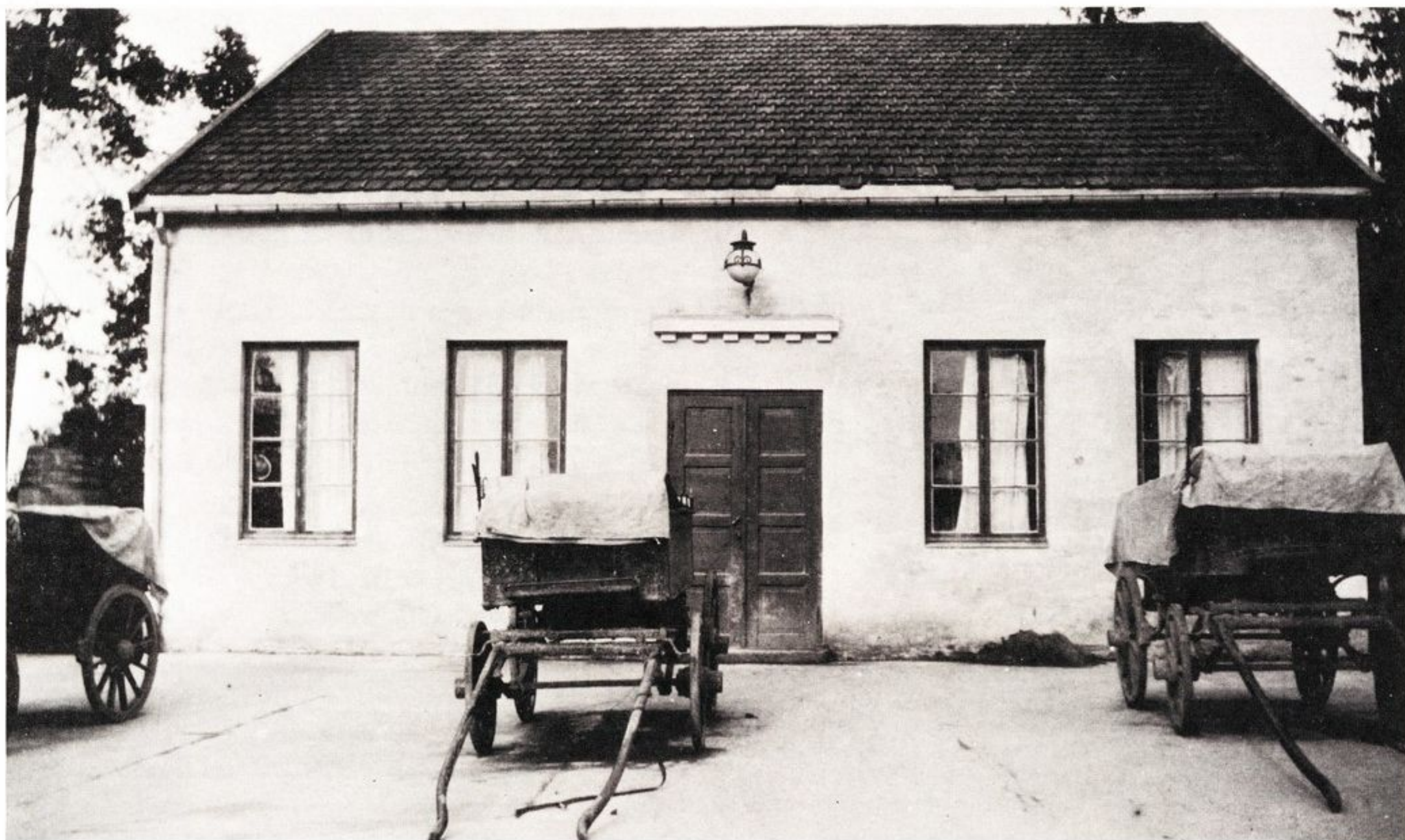
Far het opprinnelig Cederquist, men dette navnet var ikke populært blant folk i tiden før Unionsoppløsningen, da det fantes mye svenskehat. Navnet skadet faktisk salget av brød, så far fornorsket det til Cederkvist.

Far måtte kjøpe alle bakervarene, han kunne ikke levere tilbake det han ikke fikk solgt. Det som var til overs, tok han med seg hjem. Det var ingen fryseboks den gang å oppbevare ekstra brød i. Mor tørket brødene i steikovnen. På den måten kunne bakverkene holde seg lenge. Ingenting ble kastet. All mat skulle brukes.

Etterhvert ble vi 11 unger, så far måtte slite hardt for å sørge for familien. Om sommeren var det ikke så ille, men om vinteren kunne det bli mang en hard tørn. Veiene ble knapt brøytet, og det hendte at han selv måtte spa vei for vognhjulene. Det hendte en gang at han måtte ha 7 mann til å hjelpe seg for å spa vei nede i Gransdalen. Ofte var hesten så utslitt etter å ha trukket lasset oppover alle kneikene fra Gransdalen at han måtte bytte hest på Høybråten gård, og likeledes hendte det at han måtte skifte fra vogn til slede, for på Høybråten lå snøen mye lengre enn på veiene nærmere byen.

Vi bodde på Malerhaugen på Etterstad, men far ble interessert i å flytte til Høybråten. Den gang som





Severin Bernhard Cederkvists bakeri ca. 1930.

nå var det imidlertid slik at familier med barn ikke var noe særlig populære som leieboere, og når en attpå til hadde 11 stykker, var det ikke så rart at det var vanskelig å skaffe husrom. Vi bodde først på Myhre-gården, men min far ville ikke leie i lengden. Til slutt fikk han kjøpt en eiendom i Kleiva på Høybråten.

FAR BEGYNTE å tenke på eget bakeri, men han fortsatte med å kjøre brød fra Christiansen på Vålerenga. Brødtypene het bordbrød, kneippbrød, bergensbrød, grovbrød, loff og franskbrød. Sortene har ikke

forandret seg noe særlig til i dag, men prisene er blitt noe helt annet.

Far slet mye med brødkjøringen. I en periode hadde han så mye å gjøre at han var bare hjemme om natta. Dette førte til at min søster ikke kjente sin far igjen da han endelig en dag var hjemme.

For å starte sitt eget bakeri, måtte han skaffe startkapital. Han fikk låne 16 000 kroner hos grossist Peder Fjære, på betingelse av at han var alene om tiltaket. Alt måtte gjøres billigst mulig. Vi var med og bar stein til murene på bakeriet, vi murte og blandet kalk til langt på natt uten betaling.

Ca. 25. juni 1925 åpnet bakeriet. Det ble bygget



som et elektrisk bakeri, men innlagt vann hadde vi ikke. Vi måtte hente vann med hest og vogn fra toppen av Olsebakken. Karene på vogna tok 500 liter. Vannet ble pumpet opp på loftet til en annen stor vanntank som tok ca. 3000 liter.

Etter at vi selv hadde vært murere, sjauere, snekkere osv., måtte vi lære å bli bakere. Det ble ansatt svenner i bakeriet, og vi gikk 4 år i lære hos disse. Til slutt tok vi svenneprøven. Da kom det 3 mann fra byen for å overvåke svenneprøven. I lange perioder måtte vi arbeide uten lønn for å få det hele til å gå.

Det var mye tungt arbeid. Melet kom til Lørenskog stasjon med tog, og vi måtte kjøre det derfra. Melsek-

Bakerne fra ca. 1928. Fra venstre Leif T. Cederkvist, Thorsten Skjønberg, Arvid Cederkvist, Kåre Simensen, Hansen, Ivar Engebretsen og Georg Cederkvist.



kene var store og tunge. Hver veide 100 kg, og vi bar dem på ryggen opp i 2. etasje. Det skulle krefter til. Til tross for belastningen på ryggen, har vi aldri hatt vonde rygger.

Far fortsatte å kjøre bakervarer, men nå fra eget bakeri. Vi hadde fått borgerskap (håndverksbrev) og drev selv bakeriet, men far hadde ikke slikt borgerskap. Derfor forble han brødkjører selv om han eide bakeriet på Høybråten.

I 1930-årene leverte vi bakervarer på strekningen fra Fjellhammer til Alnabru.

BAKERIET GIKK GODT, og vi bygde på med kjølerom og fryselager. Dessuten foretok vi dypvannsboring til 60–70 meter og fikk innlagt vann, noe som var en stor lettelse.

Vi ansatte flere bakere, og på det meste var vi 18 mann. Virksomheten kunne være sesongbetont. Til fastelaven f.eks. bakte vi og fylte 23 000 fastelavensboller. Da var det ikke snakk om arbeidsmiljølov, men vi måtte jobbe døgnet rundt for å bli ferdig til leveringsdagen.

Andre bakverk var wienerbrød, wienerkringle, ter-tekringle, eplekaker, napoleonskaker, smørskiver (flate, tørre kaker), linser og tebrød. Engelsk plumkake med sunmaid rosiner kostet 35 øre. Disse ble bakt i form.

Utkjøring av bakevarer gikk etterhvert over til motorisert drift. Det ble kjøpt inn en 1928-modell Chevrolet personvogn, som var ombygd slik at den kunne brukes til brødkjøring. Men ved siden av ble det fremdeles brukt hestetransport. Jeg husker vi hadde en hest som var så umulig at vi kalte den for «Hitler». Da tyskerne kom, tok de både brødvogna og «Hitler».

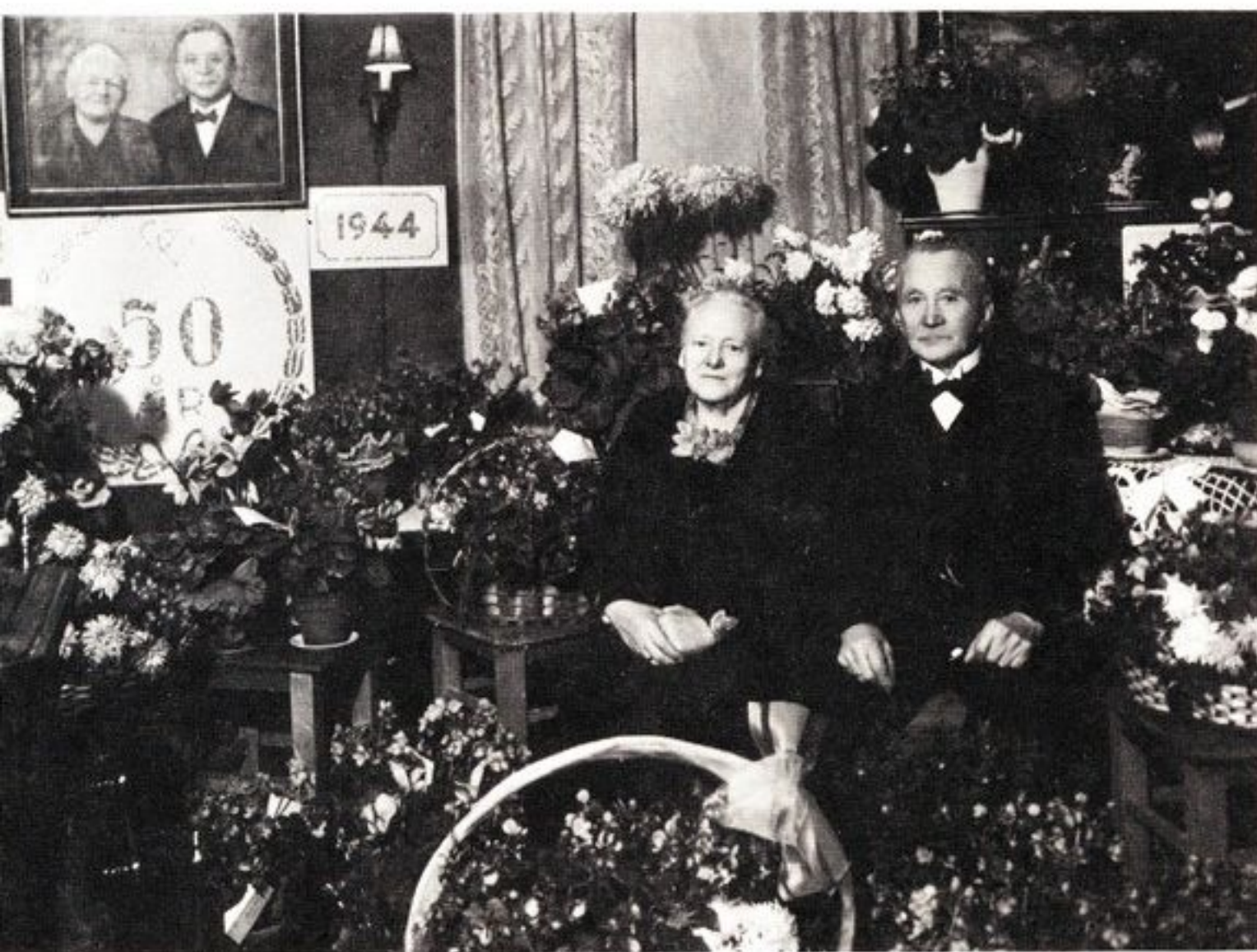
Bakeriet med kjøretøyer ca. 1965.



Bakerne sammen med kjøretøyene, fotografert før 1944.

KRIGEN KOM og forandret tilværelsen for oss alle. I aprildagene 1940 gikk det rykter om at Oslo skulle bombes, og det flyktet en masse mennesker ut av byen. Dette skjedde uten noen som helst plan og organisering. Flyktningene kom også til Høybråten, og fikk bo en periode på Høybråten skole. Men mat hadde de jo ikke. Da leverte vi brød til flyktningene uten betaling.





Gullbryllupsbilde av Severin Bernhard og Hilda Lovise Cederkvist, født Ingebretsen.

Snart ble det streng rasjonering og kontroll på mel-leveransene. Vi fikk også to advarsler av tyskerne fordi vi solgte brød uten merker. Hvis det skjedde en gang til, ville bakeriet gå over til «en fremmed makt», som det sto i brevet med stempel og den tyske ørnen.

Flere på Høybråten engasjerte seg etterhvert i Mil-org, og organisasjonen bygde seg opp i skogene i Østmarka. Vi leverte brød til disse også. En gang leverte vi et parti brød til gutta på skauen inne ved Losby bruk. På denne måten fikk vi manko på mel, som vi skulle dokumentere bruk av. Det var takstmenn som reiste rundt for å kontrollere at det hele gikk ordentlig for seg. Her måtte det skrives under på ære og samvittighet at oppgavene var riktige. Takstmannen skrev opp 10 sekker mel som én sekk, og derfor fikk vi det hele til å stemme. Men far ville ikke skrive under på

noe som var uærlig, så han snudde seg vekk mens vi skrev under.

Ved slutten av krigen hadde vi en manko på 40 tonn mel, noe som forteller om at vi hadde levert ganske mye brød utenom rasjoneringssystemet.

ETTERKRIGSTIDEN ble en oppbyggingsperiode også for bakeriet. I 1948 investerte vi 76 000 kroner i forskjellige typer maskiner. Vi fikk installert rundvirker (som trillet brødene runde), delemaskin (som delte opp brødene), bollemaskin (som presset ut tre boller om gangen), kavringsdelemaskin og platepussemaskin.

Når produksjonen var som høyest, hadde vi en dagsproduksjon på 5000 brød. Arbeidsdagen skulle begynne kl. 06.00 om morgenen og vare til kl. 14.00 om ettermiddagen, men vi som hadde hovedansvaret begynte tidligere. Det var bestemt av myndighetene at ingen skulle begynne før kl. 06.00, men vi begynte ofte kl. 04.00 om morgenen. Kontrollører reiste rundt for å påse at dette ble overholdt.

I 1954 tok jeg over, forteller Georg Cederkvist. Da sto nye investeringer for døren. Vi kjøpte en gjennomgangsovn til 130 000 kroner. Den virket slik at brødene ble automatisk kjørt inn i ovnen. Vi kjøpte også en tralleovn til 100 000 kroner, som bakte 240 brød om gangen.

Leveringsdistriktet var som før, men enkelte ganger leverte vi til Strømmen og Lillestrøm også.

Det var planen at min sønn Odd skulle ta over bakeriet og fortsette driften da jeg gikk av med pensjon i 1973. Men det viste seg at den yngre generasjon ikke syntes det var verdt slitet.

Derfor ble bakeriet lagt ned i 1974 og lokalene solgt til Elbofa Trykkerier, som bruker lokalene på Høybråten den dag i dag, slutter Arvid og Georg Cederkvist.

BORREBÆK-MINNER

Av Alfred Høy – Tilrettelagt av Gro Hoddevik

Følgende beretning er skrevet av Alfred Høy i 1959 og er beregnet på hans barn. Høy var svigersønn til Johan Henrik Borrebæk (1860 – 1921).

Jeg synes at denne beretning fortjener et større publikum, og gjengir derfor et utdrag av den her.

KJENNSKAPET til Borrebæk-familien og forholdene i gamle dager er svært mangelfuldt i slekten. Jeg har derfor søkt å samle endel «historikk» og andre opplysninger, som det kan være av interesse å ha. Det ville ellers meget snart gått i glemmeboken.

Først litt om den gamle Trondhjemsvei. Når man for en 80–90 år siden skulde kjøre fra Kristiania og nordover, startet man som nå ved broen over Akerselven, og da var man på landsbygden. Der var riktignok en slags bymessig bebyggelse på østsiden av Akerselven fra broen og nordover. Nåværende Thv. Meyersgt. var grensen mot øst og nordover var Seilduks-gaten, såvidt jeg kan se av Norges geografiske Oppmaalingskart fra 1870. Et stykke lenger oppover Trondhjemsveien var der litt bebyggelse på Rodeløkken nord av Sofienberg gravlund. Men forøvrig var det bondelandet med endel storgårder i nærheten av Trondhjemsveien. Først var det Sorgenfri, Rosenhof og Mailund på venstre hånd. Rett overfor den siste på høyre hånd lå Sindsen søndre og litt nordenfor den

Sindsen nordre. På Sindsen s. bodde familien Schou (Hjula Veveri). Disse navnene finder vi idag igjen i Schous terrasse og Sinsen terrasse. De andre gårdsnavnene er bibeholdt som gatenavn. Det er på Sinseniendommene at murmestrene Brødrene Johnsen har bygget de svære, røde teglstenskvartalene, som dere sikkert kjenner.

Ovenfor Sindsen nordre bøyet Trondhjemsveien av mere østover mot Tonsen, men gikk ikke over Gjøvikbanen av den enkle grunn, at den ikke var bygget. Den ble bevilget i 1897 og ble ferdig til Gjøvik i 1902. Dens offisielle navn var forøvrig Nordbanen.

Tonsen gård lå på høyre side av veien – som nå. Den var da Østre Akers gamlehjem og det fortelles, at deres oldefar Ole Martin Borrebæk stelte så godt for alle sine mange arbeidere, at ingen havnet der. På Tonsen ligger idag Akers sykehus.

Like forbi Bjerkebanen der hvor gårdsveien fra Refstad kom inn på Trondhjemsveien bøyet den av sydover og østover til Borrebækken. Navnet Borrebækken fikk dere vel først kjennskap til fra Asbjørnsens «Plankekjørerene» og var det hvilestedet og vertshuset, som disse karene tok inn på som siste hvil før Kristiania. Vertshuset lå på sydsiden av bekken, mens slektens Borrebækken lå på den andre siden. Når mor med en viss stolthet har regnet vertshuset fra hine hårde dage til forfedrenes hjem, er jeg bange for, at det beror på en misforståelse. Der er ingen ting igjen

av vertshuset idag, men familiens Borrebæk ligger der enda, riktignok meget redusert. Det er bare våningshuset og et gammelt uthus igjen av hele herligheten.

Bekken, som har gitt gården navn, kommer fra Trollvann nord for Grefsenåsen og med tilløp fra noen små vann på syd og vestsiden av Linderudåsen. Den kommer ut av skogen oppe ved Aarvold og kalles der Aarvoldbekk. Lenger ned blir det så Borrebekken

Høying på Borrebæk i slutten av 1930-årene, på stedet der Martin Borrebekkes vei 2 ligger i dag, med utsikt mot Linderud. Fra venstre Synnøve Andersen, en barnepike i Enga, noen barn, Kristian Borrebæk, Betzy Borrebæk og Vera Hansen.

og endelig skifter den navn til Økernbekken, som renner ut i Hovinbekken. I morfars guttedager var det både ørret og kreps i Borrebekken – idag er den mest som en kloakk å regne for.

Ved Borrebæk svingte Trondhjemsveien nordover igjen og opp en bratt bakke forbi Lunden ved Linderud og kom inn på nåværende Trondhjemsveis tracé. Der hvor gårdsveien fra Lunden kom inn på Trondhjemsveien, tok det av en gårdsvei nordover og et lite stykke oppe ved den lå Østre Akers Almueskole. Der gikk morfar. Ved gamleveien, nå nesten knuget av Trondhjemsveien, ligger Brobæk. Den gården ble bygget av morfars bror Anton Borrebæk i 1875 og hans datter Gudrun gift med Johan J. Johannessen bor der nå.





Borrebæk gård, fotografert i 1930-årene. Låven brant i 1952 og stabburet ble revet i 1959. Ole Martin Borrebæk (1819 – 1894) bygde gården slik den ser ut på bildet. Foruten å være gårdbruker, leverte han granitt til atskillige grunnmurer i Kristiania.

På Ole Martin Borrebæks tid residerte Haaken Mathiesen på Linderud og sønnen Christian bodde på Lunden. O.M.B. sies å ha vært betatt av vennskapet med Mathiesen, og at han gikk dit opp hver eneste dag. Mathiesen fikk ham til å selge sig en stor del av Borrebækeiendommen nede mot hovedbanen. Den parsellen vilde hatt en anseelig verdi idag.

Fra Linderud og opp til Grorud hadde Trondhjemsveien omtrent samme tracé som nå. Der lå flere Grorud-gårder deroppe. En av dem var skyss-stasjon og der startet Ole Martin Borrebæk sin løpebane som skyssgutt. Ved krysset der den gamle Bergensveien tar av ligger nå Grorud apotek. Det huset bygget en driftig handelsmann for 100 år siden og startet der «Grorud landhandleri og Bageri». Det var det første i Østre Aker og dette med bakeri var noe helt nytt på lands-

bygden – alle bakte jo hjemme dengang. Men for alle dem som fór landeveien, og dem var det mange av, var også bakeriet velkomment. Forretningen ble senere flyttet over i nytt hus på den andre siden av Bergensveien og eksisterer endnå som Grorud Landhandleri.

Når dere står på det lille torvet deroppe, kan dere ikke undgå å legge merke til den høye åsen nordenfor – «Ravnkollen» - og lenger nordvest av Stemmerudvannet ligger den høyeste åsen i distriktet «Røverkollen». Den har sin historie: Da tippoldefar Christoffer Borrebæk var ridende postfører mellom Kristiania og Hadeland, red han hver dag Bergensveien oppover forbi Stemmerudvannet til Nittedal og videre frem. En bande røvere hadde da sitt faste tilhold på den temmelig utilgjengelige toppen av kollen, og en gang ble han overfalt. Han satte sporene i hesten og det slaget som var tiltenkt ham traff hesten bak, så den satte avgårde i vild galopp. På den måten kom han undav.

En tid senere plyndret røvere Kalbakken gård og drepte en mann der. Men da samlet alle bygdens karfolk sig og dro bevebnet med flintebøsser, økser og ljåer i manngard opp til Røverkollen og utryddet hele banden. Ja – så fortelles det ialfald.

Postføreren var arvefester til Borrebæk gård, det

vil si at eiendommen var bykslet arvelig i familien. Men ellers vet jeg ikke mere om ham.

En av hans sønner var Ole Martin, altså deres oldefar. Han begynte som nevnt som skyssgutt på Gro-rud. Etter faren overtok han eiendommen. O.M.B. må ha vært en drivende kraft. Han innløste arvefestet på gården, bykslet et granittfjell av Linderud – «Linderudbrøtte» - og drev en storstilt forretning i huggen sten. Han ble langt den største leverandør av både gatesten og grunnmursten til Oslo og transporterte den med egne og leiede hester til byggeplassene. Det var to-vendingers vei og han drev med 80–90 hester. Hans lange karavaner på Trondhjemsveien var et daglig syn og slitasjen på veien var så stor, at han direkte måtte bidra til vedlikeholdet.

Hver lørdag hadde han utlønning på Scavenius' kontor i Møllergaten i det «Gamle Christiania», som ligger der den dag i dag ved Stortorvet. Da kunde hestene med sine doninger rekke fra torvet til Møllergaten 19, forteller Ole Martin Overn – dattersønn av O.M.B., som selv har sett det. Som et kuriosum kan nevnes, at det var Ole Martin som leverte sten til trap-pene i slottsbakken og sokkelen til Carl Johan-sta-tuen. Og da han var den eneste som hadde sterk nok redskap, fikk han i oppdrag å heise rytterstatuen opp. Den var tung og det knaket i stillasjene og folkene hans ble redde for at de skulle ryke. «Sålenge det knaker – holder det», sa Borrebekken – og det gjorde det da også!

Stenforretningen kastet mange penger av sig og Ole Martin var i sin tid eier av 3 gårder, som grenset til Borrebækken og sin egen gård gjorde han til et lite herresete, hvor mange av bygdens og byens promi-nente familier kom på besøk. Han anla etter den tids forhold en meget pen hage med prydbusker og ple-ner. Selv et drivhus manglet ikke, men dette var sik-kert inspirert fra Linderud. Av gården var det som

nevnt ikke stort igjen – ingen hage og boliger har det grodd opp rundt omkring.

ETTER DETTE går Alfred Høy mere over til å for-telle om sin svigerfar advokat Johan Henrik Borrebæk (1860–1921). Her er ikke alt av almen interesse, så jeg tillater meg å plukke litt her og der.

Høy henviser til Studenterboken for 1879, der Jo-han Henrik har oppgitt at han er yngste barn av 21 av foreldrene gårdbruker Ole Martin (1819–1894) og hustru Maren Jonsrud (1819–1869). Etter at Høy har sitert mer fra Studenterboken, fortsetter han slik:

Vi skal se litt nærmere på hvad han ikke fortalte. Han nevner at han 12 år gammel begynte på Mariebo-gadens skole og studerte videre i Kristiania til han hadde tatt juridisk embedseksamen. Man kan si noe om, at dette betød, at han hver skoledag i alle disse år måtte vandre på sine ben fra Borrebækken til skole og universi-tet. Det er omlag $6\frac{1}{2}$ km til skolen og vel 1 km lengre til universitetet. Det kostet ikke så lite slit og skosåler å komme frem og opp dengang!

Han elsket naturen, kjendte alle fugler både sangen og utseendet – og likeledes alle firfotede dyr. Han byg-get Borrebækhytta («Jægersly») inne ved Aurevann i 1880. Den ble påbygd i 1890 og i 1902 satte han opp den andre hytta litt nærmere vannet. Dette stedet ble ikke alene familiens feriested, men også møtested for en utrolig mengde kjente Oslo-folk. Denne hytta var den første som ble satt opp i Grefsenmarka, som terrenget ble kalt dengang – det heter gjerne Lilloemarka idag, og som omfattet vel 40 000 mål skog mellom Maridals-vannet og Gro-rud – og fra Grefsen til Nittedal. Det var noe til terreng å ferdes i og med masser av vilt.

Til slutt vil jeg henvise til Johan Henrik Borrebæks bøker som alle er naturskildringer og minner fra om-rådet her. Hans bøker er: «Fugl og trær» (Kra. 1900), «Paa uvante stier. Fodture i Kristiania og omegn»

(Kra. 1903) – særlig denne er interessant i dag og «Planteskitser» (Kra. 1903).

Også en annen etterkommer av Ole Martin Borrebæk har skrevet en artig erindringsbok, nemlig Ole Martin Overn. Han var også jurist og boka heter «En bok om Aker» (Kra. 1929).

Borrebæk ca. 1950. Brobekk-barn leker «Høl i hatten» foran papirlåven. Fra venstre Sverre Bergerud, Tor Skauli, Leif Kristiansen, Jostein Jørgensen (foran), Bjørg og Turid Sogstad, Randi Borrebæk, Harald Gundersen med Kari Kirkaune foran og Else Skauli (foran med ryggen til), Rigmor Eriksen, Arild Borrebæk og Garido.



Hest foran uthuset til Bakken – en tidligere husmannsplass under Linderud – på hjørnet av Økernveien og Brobekkveien ved Borrebæk. Huset til Grefstad til venstre. Bildet er tatt ca. 1950.



«KIRKEHØI» BARNEHJEM PÅ FURUSET

Av Finn Arnesen

FRA 1892 drev Metodistkirken i Norge «Emmas Barnehjem» i Kristiania, der foreldreløse eller sykdomstruede fattige barn fikk et trygt og oppbyggelig hjem. Behovet var imidlertid langt større enn plassen, og i sin årsmelding til kirkens konferanse i 1919 skrev barnehjemsbestyreren, pastor S. Kristoffersen:

«Vi står nå foran et nytt avsnitt i vårt barnehjems historie. Der er sterkt behov for utvidelse eller flere hjem . . . Den senere tids spanskesyke har øket kravet i høy grad. – Der er blitt så mange far- og morløse i denne tid. Mange er kommet til meg med barn, som har mistet far eller mor eller begge foreldre. – Enkelte kommer med tårer i øynene, bønnfallende om å hjelpe dem i deres nød, men alltid må jeg gi det svar: «Dessverre, vi har ikke plass.» Hvor pinlig, hvor sårt og tungt føles det ikke å måtte gi det svar – men hvor langt tyngre må det ikke være å få et sådant svar.»

Kristoffersen gremmet seg i flere år over at han ikke kunne ta seg av alle de barn han ønsket å hjelpe. Så skjedde noe som fikk ham til for alvor å kaste seg inn i arbeidet for å bygge et nytt barnehjem. En tuberkulose-rammet enke oppsøkte ham med sin 3 år gamle sønn, og tigget om at Emmas Barnehjem måtte ta seg av ham. Bestyreren måtte avvise henne, fordi myndighetene nektet dem å ta inn flere barn enn det fastsatte antall. Gråtende gikk moren med sitt barn – uten å vite hvem som skulle ta seg av sønnen når hun snart kom til å dø.

Pastor Kristoffersen skriver: «Fra dette øyeblikk tok jeg den hellige beslutning at så sant Gud og snille mennesker ville hjelpe oss, skulle det hurtigst mulig reises et barnehjem til.»

På årskonferansen i 1921 fikk Kristoffersen i oppgave å stå for en innsamling av midler til et nytt hjem. Det lyktes, og i januar 1922 kjøpte Metodistkirken eiendommen «Kirkehøi» ved Ulsholtveien på Furuset. Prisen var 80 000 kroner, og det sto et stort hus på eiendommen. Det inneholdt 9 værelser, kjøkken, bad og vannklosett og «prægtige kjældere», alt moderne og godt innredet. Et nybygd uthus inneholdt fjøs, svinestall, hønsehus, garasje, vedboder, tørkeloft osv. Eiendommen var på ca. 16 mål dyrket jord, hvorav 4 mål have med frukttrær.

Pastor Kristoffersen skriver i sin årsmelding 1922: «Her paa «Kirkehøi» skal da uheldig stillede barn faa leve sine barneaar, barn som kommer fra de fattige hytter og solløse mørke bakgaarde og fra hjem som lider under drikkens forbandelse. Her skal de leve og aande i frisk luft omgit og pleiet av kjærlige hender og elsket av varme hjerter. Her skal de høre om Jesus, alles ven, og lære at be og synge til Frelserens ære.»

RAGNA ANDRESEN, den første bestyrerinne på «Kirkehøi», skrev til 30-årsfesten i 1952:

«Den 1. mai 1922, en regnværsdag, møttes pastor

«Kirkehei» barnehjem, fotografert ca. 1924.

S. Kristoffersen og jeg . . . for å gjøre istand hjemmet til åpningen. Møbler, sengklær, utstyr, serviser og matvarer var sendt opp på forhånd . . . Alle møbler og senger var bestilt umalt og stod i uthuset, hvor malere arbeidet. Sengene vore var ikke ferdige, så vi måtte ligge på madrasser på gulvet den første tiden. Arbeidet gikk med liv og lyst, og vi gledet oss over å få alt på plass . . .

Mai måned gikk så altfor fort, og så kom 1. juni, da de første barna skulle komme. Spenningen var stor hos tante Margit (Askildsen) og meg. Hvordan ville de ta det? og hvordan mon så de ut. Ved 11-tiden kom bestyrerinnen på barnehjemmet Marie Dehli's minde med de to første søstre, Margareth og Borgny, 4 og 6 år. Faren blind og moren nettopp død av tubb. hvorfor barna hadde været anbragt på hjem for tuberkulose-truede barn. Nu da moren var død, skulle de til et hjem, hvor de kunne bli til de var færdig skolen. Vi tok imot dem så kjærlig og godt vi kunne, og det så ut til at de roet seg, de fikk middagsmat og ruslet omkring oss. En tid senere var Margareth forsvunnet, og jeg fant hende sittende ute på trappen, mens store tårer trillet nedover kindene hennes. Jeg glemmer aldrig hvad jeg da følte. Hun sat der stille og alene, på et fremmed sted blandt fremmete mennesker og omgivelser, mor død, far blind og en ukjent fremtid. Da først forstod jeg hvilken stor oppgave jeg hadde påtatt meg og for et stort ansvar det var likeoverfor dem som hadde ansatt meg, og det steg en bønn fra mitt hjerte til Gud, at jeg måtte bli en god og kjærlig mor for dem som blev betrodd meg. Senere på dagen kom Anna, fem år, fra Frelsesarmeens barnehjem «Trygg». En slumsøster fulgte henne opp. Anna gråt og ville være med tanten tilbake, hun fikk omsider sneket seg usett bort, men da Anna senere oppdaget



at hun var borte, la hun på sprang og var kommet langt nedover før tante Margit fikk innhentet henne og bragt hende hjem igjen. Det gikk heldigvis fort over, og Anna blev en av de gladeste og muntreste



vi hadde. Karl, hendes bror på 7 år, kom en stund etter fra «Barnevern» i Svendsensgate Oslo. Disse to var helt ukjendte for hverandre og hadde vært på forskjellige barnehjem og skulle nu vokse opp sammen hos oss. Karl var blid og fornøiet og følte seg hjemme med en gang . . .

Utover i juni måned kom så de andre barna etterhvert. En dag kom 5 søsken, den eldste var riktignok pleiesøster. De hadde også mistet sin mor og kom fra Marie Dehli's Minde . . . Den eldste av disse var den første konfirmant på «Kirkehøi», og hun reiste året etter til Amerika til sin mor som hun ikke hadde noen anelse om, før jeg fortalte hende det. Hun er nu 40 år og har holdt kontakten vedlike hele tiden. Etter krigen har hun sendt penger til jul til begge hjemmene, selv får jeg også en lapp fra hende til hver jul. Sist jul sluttet hun sitt brev slik: «Jeg skal bli med deg i tankene juleaften, jeg glemmer aldrig den første julen på «Kirkehøi». Aa hvor den var hyggelig.»

En søskenflokk på 4 fikk vi også senere på sommeren. De hadde også mistet sin far i spanskesyken, og moren var dødssyk, men hadde skrevet og bedt om at hendes barn måtte bli opptatt på «Kirkehøi» og slippe å bli skilt ad. To søskenpar til fikk vi i løpet av juni og juli, og da hadde vi tallet fuldt.

Vi hadde det gjeldt og smeltet sammen til *en* stor familie. Det første kull er nu mellom 30 og 40 år, i sin beste alder og gifte, har sine egne barn og hjem, og er bra, nyttige samfunnsborgere.»

HVORDAN HADDE BARNA det på «Kirkehøi»? I 1942 skrev Hilma Mjaatvedt i bladet «Kristen Ungdom» en artikkel med tittelen «Hvor landet bygges med kjærlighet. Glade og lykkelige barn i gode hjem, er målet for barnehjemmet «Kirkehøi».

Daglig liv på «Kirkehøi».

Barn og tanter på «Kirkehøi», fotografert i begynnelsen av 1940-årene.

Hun skriver: «Kjære, er dette et barnehjem, da? Vi har jo hørt så mange historier om hvor strengt det er på slike steder . . . Her er kjærligheten ekte både fra mors (bestyrerinnen Ruth Wefald) og barns side. Det kan nok ikke være så aller verst å være «barnehjemsbarn» likevel da . . . De barna som ennå ikke er begynt på skolen . . . må holde seg innenfor hagegjerdet for det meste. Men de største barna har det travelt med lek på eng og mark, ja helt oppe i skogen . . . Når barna er konfirmert, blir de på hjemmet til det kan skaffes dem en post . . . de fins i alle yrker. Det er sporvognsførere, mekanikere, gårdsarbeidere, kontordamer og forretningsdamer, hushjelper og syersker. Alle har funnet et virkefelt . . .

Glade og lykkelige barn i gode hjem, som lærer fra de er små å gå til Gud med all sin sorg og all sin glede og bygge sitt liv på ham, skulle ikke de ha betingelser for å bygge opp igjen et fattig og krigsherjet Norge? Må en ikke ha tro på lykkeligere tider . . . når en møter en slik barneflokk og ser hvordan den blir tatt vare på av kjærlige hender og Gud-innvigde hjerter?»

OLAV LUNDKVIST, som i dag er ansatt i Veivesenet i Oslo kommune, bodde på «Kirkehøi» fra 1936 til 1947. «Vi var 8 gutter på rommet», forteller han, «og hadde det gøy med putekrig og slikt gutter driver med. Vi gikk på Furuset skole, og når vi var ferdige med leksene om ettermiddagen, spiste vi middag. Så var vi ute og lekte til det var kveldsmat. Ellers gled vi godt inn i miljøet blant andre barn på Furuset. Endel av oss var med i Speideren og i Søndagsskolen. Enkelte var også med på forskjellige aktiviteter i Furuset idrettsforening, særlig ishockey. Da skolens mu-



sikkorps ble igangsatt etter krigen, var det også med barn fra «Kirkehøi» der.

Under krigen måtte vi ned i kjelleren når flyalarmen gikk, og «mor» leste for oss for å korte tiden og dempe frykten hos dem som var redde. Vi fikk mat nok til å bli mette under krigen også, da Nasjonalhjelpen støttet opp om hjemmet. Klær og leker bidro barnehjemsforeningen innen Metodistkirken med. Poteter, grønnsaker og melk ble levert fra Kurland og Bolstad, som var nærmeste naboer. Frukt og bær hadde vi i vår egen hage.

Vi ble konfirmert i Centralkirken i St. Olavsgate, der vi også rundt pinsetider feiret «Kirkehøis» årsdag med fest. Da opptrådte vi barna med sang og opplesning i kirken. Dette var et av årets høydepunkter ved siden av julefeiringen og «familiefesten». Den fant vanligvis sted ved nyttårstider, og da kom de som var

blitt voksne og reist ut på besøk. Det ble litt av en fest med hele «søskenflokk», mor, far Thomassen som var bestyrer og tantene.»

DET BLE ETTERHVERT klart at den gamle bygningen på «Kirkehøi» ikke lenger var tidsmessig. Fra tidlig i 1940-årene startet Metodistkirken innsamling av midler til bygging av et nytt barnehjem, og gjennom testamentariske gaver og andre ytelser ble kapitalen reist. Vanskeligheter med å få byggetillatelse gjorde imidlertid at den nye, toetasjers bygningen først sto ferdig i 1953. 29. november dette året fant innvielseshøytideligheten sted på det nye «Kirkehøi». Det gamle trehuset ble revet.

I dag er ikke «Kirkehøi» lenger barnehjem, men en daginstitusjon som Metodistkirken driver med støtte fra Oslo kommune.

Fra skolekjøkkenet på Grorud skole i 1910.



DENGANG HØYBRÅTEN KIRKE BLE TIL

Et tidsbilde – Av Lorentz U. Pedersen

TANKEN OM EN KIRKE PÅ HØYBRÅTEN var fremme i Østre Aker menighetsråd for første gang i møte 15. februar 1923 i forbindelse med spørsmålet om utvidelse av Grorud kirkegård. Ønsket om bolig-tomter rundt Grorud kirke fikk menighetsrådet til å henstille til Østre Aker soknestyre å innkjøpe det nødvendige areal for utvidelse av kirkegården før området ble bebygget. Samtidig bad de soknestyret til «i tide å se sig om efter en tomt til kirke og kirkegård paa Høibraaten».

MENIGHETSRÅDET var det første i Østre Aker, etter at demokratiseringen var kommet så langt i Norge at lov av 3. desember 1920 gav Den norske kirke menighetsvalgte råd. I Østre Aker måtte man, fordi loven ikke gav anledning til menighetsråd for kapelldistrikter, sørge for at menighetsrådet fikk representasjon fra Grorud kapelldistrikt. (Grorud fikk ikke eget menighetsråd før menigheten ble utskilt fra Østre Aker i 1947.) Resultatet ble 6 medlemmer og 3 varamenn fra hovedsoknet og 4 medlemmer og 2 varamenn fra kapelldistriktet. 74 stemte i hovedkirken og 94 i kapellet på Grorud.

Rådet som fremkastet tanken om kirke på Høybråten var: kjøpmann Hans Chr. Schøien, forstander Kr. Kiserud, overlærer Ole Devik (formann), lagersjef Ludv. M. Erichsen, verksmester Petter Rødser, maler-

mester Bj. Ruud-Johansen, og fra kapelldistriktet fabrikkbestyrer Olaf Hansen, bestyrer (ved Statens Kornforretning) August Hartwig, fru Susanne Bolstad og fru Anna Blaauw. Fru Bolstad var tilflyttet Furuset i 1916.

Menighetsrådet gikk meget aktivt og dyktig inn for å løse de mange oppgaver i den store menigheten fra Hasle ytterst mot byen til Høybråten i øst, og var virkelig enhets- og menighetsskapende i beste forstand. Eksempler er menighetspleien 1923, menighetsbladet 1925, de samlende årsmøter, og den oppmerksomhet og hjelp rådet gav til de lokale områders menighetsarbeide. I april 1922 gjorde Aug. Hartwig rådet oppmerksom på at en flokk på Høybråten samlet seg i møter i hjemmene om Guds ord i mangel av lokale. Rådet så da allerede en mulighet i den nye skolen når den ble ferdig. Den 8. juni 1922 reiste menighetsrådet på befaring rundt i hele menigheten for å få en oversikt over bebyggelsen og utse tomter til mulige forsamlingslokaler. På Høybråten så man på en tomt nær den nye skolen og gikk inn for å støtte søknaden om å få benytte nyskolen til midlertidig forsamlingslokale.

Den første menighetsturen gikk, etter forslag av fru Bolstad, søndag 2. juli 1922 til Alunsjøen, og samlet tross utrygt vær mange fra hele menigheten. Turen ble avsluttet om ettermiddagen i en nesten fullsatt

Grorud kirke. Den nye soknepresten Fredrik O. Thomassen avsluttet med å si blant annet:

«Hensikten med dette vårt første stevne, som vi håper vil etterfølges av flere med enda større tilslutning var jo å samle alle kristelig interesserte krefter innen menigheten, hva enten de var knyttet til indre eller ytre misjon, sjømannsmisjon, ungdomsarbeidet, søndagsskolen, edruehetsarbeidet eller fredssak – samle dem til gjensidig støtte i arbeidet for levende kristendom som levende kraft i hele vårt menighetsliv.»

Dette lille inntrykk fra menighetsrådets virksomhet og varme iver til forståelse av de krefter som fra menigheten gjorde seg gjeldende i ønsket om en kirke på Høybråten. Også de praktiske sider tok det seg målbevisst av, budsjetter, kirkelige stillinger, kirkegårdsregler og stillingsinstrukser, og som nevnt også mangel på kirkegårder. En blir fylt av beundring for disse personer som trosset de store avstander og påtok seg et omfattende og ansvarsfylt arbeide uten godtgjøring.

PRESTENE, både soknepresten Fredrik Oskar Thomassen (f. 1873) og kallskapellanen Axel Bugge (f. 1876), ble utnevnt i 1922. Senere søkte menighetsrådet og fikk i 1925 en hjelpeprest i tillegg, Sigurd Folkestad (f. 1877). De to første sluttet i 1933 og 34, mens Folkestad sluttet i 1947. Nettopp i deres arbeidstid ble Høybråten kirke til, med de mange vanskeligheter som også rørte ved deres tjeneste.

DET POLITISKE STYRE i Aker var borgerlig ledet i denne tiden, men Østre Aker soknestyre (Aker var delt i Ullern, Vestre og Østre Aker og Nordstrand) var arbeiderstyrt. Lagersjef, senere kjøpmann Karl Andersen var medlem av formannskapet sammenhengende fra 1920 til okkupasjonstiden. I mange år var han soknestyrets arbeidssomme formann, en sterk leder som fremmet mange store saker, og naturlig nok

flere av dem som var påtrengende nødvendig for nybyggersamfunnet på Høybråten.

SPØRSMÅLET OM gravplass og begravelser var nettopp fremme i denne tiden. Det var avsatt kr. 40 000 til gravkapeller ved begge kirkene. I 1922 fikk Karl Andersen soknestyret til å stryke ytterligere bevilgning. I stedet foreslo han å få oppført et likhus ved Østre Aker kirke og å stille kirkene til gratis bruk for begravelser på mandager og lørdager. Menighetsrådet ble beroliget av soknestyremedlemmet, overlærer Johan Evje. Han kunne fortelle at forslaget var ikke fremmet av sparehensyn, «men man ønsket å bevare den høihet der som regel hvilte over en begravelse knyttet til kirkehuset, – og som vilde tapes i det mindre velutstyrte og trange gravkapel. I en kirke, der rummer langt flere, vil man også kunne nå flere med et Gudsord og det ofte folk man ellers har vanskelig for å nå--.» De førti tusen gikk da også til en likkjeller ved Østre Aker kirke og til den nødvendige utvidelsen av Grorud kirkegård.

Hovedlinjene i denne tenkning går gjennom hele soknestyrets senere behandling av Høybråten-saken, selv om soknestyret har latt praktiske hensyn være det politiske grunnlag. Det øyner man allerede i den raske reaksjon av Østre Akers formenn på forslaget om kirkegård og kirke fra menighetsrådet av 15. februar 1923. Allerede 25. april ble en komité oppnevnt, og 24. august leverte den sin innstilling.

I 1922 var fra den gamle skolekrets Furuset utskilt Høybråten som egen krets, derfor besto komiteen av medlemmer fra begge kretser: smed Albert Hansen, kontorsjef Ole B. Bull, lagersjef Nils Grythe, arbeider Arnt Linnerud og vognvisitørformann J. Rognlien – den første og den siste fra Høybråten.

Komiteen vurderte tre muligheter. Flertallet, Hansen, Linnerud og Rognlien, gikk inn for å kjøpe det

areal av Søndre Høybråten gård som gårdbruker Bernhard Tuhus tilbød for kr. 600.- for målet. Mindretallet, Bull og Grythe, foreslo å bruke 15 mål av kommuneeiendommen som tidligere var kjøpt fra Tuhus (senere kommunegårdene og Høybråten borettslag) og få eksproprieret resten fra Nordre Høybråten (fra Marius Høibraatens arvinger). Linnerud fremsatte et subsidiært forslag om kjøp av gårdbruker Kurlands eiendom av Furuset fra Urmakerveien (senere Ulsholtveien) til Grorudveien (veien fra skolen gjennom Furuset senter).

I ettertid er det interessant å legge merke til at den siste eiendommen var like ved stedet der Furuset middelalderkirke må ha stått.

Nordre Høybråten var ikke mange metrene fra stedet der bøndene rundt 1890 ønsket å få den nye kirken, men måtte finne seg i å få den på Grorud. De sterkeste argumenter i møtet på Haugen var at kirken skulle ligge på et høyt sted (sokneprest J. Müller) og at arbeiderne på Grorud ikke som bøndene hadde hesteskyss til kirke (fabrikkeier Rasmussen).

Komiteen var enig om det vesentligste, «at arealet bør være saa stort at det ogsaa kan gi plads for et kapel til bruk for forskjellige kirkelige handlinger», – ca. 25 til 30 mål.

Et av komitémedlemmene, J. Rognlien, orienterte personlig menighetsrådet i møte 30. april om alternativene. Menighetsrådet tok derfor en befaring av de foreslåtte arealer på Høybråten og hadde samme dag 2. mai møte i herredshuset, Trondheimsvn. 3, der det enstemmig gikk inn for sokneprestens forslag til uttalelse til soknestyret: «Menighetsrådet anbefaler at Høybråten får egen kirkegård og kirketomt, når man kan finne et dertil egnet stykke.»

Da saken kom til vedtak i herredsstyret 30. mai 1924 var behovet for gravplass det mest aktuelle, derfor ble den gitt tittelen «Begravelsesplads for Furu-

set og Høibraaten». I formannskapsforslaget av 21. mai sies det «kirkegaard for Høibraaten og Furuset-distriktet». Det samme ble sagt i herredsstyrevedtaket. Hadde man tenkt på et gravkapell, ville uttrykket gravlund ha vært mer passende. Ca. 40 mål ble så innkjøpt av kommunen.

Folketallet (1. desember 1923) var i skolekretsene Grorud 2874, Høybråten 1731, Furuset 1130, tilsammen 5735. Tre år senere (1. desember 1926) var tallet 6638. Utbyggingen var nå kommet i sig også på Furuset.

KIRKEGÅRDSANLEGGET var et stort løft for kommunen. År for år, 1925–28, ble avsatt tilsammen kr. 20 000 til opparbeidelse av kirkegården. Imens begynte planleggingen ved at Østre Akers formenn vedtok 30. juni 1926 å be herredsgartneren Karl Flod lage en foreløpig plan av kirkegården, og undersøke mulighetene for å begynne noe av arbeidet den kommende vinter av hensyn til den herskende arbeidsledighet. En del arbeide ble da også utført vinteren 1926/27, som grunnboring og en viss utjevning av terrenget. Herredsgartner Flod gikk med full kraft inn for å skape et skjønt og harmonisk kirkegårdsanlegg.

Den 19. november 1928 kunne han presentere sin plan for menighetsrådet. Etter råd bl.a. fra soknepresten ville han beholde det kupert terreng, og innramme hele kirkegården av et 20 meter bredt skogbelte. De bratteste skråninger ville han beplante. For å unngå å få overblikk over hele kirkegården, ville han gi den en viss rominndeling og regler for gravstener og beplantning for å skape harmoni. Han nevnte dårlige eksempler, kirkegårder der man «ser samtidig hundrevis av gravstener i alle størrelser, former og farver og også av forskjellige materialer. Et syn mer disharmonisk og rotet og et dårligere «kulturbillede» finner man ikke.» På plataet ved Høybråtenveien hadde

han plassert kapellet, ca. 200m² stort. «Gravkapell», sier han i innberetningen til herrestyret. Samtidig sier han «Friluftskirke» om gravferdsplassen i det fri syd for kapellet. Ved siden av friluftskirken var tilknyttet det første gravfeltet med 140 gravplasser. Kapellet hadde han plassert i forståelse med Karl Andersen og soknepresten. Hele kirkegården ville romme 2100 gravplasser og ville anslagsvis koste kr. 240 000.

Begeistringen var stor i menighetsbladets referat: «en overmaade vakker kirkegaard – i fullt oparbeidet stand sikkerlig en av de skjønneste i landet.» Rådet gav planen sin enstemmige tilslutning og bad soknestyret i første rekke opparbeide 10 mål langs Høybråtenveien.

Soknestyret vedtok planen 17. desember 1928 og fikk den godkjent av kirkedepartementet 1. desember 1929.

ANLEGGSKOMITEEN som soknestyret nedsatte i forbindelse med godkjenningen av herredsgartnerens planer besto av Karl Andersen, formann, o.r. sakfører Trygve Lie, sokneprest Thomassen og herredsgartner Flod. Det første den gjorde var etter befaring av arealet, i møtet 10. februar 1929 å la herredsgartneren representere komiteen i et samarbeide med kommunearkitekt Georg Greve om tegninger for bygging av kapellet. Komiteen viste til soknestyrets vedtak 30. mai 1924.

Arkitekten leverte tegningene allerede 2. desember 1929, og anleggskomiteen gikk den i sømmene i møte 3. februar 1930. Å bygge kapellet var beregnet til ca. kr. 200 000. «Komiteen tiltrådte planene i hovedtrekkene, men anmodet samtidig kommunearkitekt Greve om å fremkomme med forslag til et billigere alternativ», har Karl Andersen selv skrevet i beretningen til grunnstenen.

MENIGHETSRÅDET fikk tegningene av kapellet gjennomgått av arkitekt Greve selv i rådsmøtet 24.

februar 1930. Gulvet ville romme ca. 270 sitteplasser, det vil si en kirke halvt så stor som Grorud. Ved kapellets østside var tilbygg for sakristi med toalett og WC, og et isolert likrom. I tilbyggets andre etasje var planlagt et 25m² stort konfirmantrom. Han gjorde spesielt oppmerksom på kapellets dobbelte bruk, både for gudstjenester og for begravelser, og at korveggen derfor var rettavskåret så kirkeskip og kor var slått sammen.

Hverken møteboken eller referatet i menighetsbladet gir uttrykk for noen motforestillinger. Rådet vedtok da også planen enstemmig og bad soknestyret oppta et lån av Opplysningsvesenets fond på kr. 125 000. Begge prestene undertegnet protokollen. Rådsmedlemmene G. V. Nyquist var fra Høybråten og stortingsstenograf Rudolf Pedersen fra Furuset, – den første var en avholdt leder av Høybråten indremisjon, den andre likeså av Furuset vennekrets. Rådet innbød menighetsmøtet 16. mars 1930 å vedta: «På grunn av menighetens voldsomme vekst finder menighetsmøtet det tvingende nødvendig at der på den av sognestyret innkjøpte tomt på Høybråten snarest mulig bygges kapell for Høybråten og Furuset kredse.»

Alt lå nå vel til rette for en solid tilslutning fra menighetens side og med mulighet for endelig vedtak i kommune og stat. Karl Andersens reserveplan var, tror jeg, mere beregnet på en eventuell politisk motstand.

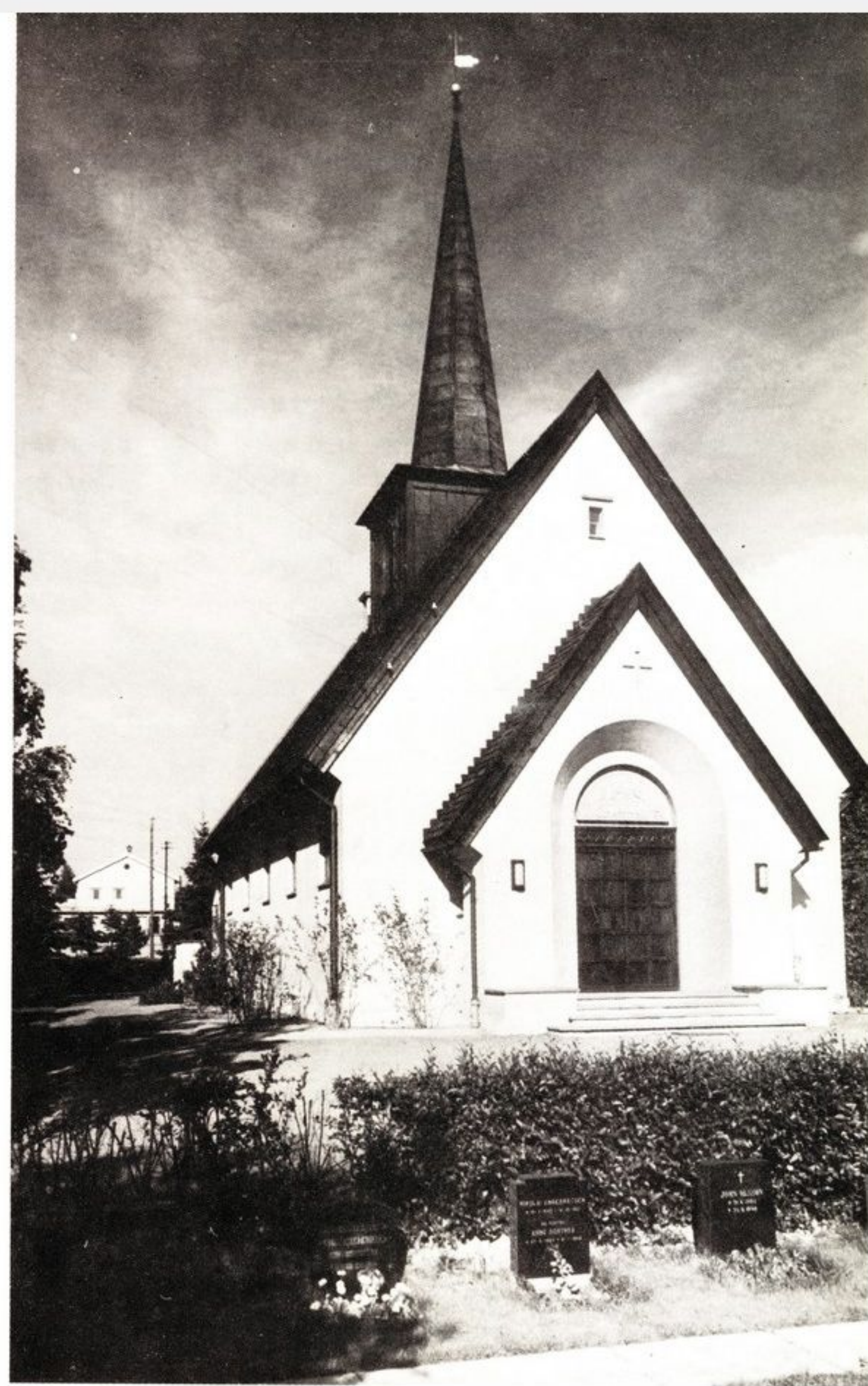
MENIGHETSMØTENE åpenbarte uenighet som hadde fått næring ved rykter om en kostbar kirke på Høybråten og ved beskrivelsen i menighetsbladet. Uenigheten viste seg i hovedkirken der bare 20 personer var med i møtet. Halvparten var imot. Den andre halvparten tilføyde at planen var beregnet på så liten folkemengde at man fryktet plassen snart ville være for liten både i kirken og de tilstøtende rom.

Høybråten kirke på 1950-tallet.

I Grorud kirke var uenigheten stor. Der falt rådets forslag med 48 mot 22 stemmer. Flertallet gav uttalelsen: «Vi finder at der for tiden ikke er behov for ny kirke for Høybråten og Furuset, og når ikke behovet er der, er det helt uforsvarlig å pålegge sognet så store økonomiske byrder som bygningen av en ny kirke vil medføre. Imidlertid anbefales bygget et gravkapell som op-rindelig bestemt. En kombinasjon av kirke og gravkapell er lite tiltalende og bør helst undgås.»

Sokneprest Thomassen sier i Østre Akers kallsbok at det var Grorud skolekrets som motsatte seg rådets forslag, men en må regne med noen fra Furuset også. Muligens var det her Karl Andersen kom med de bevingede ord: «Når vi sørger for de døde, må vi også ha lov til å sørge for de levende!» Soknepresten skrev: «Der blev holdt et menighetsmøte i Grorud kirke, det mest skandaløse jeg nogensinde har overværet. Føreren for opposisjonen mente at det var bedre at bygden kjøpte en lastebil, ti der var ikke flere på Høybråten som ønsket å gå i kirke enn at de fikk god plass i en lastebil.»

AVISDEBATTEN som fulgte i Arbeiderbladet 19. mars til 12. april, viser at opposisjonens ledere var Karl Andersens egne partifeller, overlærer Tormod Knutson og lærer og organist Harald Hansen. Hva som var den virkelige årsak til de tildels meget nedsettende ord om Karl Andersens innsats, vet jeg ikke. Et av argumentene mot en kirke på Høybråten var den elendige kirkesøkning til Grorud kirke, – en 50–70 mennesker på de vanlige messedager. Et annet var feilaktig bruk av så mange penger som heller kunne brukes til å bygge boliger for. Verre var den latterliggjørende form overlæreren brukte, ikke bare overfor Karl Andersen, men over de mange fra Ar-



beiderpartiet som stilte seg velvillig til byggeprosjektet, «men at de går hen å stemmer for det, tror jeg dog ikke før jeg får se det. Det vilde i sannhet være en lystelig komedie!» Han foreslår å avhjelpe «kirkenøden på Høybråten» med at soknet leier en buss eller

en syvseter til å føre «kirkefolket» fra Høybråten helt gratis tur-retur Grorud kirke, ja endog spandere mat og kaffe på dem, men passe på at de virkelig gikk i kirken.

Karl Andersen redegjør saklig og rolig i sitt forsvar om kirkegården, og minner Knutson om at han selv var med og stemte for det første opplegg i 1924. I denne forbindelse kommer han med den interessante bemerkning «at noe krav om kirke *rent isolert som kirke betraktet* ikke vilde bli reist for disse distrikter.» Hans tanke er naturligvis tidsbestemt, for på Høybråten var behovet voksende for en gravplass, ja å sikre gravplass var av viktighet for et langt større område. Det var som gravkapell man i øyeblikket hadde behov for en kirke, og i fremtiden også for å få utført kirkelige handlinger, i første rekke for konfirmantene som det var blitt flere av på Høybråten og Furuset. Folketallet var nå: Grorud 3247, Furuset 1366 og Høybråten 2440, tilsammen 8053. Grorud-kretsen var kommet i mindretall.

Kanskje har soknepresten rett når han skriver i kallsboken: «Men noget oppnådde menighetsmøtet i Grorud kirke. Ti Høybråten kirke som var planlagt og vedtatt av sognestyret dobbelt så stor, blev redusert til det halve, og er derfor den lille dukkekirke vi fikk.» Soknepresten tar feil i at soknestyret hadde vedtatt den større kirken, og vi vet jo intet om den ville bli vedtatt heller.

DE NYE KAPELLETEGNINGENE med reduksjon av sitteplassantallet til 155 og til en byggepris på kr. 72 000 ble levert av arkitekt Greve allerede 19. mai 1930 etter at stormen hadde lagt seg.

I menighetens årsmøte 27. april var det absolutt taust om det triste menighetsmøtet og avisdebatten, hvis man da ikke merker en undertone i sokneprestens innlegg: «Det maa sies, at kirkegangen her kunde

været bedre. Det eneste som hjelper paa dette er – som ved enhver vækkelse – at den ene drar den andre med sig til kirke. Paa den anden side kan man ikke si, at det er unødvendig at bygge kirker, fordi folk ikke gaar i kirke. Det er for at faa folk i kirke, for at bringe kirkens goder til folket, at man bygger kirker. Kirkebygning fremmer kirkesøkning.»

De nye tegningene ble godkjent av anleggskomiteen, på betingelse av at kapellet bare skulle benyttes til begravelser og konfirmasjoner, – i seg selv en merkelig kombinasjon.

Soknestyret vedtok å bygge gravkapellet og gav bevilgning 27. juni 1930.

BYGGEGARBEIDET ble anmeldt 7. juli. Godkjenning ble gitt av stiftsdireksjonen 9. oktober. Gravningsarbeidet ble satt i gang 7. november, og 16. desember ble byggeanmeldelsen godkjent.

I de første vintermånedene ble tomten utgravd, grunnmuren og gulv i underetasjen støpt. Alt dette var ferdig rundt 20. februar 1931. Men da satte vinteren inn for alvor, og alt arbeide ble innstilt.

I april ble arbeidet tatt opp igjen, for snart å bli truet av den store arbeidsstansen. Den ble til å begynne med unngått ved at Karl Andersen, på oppfordring av sokneformennene 28. april, forhandlet med murer- og bygningsarbeiderforbundene. Muringen tok til 26. mai, og hovedgesimsen ble nådd 17. juni. Da ble det igjen full stans. Arbeidskonflikten hindret leveringen og monteringen av jerntakstolene. Først da konflikten sluttet midt i september, kunne arbeidet settes i gang igjen. Resten av byggetiden gikk uten hindringer.

GRUNNSTENSNEDLEGGELSEN skjedde i all stillhet 15. januar 1932 som for et vanlig kommunalt bygg. Formannen i byggekomiteen Karl Andersen lot

innstøpe i grunnmuren en blyboks i nærvær av arkitekt Georg Greve og byggeformann Harald Jørgensen. Boksen, som er midt under hovedinngangsdøren, inneholder en beretning, datert februar 1931, ett sett tegninger, Akers kommunale kalender og noen mynter.

KIRKE TROSS ALT? Mens byggearbeidet gikk mot slutten, søkte sokneprest Thomassen 18. mars 1932 soknestyret om å få kapellet innviet til kirkelig bruk. Han begrunnet det med at hverken dåp eller konfirmasjon kunne skje i et gravkapell. Blant hans mange gode grunner var folketallet – 4312 på Furuset og Høybråten – like stort som i mange byer i Norge. Utgiftene ville bli små. Betjeningen med tre prester ville være grei å ordne. Han tenkte seg at hjelpepresten kunne ta hånd om konfirmasjonsundervisning på Høybråten samtidig med kallskapellanens på Grorud.

Søknaden kom neppe overraskende for Karl Andersen. Formennene godtok forslaget 31. mars og soknestyret 7. april.

Mere uventet var det nok for menighetsrådet, men rådet gikk enstemmig inn for forslaget 8. april, og atter 23. april etter at stiftsdireksjonen krevde nye menighetsmøter.

At hele 115 deltok i menighetsmøtet på Grorud den 24. april, viser at det var imøtesett med spenning. Stortingsstenograf Rudolf Pedersen fra Furuset ledet møtet. Alle var enige ved stemmegivningen «at Høybråten kapell innvies til kirkelig bruk». Også de 33 i hovedkirken stemte for sokneprestens forslag om innvielsen av kirken.

Endelig ble gravkapellet tillatt innviet til kirkelig bruk ved Kgl. resolusjon av 13. mai 1932. Statsråd Nils Trædals foredrag berører ikke spørsmålet om prestedtjenesten. Den var heller ikke så enkel å ordne som soknepresten tenkte.

KAPELLET er et av arkitekt Greves vakreste bygg og i samsvar med gammel norsk tradisjon. Den slanke kobberkledd takrytteren var harmonisk plassert midt på den høye takryggen. De små vinduene var beregnet på å slippe lite lys inn i kapellet. Det midterste vindu på sydsiden manglet for å kunne gi plass på yttersiden for et likearmet stenkors med Anno 1932 i smijern under korset.

Foran korset på sydveggen var en katafalk av granitt til begravelser i det fri. En hellelagt sti gikk langs kirkens sydvegg der nå veien er lagt. Trærne rundt friluftskirken ble aldri beklippet slik herredsgartner Flod hadde tenkt. Han ønsket en høy hekk rundt hele friluftskirken, der kapellets sydvegg med korssymbolet og det slanke spiret skulle være en korvegg.

Arkitektens bror, kunstneren Bernhard Greve, var mester for kirkens to glassmalerier. Han tonet selv antikkglasset i de øvrige vinduer for å dempe det sparsomme lys utenfra. Glassmaleriene ble satt inn i vindusparet nærmest korveggen, i nord – «korsfestelsen», og i syd «oppstandelsen».

Koret avvek sterkt fra det vanlige i kirkene. Ikke deri at kor og skip var føyet sammen som en enhet, for det var tilfelle også i andre kirker. Arkitekten gir selv forklaringen i den endelige byggeberetning. Han sier at kapellet var «planlagt med det spesielle formål for øie å fungere som gravkapell. Derfor avviker kirkens indre endel fra det som er vanlig i andre gudshus--.»

For å gi god plass til kistene på korgulvet var det en åpen plass foran det høye korset i den midtre grunne nisjen i korveggen. Det sentrale midtpunkt i norske gudshus, alteret, var gitt plass i den søndre nisjen, noe som minnet om sidealtere i romersk-katolske kirker.

Prekestolens forside var delt i flere vannrette felter,

og døpefonten av tre kvadrater i likhet med alteret. Alterringen endte i sørveggen.

På alteret sto et alterskap, formet etter gamle forbilder. Midtfeltets motiv, «Den seirende Kristus», omgitt av en mandorla og de fire evangelisters symboler. Treskjærerarbeidet, utført av Torleif Solberg, var en gave fra O. Devik.

På alteret var kalk og disk av sølv, utført av J. Tostrup, gitt av kommunen, – og lysestaker av tinn, en gave fra fru Dagmar Thomassen. Også døpefatet

Kirken med frk. Ragnbild Nilsens grav. Bemerk mangelen på vegetasjon. Til venstre skimtes Søndre Høybråten gård, til høyre for kirken ligger kommune-gårdene.

av messing, tegnet av Fredrikke Nicolaysen, var en gave fra henne.

Over kirkens inngang er et relieff i granitt med motivet «De hellige tre kongers tilbedelse av Jesusbarnet», tegnet av T. Solberg og hugget av P. Sigvartsen, Grorud. Solberg har også skåret ornament-frisen på døroverliggeren under relieffet.

Firmaet J. H. Jørgensen leverte orgelet for kr. 15 000.

Kapellet var elektrisk oppvarmet med lange ovner på gulvet under benkeradene.

Et trapperepos på nordsiden gikk inn til en forgang til sakristiet rett frem. Til høyre i forgangen var en dør inn til kapellet. Under trappen var en nedgang til sakristiets underetasje, der det var verksted og lagerrom for kirkegården.





Likrommet hadde egen nedgang sydligst i sakristi- bygget til kjelleren. Bare sydsidens kjellerplan var ut- gravd i halve kapellets bredde. Vegg i vegg med lik-



Høybråten kirke innvies 30. juni 1932, eksteriør og interiør.

rommet var et lagerrom med forgang, hvortil man kom ned fra våpenhusets sydside.

NÅ KUNNE KAPELLET INNVIES, men før man kom så langt, inntraff et dødsfall på Høybråten, der familien gjerne ville få grav på den nye kirkegården. Slik gikk det til at kapellet først kom til å tjene som gravkapell – et merkelig treff når man tenker på saks- utviklingen.

Lørdag 29. mai 1932 kl. 14 var kapellet fylt til siste plass. Den nye organisten Sam. Hauge og Gro- rud kirkekor, assistert av lærer Trygve Holtan-Hart- wig ledet salmesangen. Prosten i Asker prosti, Ragn- vald Rasmussen talte over Rom. 6,23: «syndens lønn er døden, men Guds nådegave er et evig liv ved Jesus

Kristus vår Herre.» Han erklærte deretter kirkegården innviet i Den treenige Guds navn.

Kisten ble så båret inn og kallskapellan Axel Bugge holdt talen ved frk. Ragnhild Nilsens bære. Hun ble den første som ble stedt til hvile på den nye kirkegården.

KAPELLINNVIELSEN TIL KIRKE skjedde en skjønn solskinnsdag, torsdag 30. juni 1932 kl. 17, i et kapell som var fylt til trengsel. Domorganist Aril Sandvold åpnet med preludiet, fulgt av Høybråten Sangforening (mannskoret) «med utmerket innarbeidede og fremførte nummere.»

Sokneprest Thomassen gav så en oversikt over bygningshistorien og takket alle som hadde bidratt til reisingen av kapellet. «Men først og sist takker vi Gud. På kirkeklokken står skrevet: Se jeg forkynner eder en stor glede. En stor glede er det at vi idag innvier dette vakre kapell. Og det er det glade budskap, evangeliet om Guds kjærlighet i Jesus Kristus, som skal forkynnes her og fylle hjerter og hjem med glede i Herren. Og for alt dette sier vi Gud og Faderen takk i Jesu navn. Amen.»

Biskopen Johan Lunde forrettet så ved denne første gudstjeneste i kapellet, og prekte «folkelig, kraftig og inntrengende» over Matt. 7.24-29: «Derfor hver den som hører mine ord og gjør efter dem, ham vil jeg ligne ved en forstandig mand som bygget sitt hus på en klippe.»

Til slutt innviet han i Den treenige Guds navn kapellet med prekestol, døpefont, alter og orgel til hellig kirkelig bruk.

Etter utgangsbønnen ved kallskapellan Axel Bugge sluttet «den smukke festgudstjeneste» med korverket «Kirken», sunget av mannskoret.

BEFOLKNINGEN PÅ HØYBRÅTEN ble snart glad i sin kirke med dens 30 årlige gudstjenester, mens folket på Furuset fortsatte med sine fjortendaglige gudstjenstlige møter søndag ettermiddag ved kallskapellan Bugge. Noen fra Furuset skolekrets var nærmere Østre Aker kirke, andre var fra gammelt av vante med Grorud kirke. Kapellet ble stort sett kirken for folket på Høybråten.

KORLØSNINGEN var arkitekten selv ikke fornøyd med. I sin byggeberetning uttrykker han ønsket om, at når kapellet «også skal brukes til gudstjeneste» burde det få en rikere utsmykning av koret, og tillike glassmalerier i alle vinduer. Den eiendommelige plassering av alteret kommer han ikke inn på, men sikkert flere enn prestene ønsket å få alteret mere sentralt plassert. I 1933 var spørsmålet fremme om å få et rosevindu i midtfeltet, i likhet med Østre Aker kirke, men det ble med tanken.

I Tyskland ble i 50-årene en kirkes kor ordnet på samme måte som i Høybråten, men det var betinget av teologiske motiver og ikke av praktiske hensyn som i Høybråten kapell.

KILDER:

Grorud, Høybråten og Østre Akers kallsbøker.

Østre Akers menighetsråds møtebok.

Østre Aker menighetsblad.

Aker herredsstyres forhandlinger.

Kgl. resolusjon med statsrådets foredrag.

Arbeiderbladet.

GRORUD-MALEREN CARL FISCHER

I FORRIGE ÅRBOK oppfordret redaksjonen folk til å finne fram bilder, malerier etc. som de kunne stille til disposisjon for senere årbøker. Vi fikk en begeistret henvendelse fra en tidligere groruddøl, Karin Hauglie, på denne oppfordringen.

Karin Hauglie er oppvokst på Grorud – de første årene i 3. etasje i kjøpmann Hagens hus på Torvet (der hvor Grorud Senter ligger nå) og fra 1930 på «Fjeldborg» (der Falkberget bodde en tid). På «Fjeldborg» bodde hun i 42 år, til barndomshjemmet ble solgt i 1972.

Karin Hauglie er svært opptatt av og glad i sitt barndoms miljø og har samlet bilder og tegninger fra «gamle dager». Det var imidlertid Odd Fischers tegning av Monsebråten i forrige årbok som virkelig fikk henne til å reagere. Odd Fischer var sønn av hennes fars onkel, Carl Fischer. Om sønnen Odd var glad i å tegne, så var det arvet fra en far som tegnet og malte i alle ledige stunder. Det har familie og venner mange eksempler på, for malerier av Carl Fischer henger det flere av rundt på deres vegger. Karin Hauglie kontaktet Carl Fischers nest yngste sønn, Thor og barnebarnet, Bjørg Fischer Nilsen. Vi møttes i Thors leilighet på Sinsen. Nedenstående opplysninger om Carl Fischer kom fram ved dette hyggelige møte.

Carl Johan Fischer ble født i Kristiania 11. januar

1873. Han ble gift 7. mai 1898 med Josefine Augusta Aslesen, født 12. august 1872. De første årene



Nordlitoppen sett fra Vestheim.

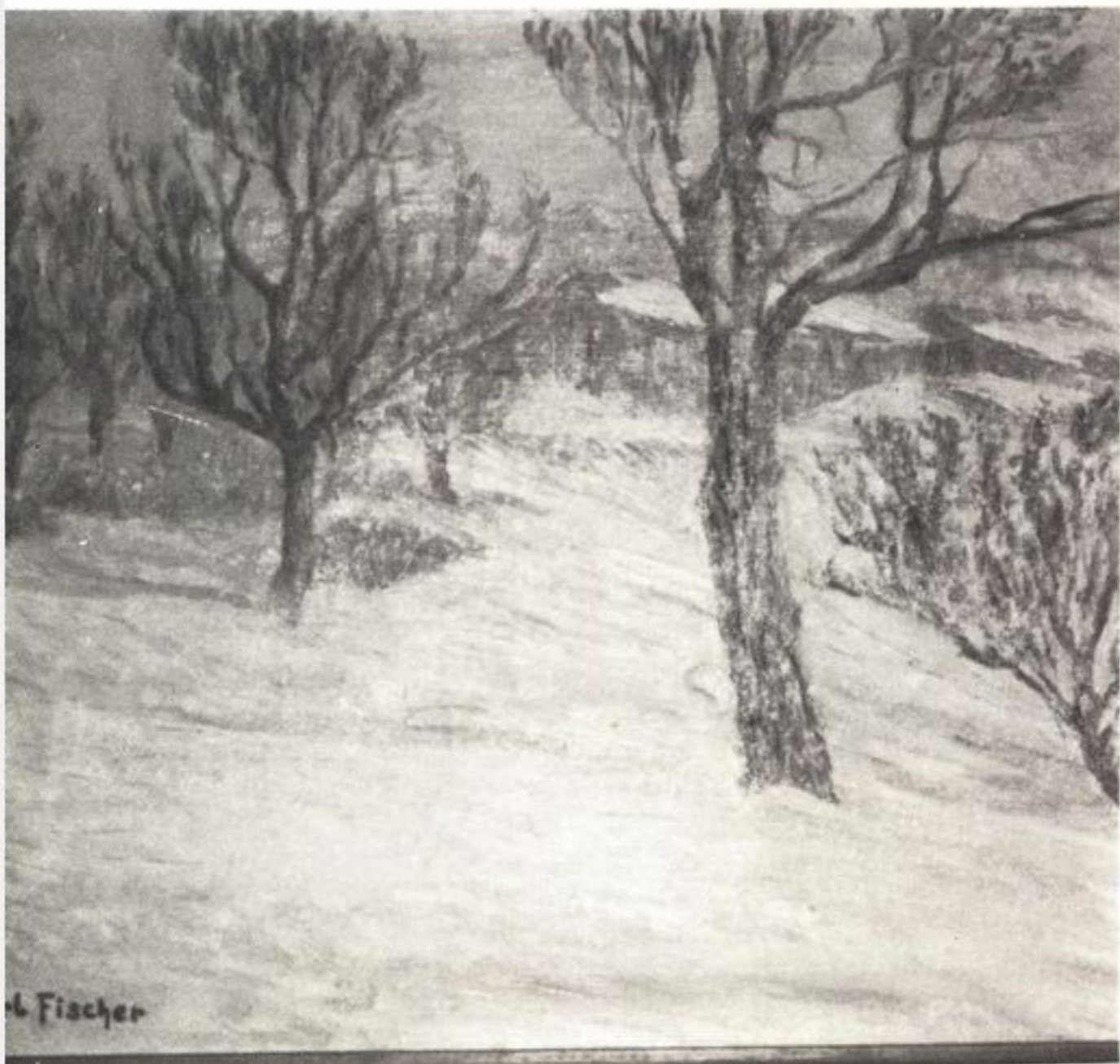


Mot Teppabakken.



Fra hagen på Fjeldborg 1930. Familiefest for å feire at Carl Fischers svoger Andreas (Andrew Olesen) var på Norges-besøk fra Amerika. Carl Fischer (stående) nr. 4 fra venstre. Josefina Fischer (sittende) nr. 2 fra venstre. Thor Fischer (stående) nr. 4 fra høyre. Odd Fischer (stående) nr. 3 fra høyre. Karin Hauglie er jenta i lys kjole lengst til høyre.

Mot Grorud stasjon.



bodde de i Akersgaten og fikk etterhvert sønnene Bjørn Johannes, Odd Andreas, Thor og Ivar. Etter oppfordring fra sin svoger og svigerinne (Johan og Marie Hauglie), flyttet familien til Grorud i 1907. De bodde på Vestheim (like ved Grorud jernbanestasjon) og hadde 3 rom og kjøkken. Mange år senere, da guttene var voksne, bosatte de seg på Nordlitoppen.

Carl Fischer begynte tidlig å arbeide. Han var blant annet visergutt hos en kjent maler (de husker ikke hvem). Dette var nok stimulerende for den unge, teg-



Sangkoret «Heimklang». Foran dirigent Harald Hansen. Fra venstre fru Grinrud, delvis skjult fru Fischer, Dagmar Jobansen, Oskar Knudsen, Margit Larsen, fru Braathen, Lilly Anderson, Sigvart Lunde, Borghild Knudsen, Carl Fischer. På krakken ukjent, Thea Hansen.

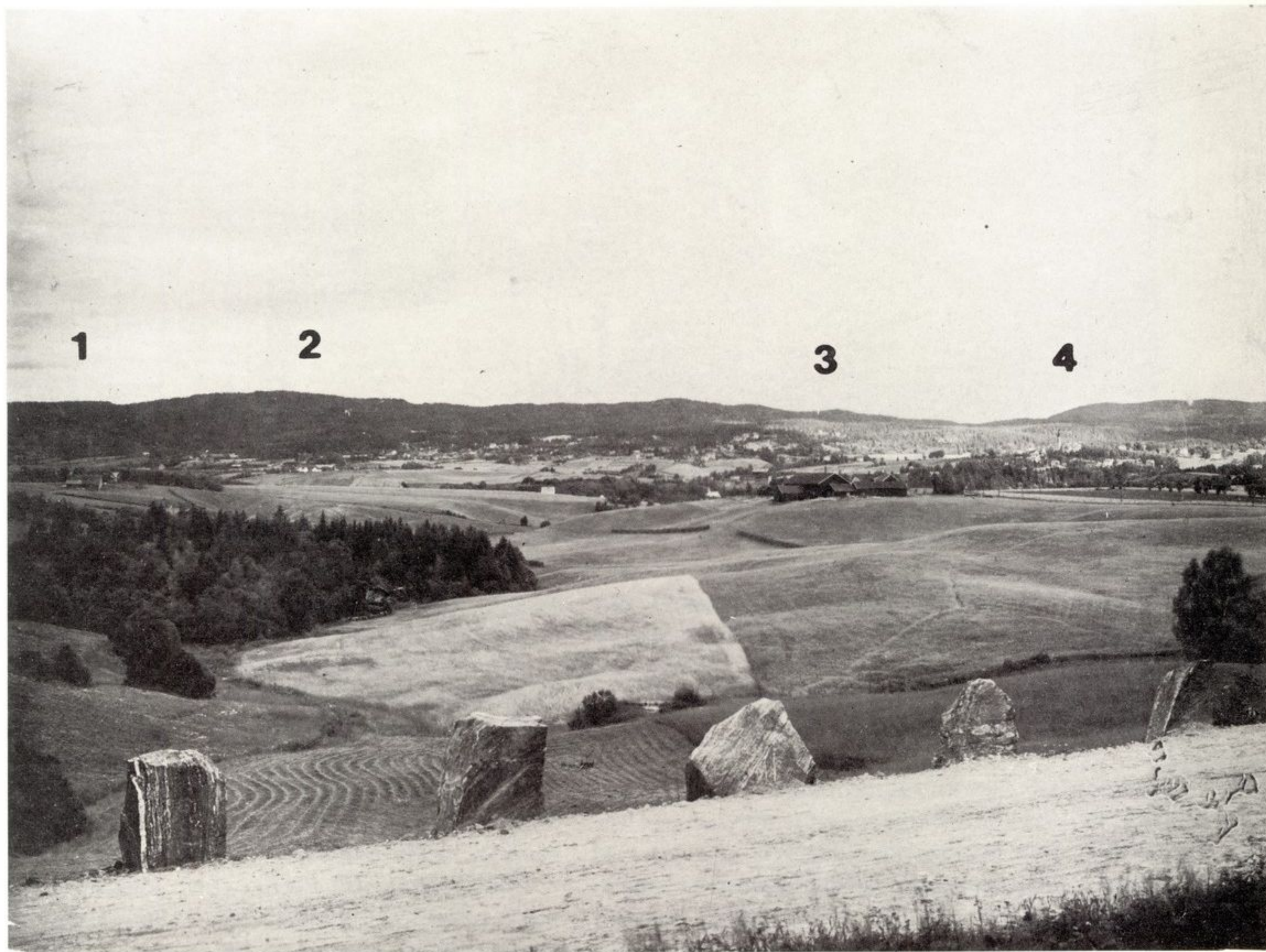
neinteresserte gutten. Dessuten var han så heldig at han fikk alt han ville ha av maleutstyr som kunstneren kasserte. Dermed fikk han anledning til å starte opp med denne sin livslange hobby. Carl Fischer forble amatør-maler i den forstand at han aldri livnærte seg av denne interesse. Han valgte å bli selger i papirbransjen.

Carl Fischer malte mest i olje, men har også laget noen akvareller og tegninger. Om han ikke hadde lerret for hånden, kunne han gjerne bruke noe annet. Det finnes et maleri fra Grev Wedels plass som rett og slett er malt på eskekartong. Han malte først og fremst naturen, spesielt trær, og var opptatt av årsti-

dene og lyset. Han har også festet til lerretet flere kjente Grorud-motiver. En gang fikk han 1. premie på en amatørutstilling. Familien vet bare at han solgte ett maleri, og det ble malt på oppfordring.

En gang malte han også Falkberget på oppdrag. Det syntes han var vanskelig, for han kjente ikke igjen ansiktet fra gang til gang. Da hadde Falkberget vennlig beroliget Fischer med at det var større malere enn han som hadde hatt vanskeligheter med det.

Carl Fischer og fru Josefine (Joss/Jossen) var også meget musikalske og var allerede i 1909 med i Bogneruds sangkor som senere ble kjent under navnet sangkoret Heimklang. De ble nok godt kjent med korets mangeårige dirigent, lærer Harald Hansen, for noen år etter at Carl døde 10. mars 1948, flyttet Josefine og sønnen Odd inn hos Hansen i Teppabakken. Fru Fischer døde 2. februar 1973 og ble altså over 100 år. De siste årene var hun på Ammerudhjemmet.



GAMLE FOTOGRAFIER FRA GRORUDDALEN

DETTE BILDET og bildene på de neste 2 sidene er tatt i 1919 ved Kartkontoret Stereografik A/S. De er tolket av Lorentz U. Pedersen.

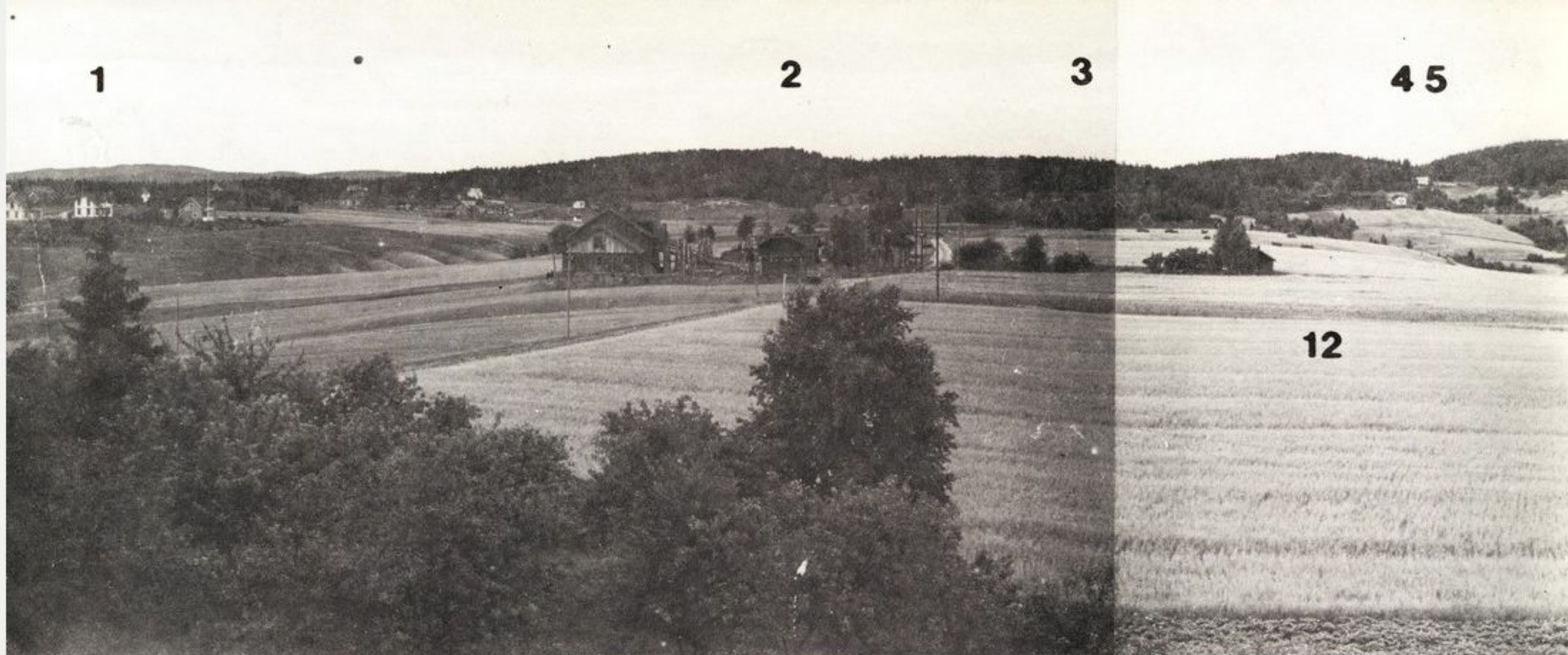
Fotoet over er tatt fra den nye traseen for Strømsveien. Opparbeidelsen fra herredsgrensen til Furuset ved fylkets veivesen var ferdig 1921. Fotostedet er



antagelig omtrent der hvor Skanseveien starter fra Strømsveien. Jordet i forgrunnen er nå Høybråten kirkegård.

1: Nygård Furuset, G.nr.105/2 (eller Kurland?).
2: Bredtvedt. 3: Øvre Høybråten (søndre), Søndre

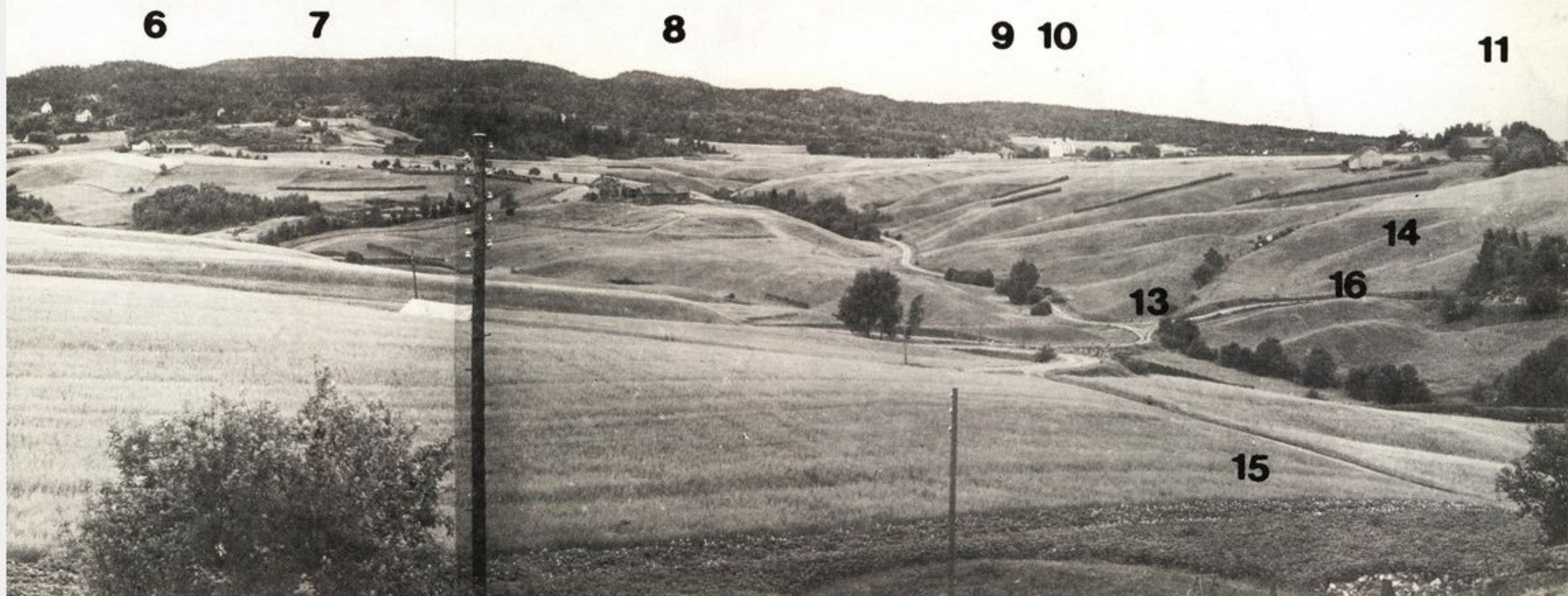
Høybråten, G.nr. 107/3. 4: Grorud kirke. 5: Et av de eldste nybyggerhusene? Bjørnheim?. 6: Enten nybyggerhus eller den andre Nedre Høybråten-gården, som Tschudi kjøpte først. 7: Øvre Høybråten (nordre), Myhregården, G.nr.107/1.



BILDET OVER er tatt fra vestsiden av Haugen. Selve gården ligger ved enden av stien som en ser går fra N. Høybråten mot venstre. 1: Under Kajehaugen ligger nybyggerhus ved Kringveien. 2: Under Ellingsrudåsen ligger Nordre eller Nedre Høybråten, G.nr. 106/1. 3: Under Bakåsen ligger Søndre Høybråten av Øvre Høybråten, populært kalt «Vetliegården»,

G.nr.107/3. 4: Bakås, G.nr.108/1. 5: Sørlistua. 6: Under Faulåsen ligger Nordre Gran, G.nr.110/1. 7: Under Puttåsen ligger Øvre Gran, G.nr.110/3. 8: Granstangen, G.nr.110/4. 9: Øvre Furuset, G.nr. 111/1. 10: Furuset skole, «Fyrstikkesken». 11: Enten Kurland – Furuset eller Nygård – Furuset. 12: Haugenstuveien. 13: Den gamle brua. 14: Den gamle





Kongeveien fra brua opp til Furuset. 15: Sti ned til Nedre Haugen og Maria Dehlis Minne. 16: Grorudveien fra Furuset skole ned til Grorud.

BILDET UNDER er tatt i nærheten av Nygård (Furuset), G.nr.105/2. Den lange linjen langs jordet nederst på bildet, med den lange hesjen i kanten, er Gransdalen der Grorudveien gikk. 1: Nybyggere. 2:

Søndre Høybråten av Øvre Høybråten, G.nr.107/3. 3: Granstangen, G.nr.110/4. 4: En av de første nybyggerne ved Folkvangveien/Skanseveien? 5: Bakås, G.nr.107/1. 6: Nordre Gran, G.nr.110/1. 7: Her svinger veien mot Furuset skole, og her ligger senteret nå. 8: Søndre Gran, G.nr.110/2. 9: Øvre Gran, G.nr.110/3.





Bildet over viser «Fjeldborg» i 1901. Petronite sitter til venstre, og Ole Johannes til høyre. Til venstre for ham barnepiken Maren, i midten datteren Ovidia Josefina og hennes mann Hagbert Hansen. Barna Astrid (bak) og Paula, Hjørdis og Ruth.

Det andre bildet viser «Fjeldborg» fra den andre siden, fotografert i juli 1905. Bildene er skaffet til veie av Margrete Hafstad.

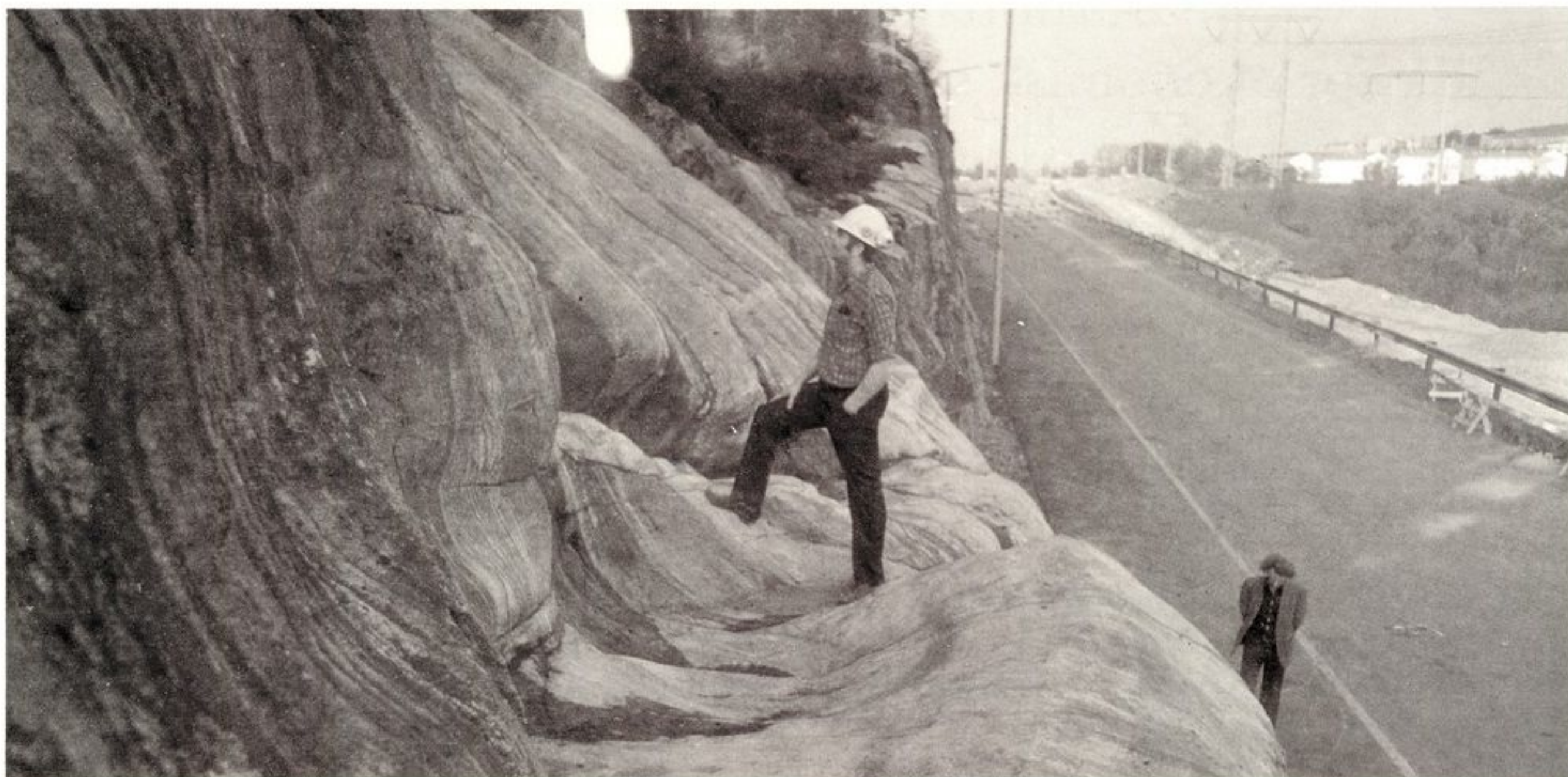


HUSET «FJELDBORG» ved krysset Trondheimsveien/Fossumveien ble bygd i 1899 av Ole Johannes Fjell, på en 5 måls tomt han kjøpte av gårdbruker Husby. Fjell og hans kone Petronite Jhonsdatter var begge fra Drammens-kanten, og flyttet fra «Fjeldborg» til Rjukan i 1911. Fjell var steinhogger og –leverandør, og var bl.a. med og bygde Grorud kirke.

I dette huset bodde Johan Falkberget en tid, også Karen Hauglie, som forteller om maleren Carl Fischer i en egen artikkel i denne boken.

DA VEIVESNET holdt på med å sprengte ut fjell for å bygge Tokerudveien (senere omdøpt til Maria Dehli vei) mot jernbanelinjen, kom man over jettegryter i den iselvutformede fjellsiden, ca. 200 m nordøst for krysset Vestre Haugen/Maria Dehli vei. Avd.ing. Øivind Saxegaard (t.h. på bildet) og veimester Rolf Jørgensen (i midten) ved anleggsavdelingen ledet arbeidet, og ønsket å ta vare på disse geologiske minnene fra den siste istiden. Under anleggsarbeidet måtte yttersiden av den største gryten sprenges vekk, slik at det innvendige nå kan sees fra Maria Dehli vei.

Arbeidet med å lage rekkverket foran den største gryten ble overlatt til reparatør Odd Strandhagen (til venstre) fra Sentralverkstedet. Da han så stedet, syntes han dette var rene eventyret og ville lage en figur i rekkverket. Motivet han valgte ble «Gutten som kappåt stein med trollet». Et skilt med noen opplysninger om jettegrytene er satt opp på stedet. Foto: Dag S. Bergendahl.



Groruddalen Historielag takker for økonomisk støtte til utgivelse av Årboken

OSLO KOMMUNE, ved Kulturrådmannen.
BYDELSUTVALG 21/22 (Hellerud).
BYDELSUTVALG 25 (Haugenstua, Høybråten, Ellingsrud).
ASTRUP & SØN, Haavard Martinsens vei 34, 0978 Oslo 9.
ROLF BAKKE A/S, Postboks 15, Alnabru, 0614 Oslo 6.
HANS BECKER, Elektroinstallatør, Fossumveien 199, 0988 Oslo 9.
BLADKOMPANIET A.S, Stålfjæra 5, 0975 Oslo 9.
Tlf. 25 71 90.
CARL EMIL A/S, Postboks 110, Furuset, 1001 Oslo 10.
CESAM MEDIA A.S, Stålfjæra 5, 0975 Oslo 9.
Tlf. 25 71 90.
CARL CHRISTENSEN OG BRØDRE A/S, Postboks 140, Furuset, 1001 Oslo 10. Tlf. 30 65 30.
KJELL ENGELSTAD, Blikkenslager, Østre Aker vei 103, 0596 Oslo 5.
GRORUD JERNVAREFABRIK A/S, Østre Aker vei 243, 0976 Oslo 9.
A/S HOLMSENS MAGASIN, Fredheimveien 3, 1087 Oslo 10.

C. HUITFELDT FORLAG A.S, Stålfjæra 5, 0975 Oslo 9.
Tlf. 25 71 90.
HØINESS & HØINESS A/S, Tevlingveien 1, 1081 Oslo 10.
AUG. ISENE A/S, Postboks 72, Leirdal, 1008 Oslo 10.
Tlf. 32 11 00.
GEIR JOHANSEN, Malermester, Østre Aker vei 103, 0596 Oslo 5.
KALBAKKEN INDUSTRIGRUPPE, Postboks 94, Kalbakken, 0902 Oslo 9.
L.A. LUND A/S, Postboks 52, Grorud, 0917 Oslo 9.
H.C.A. MELBYE A.S, Postboks 8, Haugenstua, 0915 Oslo 9. Tlf. 10 60 51.
NORGES BOLIGBYGGELAGS LANDSFORBUND (NBBL), Trondheimsveien 84/86, 0565 Oslo 5.
KNUT SKUTLE A/S, Entreprenørforretning, Dronningens gate 21, 0154 Oslo 1. Tlf. 41 11 48.
SOLIDITAS ENTREPRENØRFORRETNING A/S, Tevlingveien 1, Postboks 26, Leirdal, Oslo 10.
Tlf. 32 34 70.
SOLLIES OPPMÅLING, Torgveien 2, 1400 Ski.
ØWRE BYGG A/S, Økernveien 121, 0580 Oslo 5.

BARNDOMSMINNER FRA ALFASET, av Brynjulf Bull – MILORG PÅ STOVNER
OSLO ISMAGASIN PÅ ÅRVOLL – JERNBANEN I GRORUDDALEN – KARL ANDERSEN
MINNER FRA ØVRE FURUSET GÅRD – OLE HØILAND-HULENE
RØVERKOLLEN, BOTANISK PARADIS – DR. DEDICHENS PRIVATKLINIKK
PÅ TROSTERUD – BAKER CEDERKVIST PÅ HØYBRÅTEN – BORREBÆK-MINNER
KIRKEHØI BARNEHJEM PÅ FURUSET – DENGANG HØYBRÅTEN KIRKE BLE TIL
GRORUD-MALEREN CARL FISCHER



Veivesenet i arbeid ved Bonkallenga ca. 1925. Mannen på maskinen er Kristian Enkerud, nr. 2 fra høyre er Annar Jørgensen fra Grønland.